

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ
Εθνικόν και Καποδιστριακόν
Πανεπιστήμιον Αθηνών
———ΙΔΡΥΘΕΝ ΤΟ 1837———

Τα κανονικά αδικήματα της κλοπής, της σιμωνίας και της
τοκογλυφίας

ΕΠΙΒΛΕΠΩΝ ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ: Σεβασμιώτατος Μητροπολίτης Κρήνης
και Πατριαρχικός Έξαρχος Μάλτας, κ. Κύριλλος (Κατερέλος)

ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΟΣ ΦΟΙΤΗΤΗΣ: ΑΝΔΡΕΑΣ ΓΙΑΠΠΑΠΑΣ

ΑΘΗΝΑ 2022

Στον αείμνηστο πάτερα μου Ευστάθιο.

Ευχαριστίες

Η παρούσα διπλωματική εργασία πραγματοποιήθηκε στο Εθνικό Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών του τμήματος Κοινωνικής Θεολογίας με ειδίκευση το Κανονικό Δίκαιο.

Η ολοκλήρωση της μεταπτυχιακής εργασίας θα ήταν αδύνατη δίχως την πολύτιμη καθοδήγηση του Σεβασμιώτατου Μητροπολίτη Κρήνης και Πατριαρχικού Εξάρχου Μελίτης κ. Κυρίλλου (Κατερέλου), Καθηγητή του τμήματος Κοινωνικής Θεολογίας και για αυτό του εκφράζω μετά βαθύτατης ευγνωμοσύνης την ευχαρίστησή μου για τη βοήθεια του. Επιπλέον, θα ήθελα να ευχαριστήσω τις αξιότιμες καθηγήτριες κ. Ειρήνη Χριστινάκη (Καθηγήτρια) και την Ελένη Γιαννακοπούλου, (Αναπλ. Καθηγήτρια) του προγράμματος για την γνώση που απλόχερα μου μεταλαμπάδευσαν. Ένα μεγάλο ευχαριστώ στους αρχιερείς και ιερείς για την πνευματική νουθέτηση και υποστήριξη στο δρόμο μου. Τους φίλους και αδελφούς Σπυρίδων, Χαράλαμπο, Δημήτριο, Βασίλειο και Καλλιόπη που ήταν στηρίγματα από τα πρώτα βήματα του μεταπτυχιακού προγράμματος όπως και τους συμφοιτητές του τμήματος για την πολύτιμη βοήθεια τους όταν τη χρειάστηκα. Ένα τεράστιο ευχαριστώ στα μέλη της οικογενείας μου, την Ηλιάνα που ήταν διπλά μου στύλος ακλόνητος, στα αδέρφια μου Γεώργιο, Κωνσταντίνο και Διονυσία που με βοήθησαν παρόλες τις δυσκολίες, καθώς και τη μητέρα μου Νεκταρία που με παρότρυνε αναγνωρίζοντας τις δυνατότητες αλλά και το ζήλο που είχα για την επιστήμη της Θεολογίας. Τέλος, θα ήθελα να κλείσω τον ευχαριστήριο λόγο μου με τον αείμνηστο πατέρα μου Ευστάθιο που είναι και αφιερωμένη η παρούσα εργασία ως ψεγάδι της απέραντης αγάπης ευγνωμοσύνης και ευχαρίστησης για την διαπαιδαγώγηση που μου πρόσφερε.

Αθήνα, Φεβρουάριος 2022

Πρόλογος

Η παρούσα εργασία θα ασχοληθεί, σε επίπεδο κανονικού δικαίου, με το πάθος της πλεονεξίας, το οποίο συνήθως συνδέεται και με το χρήμα και τις αγοραπωλησίες αξιωμάτων. Δεν πρόκειται για μία απλή και μόνο αμελή ή πλημμελή διαχείριση της εκκλησιαστικής περιουσίας, αλλά κυρίως για την τάση του ιερέα να σχετίζεται με τέτοιες οικονομικές δοσοληψίες που δεν συνάδουν με το αξίωμα της ιεροσύνης. Το θέμα της σχέσης της ιεροσύνης με αδικήματα που σχετίζονται με τη διαχείριση του χρήματος και της εκκλησιαστικής περιουσίας, είναι ένα θέμα που πάντοτε βρίσκεται στην επικαιρότητα, διότι είναι για τον έξω κόσμο «προκλητικό» και προσφέρει έδαφος για ψόγους και μομφές κατά της εκκλησιαστικής ιεραρχίας.

Δεν μπορεί η ιεροσύνη, η οποία κατά τον Ισίδωρο τον Πηλουσιώτη είναι «θεῖον χρήμα καὶ ὄντων ἀπάντων τό τιμιώτατον» (Ἐπιστ. 2,52 καὶ 1,25), να αμαυρώνεται και να χάνει τον προορισμό της μέσω της ανθρώπινης πλεονεξίας και του σκανδαλισμού που αυτή προκαλεί. Ο λόγος είναι για ένα μυστήριο, το οποίο είναι το ύψιστο υπούργημα, με αποστολή του την σωτηρία των ανθρωπίνων ψυχών· ο Κύριος Ιησούς Χριστός εξέλεξε τους Αποστόλους και τους έδωσε εντολή να διδάξουν το Ευαγγέλιο της σωτηρίας των ανθρώπων, βαπτίζοντας «εἰς τό Ὄνομα τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος» (Ματθ. 28,19). Οι Απόστολοι εξέλεξαν στη συνέχεια τους συνεργάτες και τους διαδόχους τους στον κόσμο, για να συνεχίσουν αυτήν την αποστολή και αυτό το έργο. Καταλαβαίνει κανείς, λοιπόν, ότι η Εκκλησία είναι ένας θεανθρώπινος οργανισμός και δεν είναι μία θεσμική και υπηρεσιακή οργάνωση, η οποία απλά και μόνο διαχειρίζεται οικονομικά ποσά, κάνει έξοδα και εισπράττει έσοδα. Αυτές είναι βασικές παραδοχές και διαπιστώσεις που προσδιορίζουν και την προσέγγιση ενός τέτοιου θέματος. Είναι δυνατή η σχέση της Εκκλησίας με το χρήμα και την υλική κατοχή και περιουσία, όταν αυτή δεν διέπεται από τα

αμαρτήματα της πλεονεξίας και από κάθε είδους εξουσιαστικές σχέσεις. Η Εκκλησία δεν απορρίπτει τον πλούτο, δεν είναι μία «σέχτα» ούτε μία ακόμη αίρεση, δεν λειτουργεί μανιχαϊστικά, όμως μέσω των θεόπνευστων ιερών κανόνων της οφείλει να προσδιορίζει τα όρια της και να προστατεύει τα μέλη της και τους λειτουργούς της από κάθε τύπου υπερβάσεις σε τέτοια θέματα.

Με τη βοήθεια του Θεού θα γίνει μία προσπάθεια καταγραφής και ανάλυσης των ιερών κανόνων και του προστατευτικού πλαισίου που αυτοί θέτουν για τα θέματα του χρήματος και της υλικής περιουσίας.

Πίνακας περιεχομένων

Πρόλογος.....	5
Συντομογραφίες.....	8
1.Εισαγωγή.....	10
1.Ιεροί Κανόνες και Επιτίμια	16
1.1. Η Αξία και ο Σωτηριολογικός χαρακτήρας των Ιερών Κανόνων.	16
1.2. Τα επιτίμια και ο χαρακτήρας αυτών	27
3. Το κανονικό αδίκημα της κλοπής	41
3.1. Κανονικό περιεχόμενο του αδικήματος της κλοπής.....	41
3.2. Κανονικές συνέπειες του αδικήματος της κλοπής.....	47
4. Το κανονικό αδίκημα της σιμωνίας	53
4.1. Κανονικό περιεχόμενο του αδικήματος της σιμωνίας	53
4.2. Κανονικές συνέπειες του αδικήματος της σιμωνίας	65
5. Το κανονικό αδίκημα της τοκογλυφίας	72
5.1. Κανονικό περιεχόμενο του αδικήματος της τοκογλυφίας	72
5.2. Κανονικές συνέπειες του αδικήματος της τοκογλυφίας	83
6. Συμπεράσματα.....	86
Βιβλιογραφία	94
1.1.1 Πηγές.....	94
1.1.2 Έργα Πατέρων της Εκκλησίας.	95
1.1.3 Βοηθήματα	97
Ελληνόγλωσσα	97
Ξενόγλωσσα	104
Διαδικτυακές Πηγές.....	105

Συντομογραφίες

ΑΠΘ : Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης.

Αρχιμ: αρχιμανδρίτης.

ΒΕΠΕΣ: Βιβλιοθήκη Ἑλλήνων Πατέρων καὶ Ἐκκλησιαστικῶν Συγγραφέων.
Ἐκδόσεις «Ἀποστολικῆς Διακονίας», Ἀθήνα 1955 κ.εξ.

διδ. διατρ.: διδακτορική διατριβή.

διπλ. εργ.: διπλωματική εργασία.

ΕΕΘΣ(Π)Α : Ἐπιστημονικὴ Ἐπετηρὶς Θεολογικῆς Σχολῆς Πανεπιστημίου
Ἀθηνῶν, Ἀθήνα 1926 κ.εξ.

ΕΕΘΣΑΠΘ : Ἐπιστημονικὴ Ἐπετηρὶς Θεολογικῆς Σχολῆς Ἀριστοτελείου
Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης, Θεσσαλονίκη 1953-1989.

εκδ. : εκδόσεις.

Εφημέριος: Διμηνιαίο περιοδικό της Ιεράς Συνόδου της Εκκλησίας της Ελλάδος,
Ἀθήνα 1952.

ΕΠΕ: Ἕλληνες Πατέρες της Εκκλησίας, τομ. 119: Ἰγνατίου Αντιοχείας, Ἐπιστολές,
εκδ. οἶκος Ελευθερίου Μερετάκη «Το Βυζάντιον». Πατερικαὶ Ἐκδόσεις «Γρηγόριος
ο Παλαμάς», Θεσσαλονίκη 1994.

ΕΚΠΑ. : Ἐθνικὸ καὶ Καποδιστριακὸ Πανεπιστήμιο Ἀθηνῶν.

Θεολογία : Τριμηνιαία Ἐκδοσις τῆς Ἱερᾶς Συνόδου τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος
, ἐν Ἀθήναις 1923 κ. ἐξ.

Καθ' οδον : περιοδική έκδοση του θεολογικού συνδέσμου Θεσσαλονίκη .

μετ.: μετάφραση.

μετ. εργ.: μεταπτυχιακή εργασία.

Μητρ.: Μητροπολίτης.

π. : πρεσβύτερος.

PG: Migne, J.-P., *Patrologiae cursus completus, Series Graeca*, τ. 1-161, Paris 1844-1866.

περ.: περιοδικό.

Πηδάλιον: Αγαπίου Ιερομονάχου Νικόδημου Αγιορείτου , Πηδάλιον τῆς νοητῆς νηὸς τῆς Μίας, Ἀγίας, Καθολικῆς καὶ Ἀποστολικῆς τῶν Ὁρθοδόξων Ἐκκλησίας.

πρωτ.: πρωτοπρεσβύτερος.

Ράλλη-Ποτλή: Ράλλη Γ.-Ποτλή Μ., Σύνταγμα τῶν θείων καὶ ἱερῶν κανόνων τῶν τε ἁγίων καὶ πανευφήμων Ἀποστόλων καὶ τῶν ἱερῶν οἰκουμενικῶν καὶ τοπικῶν Συνόδων καὶ τῶν κατὰ μέρος ἁγίων Πατέρων, τ. Α'-ΣΤ' (Ἀθήνησιν, 1852- 1859· ανατ. Ἀθήνα, 1966 και 1992).

SC. : Sources Chrétiennes, 1942 εξ.

σ. : σελίδα .

Σύναξη: τριμηνιαία έκδοση σπουδῆ στην ορθοδοξία 1982κ. εξ.

στ. : στήλη/ στήλες.

τ./t. : τόμος/τόμοι.

τχ. :τεύχος.

1.Εισαγωγή

Το μεγαλείο της επιστήμης της θεολογίας χαρίζει στον ερευνητή την ευκαιρία να εμβαθύνει στο πεδίο που επιλέγει να μελετήσει. Στην παρούσα διπλωματική εργασία πραγματοποιήθηκε διεξοδική έρευνα σε θεμελιώδη θεολογικά ζητήματα κανονικού δίκαιου. Το κανονικό δίκαιο είναι ο τομέας της θεολογίας με κυρία βάση τους ιερούς κανόνες και τις ρυθμίσεις που προέρχονται από αυτούς.

Οι ιεροί κανόνες προέρχονται από τις άγιες και θείες συνόδους, από τις Οικουμενικές Συνόδους ή Τοπικές Συνόδους. Οι Οικουμενικές Σύνοδοι συγκαλούνται και αποφασίζουν μέσω της θείας Χάριτος και γι' αυτό το λόγο οι αποφάσεις τους είναι ιερές και θείες. Οι αποφάσεις των Συνόδων περιέχουν ή επικυρώνουν τους κανόνες και παρέχουν την θεοπνευστία. Τα αμαρτήματα των ανθρώπων είναι «τραυματισμοί» της ανθρώπινης φύσης, αμαύρωση του κατ' εικόνα του ανθρώπου, οπότε και η Εκκλησία μέσω των ιερών κανόνων και των επιτιμίων έρχεται ως βοηθός για την θεραπεία αυτών των βαθύτατα πνευματικών τραυμάτων.

Οι ιεροί κανόνες δεν είναι κάποια κοσμικά νομικά κείμενα, αλλά περιλαμβάνουν τη θεολογία της Εκκλησίας, το κήρυγμα της διδασκαλίας, την ερμηνεία και την πρακτική εφαρμογή των εντολών του Χριστού. Κατά συνέπεια δεν πρόκειται για νομικές διατάξεις με αναγκαστικό χαρακτήρα, για νόμους, ανθρώπινες εντολές, δικαιοπραξίες, αποτελέσματα του εκάστοτε κοσμικού νομοθέτη. Αν εκλάβουμε τους ιερούς κανόνες ως νομικές τυπικές διατάξεις, τότε δεν μπορούν να είναι και να ονομάζονται «ιεροί»¹ και θα πρόκειται απλά για

¹ Βλ (Αρχιμ) Γρηγορίου Παπαθωμά, Τò Corpus Canonum τῆς Ἐκκλησίας, Τò Corpus Canonum τῆς Ἐκκλησίας (1ος – 9ος αἰώνας), Τò κείμενο τῶν Ἐκκλησιακῶν Ἱερῶν

«διατάξεις» νόμων που δεν θα έχουν σωτηριολογικό περιεχόμενο για τους πιστούς, θα είναι δηλαδή ανεπαρκείς και ατελείς. Στο σημείο αυτό θα πρέπει να επισημάνουμε τη διαφοροποίηση των νόμων της πολιτείας από τους ιερούς κανόνες. Οι νόμοι της Πολιτείας ρυθμίζουν καταναγκαστικά την εξωτερική συμπεριφορά των πολιτών του κράτους, ενώ οι ιεροί κανόνες έχουν να κάνουν με την πνευματική υπόσταση το ανθρώπου, δηλαδή αποβλέπουν στη σωτηρία της ψυχής².

Οι ιεροί κανόνες αποτυπώνουν τη θεολογία Εκκλησίας για την αποφυγή της αλλοίωσης της αληθείας³. Αξιοσημείωτο είναι, ότι στην παρούσα εργασία θα αναδείξουμε την αξία των ιερών κανόνων. Η έρευνα αναδεικνύει τις προϋποθέσεις που θέτει η Εκκλησία για το μυστήριο της χειροτονίας καθώς και τα κωλύματα της ιεροσύνης του υποψήφιου κληρικού. Κρίνεται σκόπιμο να διευκρινιστεί, ότι τα κωλύματα της ιεροσύνης είναι ένα θέμα που προκύπτει από τη διδασκαλία των ιερών κανόνων. Κατόπιν έρευνας θα διαπιστωθεί, ότι η απλή χρηματική «συναλλαγή» δεν ανήκει σε αυτά τα κωλύματα. Θα δούμε, αντίθετα, ότι τα αδικήματα της κλοπής, της σιμωνίας και της τοκογλυφίας και συνιστούν κωλύματα της ιεροσύνης και επιφέρουν την παρέμβαση της Εκκλησίας μέσω των επιτιμίων.

Και τα τρία αυτά αδικήματα, της κλοπής, της σιμωνίας και της τοκογλυφίας σχετίζονται με χρηματικές συναλλαγές. Τι είναι όμως το χρήμα, και πως αυτό προσδιορίζεται; Ετυμολογικά το ουσιαστικό *χρήμα* προέρχεται από το ρήμα «*χρῶμαι*» και σημαίνει τα αγαθά, την περιουσία, τα χρήματα, τα

Κανόνων. Νομοκανονική Βιβλιοθήκη 30. Θεσσαλονίκη-Κατερίνη: Έκδόσεις Έπέκταση, 2015.

² Βλ. Αρχιμ. Χρ. Π. Παπαθανασίου (ήδη Μητρ. Μάνης), *Κανονικού Δικαίου Μελετήματα Β'*, Αθήνα 2008, σ. 9-13.

³ Βλ. Π. Ι. Μπούμη Ι. Π., *Κανονικόν Δίκαιον*, Αθήνα, 2000, σελ. 14.

σκεύη, γενικότερα κάθε πράγμα που μεταχειρίζεται κάποιος ή που έχει χρεία του αυτού. Ο όρος χρήμα εμφανίζεται με πολλούς τρόπους στην ιστορία του ανθρώπου. Κατ' αρχήν, το χρήμα υπήρχε με σκοπό να λειτουργεί στις συναλλαγές των ανθρώπων που μέχρι τότε βασίζονταν στην ανταλλακτική οικονομία. Στην εκκλησιαστική ιστορία παρατηρείται ότι το χρήμα είχε μία αρνητική σημασία⁴, αν κρίνουμε από την εποχή του Χριστού, με τα τριάκοντα αργύρια που οδήγησαν στην Σταύρωση του Ιησού, αλλά και τα αμαρτήματα του κλήρου που έχουν να κάνουν με την εξαγορά της θείας χάριτος. Αυτή η εξαγορά της θείας χάριτος προσδιορίζεται ως *σιμωνία*. Αλλά δεν είναι μόνο η *σιμωνία*. Θα δούμε, επίσης, ότι στους κανόνες του Γρηγορίου Νύσσης η ιεροσυλία αποδίδεται στην ψυχική ασθένεια της πλεονεξίας, η οποία φέρει το άτομο να είναι επιρρεπές στην κλοπή και μάλιστα στην κλοπή πράγματος ή αντικειμένου που είναι αφιερωμένο στο Θεό, οπότε έρχονται αυτοί οι κανόνες για να προσφέρουν τα κανονικά επιτίμια με την έννοια των θεραπευτικών μέσων και όχι ως απλές μορφές νομικής καταδίκης⁵. Τα επιτίμια είναι θεραπευτικά μέσα, διότι αναγνωρίζει η Εκκλησία, ότι πίσω από αυτό το αδίκημα υπόκειται μία ψυχική νόσος που ταλαιπωρεί και βασανίζει την ανθρώπινη φύση. Το θέμα της τοκογλυφίας είναι ένα περισσότερο πολύπλοκο θέμα, το οποίο απαιτεί περισσότερη και επακριβέστερη έρευνα.

⁴ Ήδη στο Ευαγγέλιο επισημαίνονται οι μεταφυσικές (φετιχιστικές θα μπορούσε κάποιος να πει) διαστάσεις που λαμβάνει το χρήμα και μετατρέπεται σε Μαμωνά (Ματθ. 6,24· Λουκ. 16,13). Η ακόρεστη επιθυμία για συσσώρευση χρήματος γίνεται κέντρο της ανθρώπινης ζωής και νοηματοδοτεί την κάθε επιμέρους έκφρασή της. Η χωρίς όρια προσπάθεια πλουτισμού, η κοινώς λεγόμενη πλεονεξία (φιλοχρηματία), είναι αυτή που ορίζεται από τον Απ. Παύλο, όχι απλά ως ένα ηθικό παράπτωμα, αλλά ως ειδωλολατρία (Κολ. 3,5), βλ. Χ. Σ. Τσοπανίδης, "Money-theism", *Σύναξη* 138 (2016), σ. 5-6.

⁵ Βλ. Ε. Κατσάρα, *Κανονική αντιμετώπιση της Ιεροσυλίας*, Διπλωματική Εργασία ΕΚΠΑ. Αθήνα 2017, σ. 26.

Από την άλλη πλευρά, θα πρέπει να τονισθεί, ότι τα αμαρτήματα του χρήματος και της οικονομικής διαχείρισης είναι αμαρτήματα, τα οποία αφορούν στο σύνολο των χριστιανών, του «ποιμνίου» της Εκκλησίας. Ήδη από την Π. Διαθήκη βλέπουμε, ότι ο Ιωσήφ διαχειρίζεται την φαραωνική οικονομία της Αιγύπτου. Στην πορεία της χριστιανικής ιστορίας οι Πατέρες της Εκκλησίας, όπως ήταν ο Βασίλειος Καισάρειας, ο Γρηγόριος ο Ναζιανζηνός, ο Ιωάννης ο Χρυσόστομος, ο Αμβρόσιος Μεδιολάνων και ο Αυγουστίνος, θα καταγγέλλουν τη λατρεία του χρήματος και τον πολυτελή τρόπο ζωής των πλουσίων, αλλά και ταυτόχρονα την έλλειψη ενδιαφέροντος για τους φτωχούς και ενδεείς ανθρώπους. Σύμφωνα, μάλιστα, με το Μ. Βασίλειο, όταν ο άνθρωπος μπορεί να θεραπεύσει μία μάστιγα, όπως είναι η πείνα και δεν το πράττει εξαιτίας της φιλαργυρίας και της πλεονεξίας του, μπορεί δίκαια να χαρακτηριστεί ως εγκληματίας⁶.

Σε αυτή την εργασία, λοιπόν, θα διαπιστώσουμε, ότι αυτές οι εκφράσεις της κακής και διεφθαρμένης οικονομικής διαχείρισης καταδικάζονται, ειδικά δε στην περίπτωση της ιεροσύνης συνιστούν κωλύματα ιδιαίτερα σημαντικά. Το βασικό ερώτημα της εργασίας είναι πόσο σημαντικά και επιβαρυντικά είναι τα αμαρτήματα της κλοπής, της σιμωνίας και της τοκογλυφίας για τη ζωή της Εκκλησίας. Το πρώτο υποερώτημα θα έχει να κάνει με το ρόλο και τη σημασία των ιερών κανόνων και των επιτιμίων που προσβλέπουν στη θεραπεία και στην ίαση της ψυχικής διάθεσης που είναι πίσω από αυτά, αλλά και από όλα τα αμαρτήματα. Αναπόφευκτα γίνεται λόγος στο επόμενο κεφάλαιο της παρούσης εργασίας για τη σωτηριολογική σημασία και αξία των ιερών κανόνων. Μέσα από αυτή τη γενική θεώρηση θα μπορέσουμε να προσεγγίσουμε καλύτερα και τη συγκεκριμένη εφαρμογή τους.

⁶ Βλ. Van. R. Drimmelen, «Χριστιανική πίστη και οικονομική ζωή», *Καθ' Οδόν* 7-8 (1994), σ. 62-63.

Στα βιβλία της Καινής Διαθήκης ο Χριστός καλείται απόστολος, προφήτης, ποιμήν, υπηρέτης, διάκονος, διδάσκαλος, ιερέυς και επίσκοπος. Η Ιεροσύνη του Χριστού ασκείται στην Εκκλησία και δεν είναι διάφορη της Ιεροσύνης του Χριστού. Η Εκκλησία υπάρχει, διότι είναι το Άγιο Πνεύμα που παρέχει τα χαρίσματα και τα λειτουργήματα, δηλαδή την Ιεροσύνη, η οποία δεν νοείται πάνω ή έξω από την κοινότητα. Η χειροτονία συνδέεται με την Ιεροσύνη. Αυτή είναι μία βασική διάσταση, σύμφωνα με την οποία οι διάφορες διακονίες μέσα στην Εκκλησία καθίστανται δυνατές διά του πλήθους των χαρισμάτων (Εφ. 4,11-12· πρβλ. και Α' Κορ. 12,4-8· Ρωμ. 12,4-8). Η εκκλησιαστική Ιεροσύνη είναι μυστηριακή και αποβλέπει στις ανάγκες του κόσμου, στις ανάγκες του ποιμνίου. Οι Απόστολοι είναι μάρτυρες της παρουσίας του Χριστού και κάθε επίσκοπος συνεχίζει αυτή την μαρτυρία στον κόσμο. Οι Απόστολοι συνδέουν το Χριστό με τους επισκόπους, για αυτό και οι επίσκοποι είναι και καλούνται διάδοχοι των Αποστόλων, οπότε η Ιεροσύνη είναι αποστολική, όπως και η αποστολική παράδοση. Καταλαβαίνει κανείς, ότι ένα τέτοιο μυστήριο της Εκκλησίας δεν μπορεί να «συμφύρεται» και να «αμαυρώνεται» από κοσμικές ιδιοτελείς μέριμνες, όπως είναι οι παράνομες οικονομικές δοσοληψίες και δραστηριότητες. Αυτό δεν έχει τη σημασία μία δεοντολογικής απαγόρευσης, αλλά βασίζεται στο γεγονός, ότι με τέτοιους τρόπους «προσβάλλεται» η Θεία Χάρις που κατά το μυστήριο της Ιεροσύνης με την επίκληση του Αγίου Πνεύματος και μέσω της θέσης των χειρών του επισκόπου στον χειροτονούμενο, επέρχεται και καθαγιάζει⁷.

Στη συνέχεια θα δούμε τα κανονικά αδικήματα της κλοπής, της σιμωνίας και της τοκογλυφίας, με τις απαραίτητες βέβαια κάθε φορά εισαγωγές στις θεματικές αυτές, διότι πέρα από την κανονική οριοθέτηση κρίνεται σκόπιμο να

⁷ Βλ. Ι. Καρμύρη, *Δογματική κατά τας παραδόσεις. Ανατύπωσις εκ της εκδόσεως του Φοιτητικού Θεολογικού Συνδέσμου του έτους 1964*, Αθήνα 1995, σ. 335. Κ. Β. Σκουτέρης, *Ιστορία Δογμάτων*, τ.Α', Αθήνα, Ιδιωτική Έκδοση, 1998.

εκτεθεί αναλυτικά το εννοιολογικό πλαίσιο και περιεχόμενο αυτών των αδικημάτων.

Η μεθοδολογία της παρούσης εργασίας θα είναι κυρίως, αλλά όχι αποκλειστικά νομοκανονική. Καθώς οι ιεροί κανόνες ενέχουν και μία αξιοσημείωτη ιστορική διάσταση, διότι η ουσία της Εκκλησίας υπάρχει και λειτουργεί μέσα σε συγκεκριμένες ιστορικές συνθήκες που διαμορφώνονται και αλλάζουν, δεν μπορούν να μην εξετασθούν, έστω και εν παρόδω, οι γενικότερες διαστάσεις των παραπτωμάτων αυτών. Οι ιεροί κανόνες έχουν «ιστορικότητα»: αυτό άλλωστε φανερώνεται και από την σταδιακή και βαθμιαία θέσπισή τους⁸. Αυτή η «ιστορικότητα» πρέπει να ληφθεί υπόψιν τόσο πραγματολογικά όσο και σε επίπεδο σχολιασμού και ανάλυσης των ιερών κανόνων.

Επισημαίνεται, ότι η παράθεση των ιερών κανόνων θα γίνεται στο αρχαίο και πολυτονικό σύστημα γραφής στις υποσημειώσεις, ώστε ο αναγνώστης να έχει μία καλύτερη πρόσβαση στο νομοκανονικό υλικό, ενώ ο σχολιασμός και οι μεταγενέστερες ερμηνείες, όταν βρίσκονται στο κυρίως κείμενο της εργασίας θα είναι στο μονοτονικό. Θεωρούμε, ότι η ανάλυση αυτή θα φωτίζει περισσότερο την έρευνα των λεγόμενων οικονομικών αδικημάτων αναφορικά με τη θέση και την ευθύνη της ιερατικής εξουσίας.

⁸Βλ. Αρχιμ. Β. Αρχοντώνης (ήδη Οικουμ. Πατριάρχης), «Περί την κωδικοποίησιν των Ιερών Κανόνων και των Κανονικών Διατάξεων», *Ανάλεκτα Βλατάδων* 6, Θεσσαλονίκη 1970, σ. 17-18.

1.Ιεροί Κανόνες και Επιτίμια

1.1. Η Αξία και ο Σωτηριολογικός χαρακτήρας των Ιερών Κανόνων.

Η Εκκλησία με την παραγωγή και την εφαρμογή των ιερών κανόνων και των εκκλησιαστικών διατάξεων, αποσκοπεί στην επίτευξη του κεντρικού σκοπού της, που δεν είναι άλλος από τη σωτηρία του ανθρώπου και του κόσμου⁹. Οι κανόνες παρουσιάζουν χωρίς καμία αμφιβολία κάτι το ορθό, κάτι το ηθικό στο πλαίσιο της εν Χριστώ ζωής και κοινωνίας¹⁰. Όταν αναφερόμαστε στο κανονικό δίκαιο, επισημαίνουμε αυτού του είδους τη μελέτη των κανόνων. Το κανονικό δίκαιο είναι η καταγραφή και η μελέτη των ιερών κανόνων που ορίζουν την εν Χριστώ συμβίωση των ανθρώπων¹¹. Τέλος, το δίκαιο είναι η ίδια η δικαιοσύνη ως αρετή, την οποία οφείλουν να ακολουθούν όλοι οι πιστοί στην προσπάθεια τους να πετύχουν την ειρηνική επίλυση των διαφόρων τους και των προβλημάτων τους, εν γένει¹².

Το κανονικό δίκαιο διαφέρει σε πολλά σημεία και από απόψεως σκοπού και περιεχομένου από το ανθρώπινο δίκαιο, διότι η πηγή του δεν είναι η

⁹ Βλ. Π. Ροδόπουλος, *Μαθήματα Κανονικού Δικαίου*, Θεσσαλονίκη-Αθήνα 1996, σ. 1-2.

¹⁰ Βλ. Κ. Κατερέλου («ΕΜΠΙΣΤΕΥΟΜΑΙ ΤΗΝ ΕΚΚΛΗΣΙΑ: Σχέσεις της Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας πρὸς τὸν λοιπὸν Χριστιανικὸν κόσμον», Στο *Ἡ Ἀγία καὶ Μεγάλη Σύνοδος τῆς Κρήτης. Ἡ Ὁρθόδοξη Ἐκκλησία καὶ οἱ Ἑτερόδοξοι*, 143-198. Κωνσταντινούπολη: Ἐκδοσις Ἱερᾶς Θεολογικῆς Σχολῆς Χάλκης, 2020. σ. (144-145)

¹¹ Βλ. Π. Ακανθόπουλος, *Στοιχεία κανονικού και εκκλησιαστικού Δικαίου*, Θεσσαλονίκη 1987, σ. 1.

¹² Βλ. Ακανθόπουλος, *Στοιχεία κανονικού και εκκλησιαστικού Δικαίου*, ό.π., σ. 2.

ανθρώπινη φύση αλλά η αποκεκαλυμμένη στον άνθρωπο θεία αλήθεια. Ο νομοθέτης στην περίπτωση αυτή δεν είναι ο άνθρωπος ή κάποιος πολιτειακός θεσμός, αλλά είναι ο Τριαδικός Θεός. Σε αρκετά σημεία της Αγίας Γραφής, είναι ο ίδιος ο Θεός που νομοθετεί μέσω των προφητών ή των άλλων θεόπνευστων ανδρών της Παλαιάς και της Καινής Διαθήκης¹³. Σε καθορισμένες στιγμές της Θείας Οικονομίας βλέπουμε να νομοθετεί ο Πατήρ όπως στο γεγονός της νομοδοσίας του Δεκαλόγου. Επίσης ο Θεός Λόγος μετά την ενσάρκωση Του θα δηλώσει ότι δεν ήρθε να καταλύσει τον νόμο αλλά να τον ολοκληρώσει: «Οὐκ ἦλθον καταλύσαι τόν νόμον ἀλλά πληρῶσαι» (Ματθ. 5,17) . Βέβαια και το Άγιο Πνεύμα, ο Παράκλητος, οδηγεί και νομοθετεί τον πιστό, καθώς είναι το Πνεύμα της Αλήθειας¹⁴. Το δίκαιο δεν είναι αναλλοίωτο και «απολιθωμένο». Είναι μία αρχή- σύστημα οριοθέτησης που επηρεάζεται συνεχώς από τη μεταβολή των παραγόντων, στο πλαίσιο των οποίων διαμορφώνεται. Αυτό έχει ως αποτέλεσμα η συγκεκριμένη ιστορική περίοδος και ιστορική εποχή να καθορίζει το σύνολο των κανόνων και των κανονιστικών διατάξεων για τη στάση και συμπεριφορά της ζωής των ανθρώπων. Χωρίς αμφιβολία, εξ αυτού του γεγονότος είμαστε σε θέση να διαπιστώσουμε τη συνεχή εξελικτική πορεία του δικαίου¹⁵.

Η πρώτη Εκκλησία, λόγω της ραγδαίας επέκτασής της, απέκτησε την επείγουσα ανάγκη να οργανωθεί και σε θεσμικό επίπεδο¹⁶. Συγκεκριμένα ο Απ. Παύλος αναφέρει στην Α' Κορινθίους Επιστολή, ότι «πάντα εὐσχημόνως και κατά τήν τάξιν γινέσθω», διότι «οὐ γὰρ ἐστὶν ἀκαταστασίας, ὁ Θεός, ἀλλ'

¹³ Βλ. Μπούμης, *Κανονικόν Δίκαιον*, ό.π., σ. 13.

¹⁴ Βλ. Μπούμης, *Κανονικόν Δίκαιον*, ό.π., σ. 13.

¹⁵ Βλ. Σπ. Τρωιάνος, *Οι πηγές του βυζαντινού Δικαίου*, Αθήνα-Κομοτηνή 1986, σ. 11-12.

¹⁶ Βλ. Κ. Βαβούσκος, *Εγχειρίδιον Εκκλησιαστικού Δικαίου*, Θεσσαλονίκη 1989, σ. 19.

ειρήνης» (Α' Κορ. 14, 33. 40). Η συν τω χρόνω οργάνωση της Εκκλησίας σήμαινε αυτόματα ότι θα παραγόταν και το Δίκαιο που θα καθόριζε και θα κανονικοποιούσε στη συνέχεια τις σχέσεις των μελών της εκκλησιαστικής κοινότητας. Οι κανόνες αποτυπώνουν την άποψη της Εκκλησίας για την εύρυθμη λειτουργία της εκκλησιαστικής κοινότητας και για το βίωμα της αλήθειας που έχει αποκαλυφθεί εν Ιησού Χριστώ και Πνεύματι Αγίω, αλλά επίσης συνιστούν τους τρόπους αποφυγής της παρερμηνείας της αλήθειας¹⁷.

Η μεταφορική σημασία της λέξης «κανόνας» σημαίνει ότι ονομάζεται με αυτό τον τρόπο κάθε νόμος και κάθε διάταξη, η οποία θα μπορούσε να χρησιμοποιηθεί ως «πρότυπο» για την ορθή αντιμετώπιση μιας κατάστασης ή να χρησιμοποιηθεί και ως μέτρο ελέγχου, αναφορικά με το εάν μια πράξη έγινε με το σωστό τρόπο ή με το εάν κάποια κατάσταση επιλύθηκε σωστά. Κατά τον ίδιο τρόπο, άλλωστε, και οι διατάξεις, που θέσπισε και εφάρμοσε η Εκκλησία για την τακτοποίηση των προβλημάτων της ονομάστηκαν κανόνες¹⁸. Οι κανόνες έχουν ως σκοπό τους την προσωπική πνευματική βελτίωση του παραβάτη και δεν έχουν να κάνουν με μία τυπική και απρόσωπη απόδοση του νόμου, με σκοπό τον παραδειγματισμό των τρίτων¹⁹. Περιέχουν ένα ηθικό περιεχόμενο που είναι αυτό της αγάπης της Καινής Διαθήκης, η οποία έρχεται να ολοκληρώσει και να πληρώσει τον νόμο της Παλαιάς Διαθήκης, και ταυτόχρονα συνιστούν το κύριο

¹⁷ Βλ. Μπούμης, *Κανονικόν Δίκαιον*, ό.π., σ. 14, Μ. Δ. Παπαδημητρίου, *Ο κοινωνικός χαρακτήρας των ιερών κανόνων*, Μεταπτυχιακή Εργασία Τμήματος Ποιμαντικής και Κοινωνικής Θεολογίας, Θεσσαλονίκη 2012, σ. 18.

¹⁸ Βλ. Μπούμης, *Κανονικόν Δίκαιον*, ό.π., σ. 15.

¹⁹ Βλ. Δ. Πετρακάκος, *Νομοκανονικαί ενασχολήσεις, γενικαί αρχαί του Κανονικού Δικαίου και του κανονικού ποινικού δικαίου τα κατά την μείζονα Ιεράν Σύνοδον (Ιούλιος του 1941)*, Αθήνα 1943, σ. 53.

γνώρισμα της νέας εποχής, που θέτει σε άλλες βάσεις την κοινωνία των ανθρώπων²⁰.

Η εσωτερική διάθεση και η κλίση των ανθρώπων είναι το πεδίο δράσης-πολύ περισσότερο- των ιερών κανόνων. Οπωσδήποτε, το φρόνημα, η σκέψη του ανθρώπου, προηγούνται και ορίζουν και τις πράξεις του²¹. Επίσης, οι ιεροί κανόνες θεμελιώνονται στην αγάπη προς τον συνάνθρωπο. Δεν περιορίζονται μόνο στον εξωτερικό τρόπο της συμπεριφοράς και της πράξης, κάτι που μπορεί να είναι αξιοκατάκριτα από κάποιον νόμο, αλλά συγκεντρώνουν το ενδιαφέρον τους στην εσωτερική προδιάθεση του ανθρώπου που είναι και η αρχή του κακού²². Εξ άλλου μέσα στην Αγία Γραφή, η έννοια του ηθικού παίρνει πάντοτε συγκεκριμένη μορφή και περιεχόμενο και θεωρείται ότι είναι η ακολουθία της ανθρώπινης βούλησης και πράξης στην ηθική επιταγή της Θείας Αποκάλυψης, όπως υπάρχει μέσα στους ιερούς κανόνες²³.

Ποιο είναι το αντικείμενο ρύθμισης των ιερών κανόνων; Οι ιεροί κανόνες έχουν ως αντικείμενο τους τον τρόπο ζωής και κοινωνίας των ανθρώπων, και αποβλέπουν στη μεταμόρφωση του «έσω ανθρώπου» εν Χριστώ. Ο κανόνας ουσιαστικά έιτουργεί πάνω σε μια ανθρωπολογική βάση και ορίζει, ποια είναι η ατομική πνευματική ισορροπία του πιστού, έχοντας πάντα υπόψη, ότι το

²⁰ Βλ. Ροδόπουλος, *Μαθήματα Κανονικού Δικαίου*, ό.π., σ. 14-15.

²¹ Βλ. Ροδόπουλος, *Μαθήματα Κανονικού Δικαίου*, ό.π., σ. 19.

²² Βλ. Ροδόπουλος, *Μαθήματα Κανονικού Δικαίου*, ό.π., σ. 21.

²³ Βλ. Παπαδημητρίου, *Ο κοινωνικός χαρακτήρας των ιερών κανόνων*, ό.π., σ. 20, Κ. Γκοϊδάκη, *Κώδιξ της ορθοδόξου χριστιανικής πίστης ήτοι εκτενής ορθόδοξης χριστιανικής κατήχησης απολογιτική και πολεμική*, Αθήνα 1933, σ. 414.

Κανονικό Δίκαιο καθορίζεται τελικά από την εν Χριστώ αποκάλυψη²⁴. Βασική πηγή του Κανονικού Δικαίου είναι η Αγία Γραφή, ενώ το νομοθετικό όργανο, που θεσπίζει τους ιερούς κανόνες είναι η Σύνοδος, είτε με αυτό αναφερόμαστε σε μια οικουμενική είτε σε μια τοπική σύνοδο²⁵. Με την εφαρμογή των κανόνων από τα πιστά μέλη της εκκλησιαστικής κοινότητας, κατορθώνεται η ορθή λειτουργία και η διάδοση του μηνύματος του Ευαγγελίου και κατ' ουσία, η ορθή αντίληψη από μέρους των πιστών της κατά Χριστόν ζωής και η αποδοχή κατά συνέπεια αυτού του τρόπου ζωής²⁶.

Οι ιεροί κανόνες, βέβαια, δεν αποτελούν και ούτε λειτουργούν ως μια τυπική και ψυχρή νομοθετική παραγωγή της Εκκλησίας που ως στόχο της έχει τη δημιουργία ενός άρτια συγκροτημένου συστήματος δικαίου, που θα βασίζεται πάντοτε στην εν Χριστώ αποκάλυψη. Χωρίς αμφιβολία, και οι κανόνες αποτελούν μια έκφραση του θείου δικαίου, αλλά δεν περιορίζονται μόνο σε αυτό. Δεν μπορούμε πλήρως να κατανοήσουμε ους ιερούς κανόνες, καθώς η ίδια η μορφοποίησή τους εξαρτάται από τις ιστορικές περιόδους της Εκκλησίας που δεν είναι σταθερές και ούτε «κανονικές», αλλά ενέχουν μια εσχατολογική δυναμική, της οποίας η ολοκλήρωση θα γίνει στη Βασιλεία του Θεού. Κάθε κανόνας λοιπόν προϋποθέτει μια συγκεκριμένη χρονική στιγμή που γεννάται, και συναρτάται απόλυτα από τις ιστορικές συνθήκες και τις συγκυρίες που βιώνει το σώμα της Εκκλησίας. Αυτό είναι που αποφασίζει για τη θέσπιση του

²⁴ Βλ. Β. Τζωρτζάτος, *Η θεολογία και η επιστήμη του δικαίου*, ομιλία εν τω ΑΠΘ επί τη αναγορεύσει αυτού ως απίτιμου διδάκτορος Νομικής, Αθήνα 1975, σ. 12-13.

²⁵ Βλ. Τρωιάνος, *Οι πηγές του βυζαντινού Δικαίου*, ό.π., σ. 41.

²⁶ Βλ. Π. Μπούμης, «Οι ιεροί και θείοι κανόνες της εκκλησίας», *Εφημέριος Ιανουαριου τ.χ 1 (2004)*, σ. 7.

εκάστοτε κανόνα, αντιμετωπίζοντας και υπερβαίνοντας τις τυχόν δυσκολίες που εμφανίζονται²⁷.

Ο κύριος στόχος των ιερών κανόνων είναι η αρμονική ένωση του περιεχομένου της εν Χριστώ αποκάλυψης και της πνευματικής αποστολής της Εκκλησίας, σύμφωνα πάντα με τις συνεχείς μεταβολές των ιστορικών συνθηκών στη ζωή της ίδιας της Εκκλησίας. Ο στόχος αυτός υλοποιείται ιστορικά με τη σωστή εξωτερική οργάνωση και την ορθή λειτουργία του συνοδικού συστήματος αλλά και με την υπόδειξη της χρησιμότητας της μυστηριακής ζωής των πιστών. Αυτό σημαίνει ότι τελικά αποκτάται σε όλο το εκκλησιαστικό επίπεδο η ενότητα της πίστης της Εκκλησίας, αλλά και εμπράκτως αυτή βιώνεται από τους πιστούς στη μυστηριακή ενότητα της κοινότητας²⁸. Οι ιεροί κανόνες σύμφωνα με το Ζωναρά ορίζονται από τις Συνόδους «εις κατάστασιν ἐκκλησιαστικὴν καὶ ὠφέλειαν τῶν πιστῶν»²⁹. Ο κάθε κανόνας καλείται να επιλύσει κάποιο ποιμαντικό πρόβλημα που η Εκκλησία το αντιμετωπίζει με ιδιαίτερη ποιμαντική φροντίδα. Είναι σημαντικό να δηλωθεί ότι ο κανόνας δεν συνιστά την έκφραση κάποιου νομικού ιδεολογικού συστήματος. Κάτι τέτοιο θα αποτελούσε περιορισμό του πνεύματος σε νομικούς τύπους. Απεναντίας, οι κανόνες εκφράζουν την ποιμαντική μέριμνα και την ποιμαντική αγάπη της Εκκλησίας, που έχει ως σκοπό της τη σωτηρία των βαπτισμένων μελών της³⁰.

²⁷ Βλ. Βλ. Φειδάς, *Ιεροί κανόνες και καταστατική νομοθεσία της Εκκλησίας της Ελλάδος*, Αθήνα 1998, σ. 10, Παπαδημητρίου, *Ο κοινωνικός χαρακτήρας των ιερών κανόνων*, ό.π., σ. 20.

²⁸ Βλ. Φειδάς, *Ιεροί κανόνες και καταστατική νομοθεσία*, ό.π., σ. 39.

²⁹ Βλ. Αιμ. Αλιβιζάτος, *Οι ιεροί κανόνες και οι Εκκλησιαστικοί νόμοι*, Αθήνα 1949, σ. 120.

³⁰ Βλ. Γ. Καψάνης, *Η ποιμαντική Διακονία κατά τους ιερούς κανόνες*, Πειραιάς 1976, σ. 51.

Η Εκκλησία, ακόμη και στην ιστορική περίοδο που κυριαρχούσε και πολιτικά, δεν αντιμετωπίστηκε και δεν είχε τη συνείδηση ενός οργάνου που παράγει νόμους και κανονισμούς για τη ρύθμιση των ζητημάτων που προκύπτουν κάθε φορά, με κίνδυνο την πνευματική αλλοίωση του εκκλησιαστικού βίου³¹. Οι κανόνες ορίστηκαν με πολλή αγάπη και ταπείνωση. Ιδιαίτερα οι κανόνες των Πατέρων της Εκκλησίας που απέκτησαν οικουμενικό κύρος δεν ήταν παρά οι απαντήσεις και οι τρόποι επίλυσης προβλημάτων³². Είναι η σχέση των κανόνων με την εν Χριστώ αποκάλυψη που αποτελεί την εγγύηση του κύρους τους. Την εγγύηση αυτή δεν την προσφέρει η Οικουμενική ή η Τοπική Σύνοδος που τους θέσπισε³³. Το περιεχόμενο και τη σημασία αυτής της σχέσης θα πρέπει να διαφυλάξουν οι κανόνες, διότι τελικά δεν αντλούν το κύρος και την ισχύ τους από κάποιο νομοθετικό όργανο που τους θέσπισε και τους ερμήνευσε. Οι κανόνες έχουν να κάνουν με τα δόγματα της Εκκλησίας και ουσιαστικά είναι η προέκταση αυτών των δογμάτων, όσον αφορά την έμπρακτη εφαρμογή τους στη ζωή της Εκκλησίας.

Η ορθόδοξη συνείδηση απαιτεί την ορθή πίστη και την ορθή πράξη. Για τον λόγο αυτό και δεν υπάρχει ουσιαστικά απόλυτη διάκριση μεταξύ δογματικών και διοικητικών κανόνων. Αντίθετα υπάρχει ενότητα αυτών των δυο, σύμφωνα με την τάξη στην Εκκλησία. Είδαμε πως οι κανόνες είναι μία έκφραση της αγάπης της Εκκλησίας. Ο σκοπός τους είναι η υπόδειξη της αληθινής ευσέβειας. Κατά συνέπεια, μπορεί κάποιος να τους θεωρήσει ότι αποτελούν το μέτρο της ηθικής και πνευματικής εμπειρίας του πιστού. Είναι

³¹ Βλ. Βλ. Φειδάς, *Ιστορικοκανονικά και Εκκλησιολογικά προϋποθέσεις ερμηνείας των ιερών κανόνων*, Αθήνα 1969, σ. 32.

³² Βλ. Αρχιμ. Ι. Κοτσώνης (ήδη Αρχιεπίσκοπος Αθηνών και πάσης Ελλάδος), *Προβλήματα της Εκκλησιαστικής Οικονομίας*, Αθήνα 1957, σ. 126.

³³ Βλ. Κοτσώνης, *Προβλήματα της Εκκλησιαστικής Οικονομίας*, ό.π., σ. 41.

αυτοί που υπερασπίζονται την πνευματική ζωή των ευσυνείδητων πιστών, πάντοτε μέσα στα ορθόδοξα δογματικά πλαίσια. Στόχος των ιερών κανόνων είναι η δημιουργία και η προβολή προτύπων στους πιστούς, σύμφωνα με τα οποία οφείλουν να πορεύονται. Οι κανόνες αποτελούν, λοιπόν, τα αντικειμενικά κριτήρια των πράξεων των πιστών, είτε πρόκειται για τους ποιμένες, είτε για τους ποιμενόμενους³⁴.

Ο σκοπός των ιερών κανόνων είναι σωτηριολογικός, διότι μέσω αυτών διαφυλάσσεται και βιώνεται το μυστήριο της Εκκλησίας και απομακρύνεται ως κάτι το «παραβατικό» η τάση για νόθευση της εν Χριστώ σωτηρίας. Αυτό έχει ως πρακτικό αποτέλεσμα τον τονισμό της αναγκαιότητας της συνέχισης των ορθών και υγιών μορφών του εκκλησιαστικού πολιτεύματος, διαφυλάττοντας με αυτό τον τρόπο την ενότητα του σώματος της Εκκλησίας, η οποία παρέχει την οικείωση της εν Χριστώ σωτηρίας³⁵.

Το ιστορικό τους περιεχόμενο δεν περιέχει όλη την εν Χριστώ αλήθεια, όμως επιδιώκεται και πραγματοποιείται μία αληθινή και υγιή προσαρμογή της αλήθειας της πίστης σε κάθε τόπο, πρόσωπο κτλ. Στους ιερούς κανόνες δεν «μερικοποιείται» η αλήθεια, αλλά δίνεται μια ξεχωριστή προοπτική αυτής της αλήθειας, ούτως ώστε να αντιμετωπισθεί στο συγκεκριμένο ζήτημα, η όποια παρέκκλιση ή παρανόηση έχει σημειωθεί³⁶. Ο σωτηριολογικός σκοπός των ιερών κανόνων βαδίζει συμπληρωματικά με τον ποιμαντικό και παιδαγωγικό χαρακτήρα τους. Δεν είναι τυχαίο το γεγονός, ότι σε αυτούς τους κανόνες γίνεται αναφορά είτε στους ποιμένες είτε στους ποιμενόμενους. Είναι λογικό, να

³⁴ Βλ. Μπούμης, *Κανονικόν Δίκαιον*, ό.π., σ. 27.

³⁵ Βλ. Μπούμης, *Κανονικόν Δίκαιον*, ό.π., σ. 28, Παπαδημητρίου, *Ο κοινωνικός χαρακτήρας των ιερών κανόνων*, ό.π., σ. 23.

³⁶ Βλ. Φειδάς, *Ιεροί κανόνες και καταστατική νομοθεσία*, ό.π., σ. 46.

αναλαμβάνουν το έργο της πραγμάτωσης των στόχων αυτών οι ποιμένες της Εκκλησίας, αφού είναι αυτοί που έχουν την εξουσία και την πνευματικότητα για την επίτευξη αυτού του σημαντικού έργου. Με αυτό τον τρόπο το όφελος είναι πολλαπλό: αφενός μεν προστατεύεται η εκκλησιαστική κοινότητα αλλά και κάθε μέλος της από τον κίνδυνο να παραχθούν διάφορα εκκλησιολογικά προβλήματα είτε από τις αιρέσεις είτε από την εμφάνιση σχισμάτων και παρασυναγωγών, αφ' ετέρου δε επιτυγχάνονται και οι στόχοι των κανόνων. Δεν είναι η μοναδική μέριμνα των κανόνων η ένταξη των πιστών στο σώμα της Εκκλησίας και η εξασφάλιση της σωστής και υγιούς διαμονής τους στη συνέχεια. Φροντίζουν και για τη διατήρηση της ενότητας των μελών και την επίτευξη αγαθών σχέσεων μεταξύ τους, αφού αποτελεί απαραίτητη προϋπόθεση για την επιτυχή αποστολή της στρατευόμενης Εκκλησίας³⁷.

Τα εκκλησιαστικά προβλήματα της κάθε εποχής και το πώς αυτά έτυχαν αντιμετώπισης από την Εκκλησία είναι μία πραγματικότητα που αποτυπώνεται στους ιερούς κανόνες. Αυτό όμως δεν σημαίνει ότι η ιστορικότητα υπερισχύει κάθε άλλου στοιχείου σε αυτούς, αφού είναι άλλο η ιστορική διαμόρφωση των κανόνων και άλλο το θεολογικό περιεχόμενο της Εκκλησίας που περιέχεται μέσα σε αυτούς³⁸. Η ορθότητα της σκέψης και της πράξης καθορίζεται απ' αυτούς, στη βάση της Αγίας Γραφής και της Ιεράς Παράδοσης- όπως καταγράφηκαν και κατοχυρώθηκαν στις Συνόδους. Μάλιστα, όπως αναφέρει και ο 1ος κανόνας της Ζ' Οικουμενικής Συνόδου, οι Πατέρες που συμμετείχαν στις συνόδους όρισαν αυτά που είναι συμφέροντα για τους πιστούς και όντες οι

³⁷ Βλ. Μπούμης, *Κανονικόν Δίκαιον*, ό.π., σ. 28.

³⁸ Βλ. Φειδάς, *Ιεροί κανόνες και καταστατική νομοθεσία*, ό.π., σ. 7.

ίδιοι τους φωτισμένοι από το Άγιο Πνεύμα, είναι βέβαιο, ότι και αυτά που αποφάσισαν είναι άγια και φωτισμένα³⁹.

Οι ιεροί κανόνες διαθέτουν ακλόνητο κύρος, αξία και την «αλάθητη» προβολή της οικουμενικής πίστης, λόγω του Αγίου Πνεύματος και της επιφοίτησής του και των Πατέρων της Εκκλησίας. Αυτό αναφέρει και ο 2ος κανόνας της Πενθέκτης Οικουμενικής Συνόδου, ο οποίος κατοκυρώνει όλους τους προηγούμενους κανόνες, αποτρέποντας την παραχάραξη του γράμματος και του πνεύματος τους⁴⁰. Δεν επιτρέπεται καμία παραχάραξη ή αθέτηση όλων των προηγούμενων ιερών κανόνων⁴¹. Αφού αυτοί είναι αποτέλεσμα και καθοδήγηση της ενέργειας του Αγίου Πνεύματος στην ανθρώπινη ιστορία, ένα άλλο χαρακτηριστικό τους γνώρισμα είναι η διαχρονικότητα τους. Η μη τήρηση ενός κανόνα ή η αθέτησή του- ακόμα και για μεγάλο χρονικό διάστημα, δεν σημαίνει ότι παύει να έχει ισχύ η διαχρονικότητα⁴². Επίσης ο ιερός κανόνας δεν αχρηστεύεται, ακόμα και εάν μια τοπική Εκκλησία αποφασίσει την αναστολή της ισχύος του κανόνα για καθαρά ποιμαντικούς λόγους. Η αναστολή της ισχύος του κανόνα δεν σημαίνει και ακύρωση ή κατάργηση αυτού. Σε αυτή την

³⁹ Βλ. Π. Ακανθόπουλος, *Κώδικας Ιερών κανόνων και εκκλησιαστικών νόμων*, Θεσσαλονίκη 1912, σ. 83.

⁴⁰ Βλ. Μπούμης, «Οι ιεροί και θείοι κανόνες της Εκκλησίας», ό.π., σ. 10.

⁴¹ «καί μηδενί ἐξεῖναι τάς προδηλωθέντας παραχαράττειν κανόνας ἢ ἀθετεῖν, ἢ ἑτέρους παρὰ τοὺς προκειμένους παραδέχεσθαι κανόνας, ψευδεπιγράφως ὑπὸ τίνων συντεθέντας, τῶν τῇ ἀλήθειαν καπηλεύειν ἐπιχειρησάντων», βλ. Ράλλη-Ποτλή, *Σύνταγμα τῶν θείων καὶ ιερῶν κανόνων τῶν τε Ἀγίων καὶ Πανευφήμεων Ἀποστόλων, καὶ τῶν ιερῶν Οἰκουμενικῶν Συνόδων καὶ τῶν κατὰ μέρος Ἀγίων Πατέρων, ἐκδοθέν, συν πλείσταις ἀλλαις τὴν ἐκκλησιαστικὴν κατάστασιν διεπούσαις διατάξεσι, μετὰ τῶν ἀρχαίων ἐξηγητῶν, καὶ διαφόρων ἀναγνωσμάτων*, Β', Ἀθήνισιν 1852- 1859, σ. 308.

⁴² Βλ. Μπούμης, «Οι ιεροί και θείοι κανόνες της Εκκλησίας», ό.π., σ. 14.

περίπτωση είναι καλύτερο να κάνουμε λόγο για εφαρμογή της αρχής της «εκκλησιαστικής οικονομίας» από τον επίσκοπο, που είναι το κύριο όργανο της εκκλησιαστικής δικαιοσύνης σε μία περιοχή. Η αρχή της «εκκλησιαστικής οικονομίας» δεν καταργεί ούτε και αναστέλλει την ισχύ και το κύρος ή την αξία των ιερών κανόνων, αλλά για συγκεκριμένους λόγους και προς αποφυγή περισσότερων προβλημάτων αναστέλλει την ισχύ τους⁴³. Τι άλλο, άραγε, είναι αυτό διαφορετικό από το λόγιο της Αγίας Γραφής, ότι οι χριστιανοί δεν βρίσκονται κάτω το ζυγό της κυριαρχίας του γράμματος του νόμου, αλλά ζουν μέσα στη χάρη της πίστης (Ρωμ. 6, 14-15). Εξ άλλου, ο ίδιος ο Χριστός είναι αυτός που εγκαινίασε την εποχή της απελευθέρωσης του ανθρώπου από τη σκιά του νόμου με την ίδια την σταυρική του θυσία (Γαλ. 3,13).

Αυτές οι «διευθετήσεις» σε πνεύμα ποιμαντικής φιλανθρωπίας δεν αναιρούν την αναγκαιότητα της κανονοθέτησης, αφού ο άνθρωπος λόγω της φύσης του έχει τη ροπή προς την αμαρτία. Ο ιερός κανόνας είναι αυτός που θα τον προστατεύει, υποδεικνύοντας του το αγαθό και θα τον καλεί εις επίγνωση της πνευματικής του κατάστασης. Ο ανθρώπινος νόμος και κανονισμός θέλει να τιμωρεί και να αναμορφώνει στα πλαίσια του κοινωνικού συνόλου. Τα επιτίμια των κανόνων δεν αποσκοπούν παρά στη συνειδητοποίηση από τον πράττοντα το κακό ή το εκκλησιαστικό έγκλημα της πράξης του, και τελικά την επαναφορά του στο σώμα της Εκκλησίας⁴⁴.

Οι ιεροί κανόνες της Εκκλησίας καταλαμβάνουν τις διάφορες μορφές της καθημερινής ζωής και αφορούν σε καίρια ζητήματα, όπως σε είναι ο γάμος, οι σχέσεις με τους αιρετικούς και η οικογενειακή ζωή. Τα παραπτώματα των κληρικών έχουν κυρωτικό χαρακτήρα. Οι ιεροί κανόνες συνιστούν τη βάση του

⁴³ Βλ. Αλιβιζάτος, *Οι ιεροί κανόνες και οι Εκκλησιαστικοί νόμοι*, ό.π., σ. 112.

⁴⁴ Βλ. Μπούμης, *Κανονικόν Δίκαιον*, ό.π., σ. 29.

εκκλησιαστικού δικαίου, διότι εκπονήθηκαν από τους Πατέρες και από τις Οικουμενικές Συνόδους.

1.2. Τα επιτίμια και ο χαρακτήρας αυτών

Οι ιεροί κανόνες της Εκκλησίας περιλαμβάνουν τις ποινές ή τα επιτίμια και συστοιχούν προς το αδίκημα που έχει διενεργηθεί. Οι ποινές αυτές επιβάλλονται στον μετανοούντα, με σκοπό να απαλλαγεί από την ηθική ασθένεια και να συντελέσουν στη βελτίωση του ήθους και στην πνευματική θεραπεία της ψυχής του (Β' Κορ. 2, 6-7· Α' Κορ. 5, 4-5)⁴⁵. Τα επιτίμια ποικίλουν σε σχέση με τη βαρύτητά τους⁴⁶ ή το μέγεθος του αμαρτήματος, αλλά και την ετοιμότητα προς επιστροφή του μετανοούντος. Επιτίμια είναι η νηστεία, η συχνή προσευχή κατ' οίκον συνοδευόμενη μερικές φορές από γονυκλισία, η ανάγνωση θρησκευτικών βιβλίων, οι ελεημοσύνες, η αποδημία σε ιερούς τόπους, η αποχή για ορισμένο διάστημα από τη Θεία Κοινωνία⁴⁷.

⁴⁵ Βλ. και «Ἐδοξε δὲ καὶ τοῦτο τῇ ἀγίᾳ ταύτῃ συνόδῳ κάλλιστά τε καὶ σπουδαιότατα, ὥστε μένειν καὶ ἀπὸ τοῦ νῦν βεβαίους καὶ ἀσφαλεῖς, πρὸς ψυχῶν θεραπείαν καὶ ἰατρείαν παθῶν, τοὺς ὑπὸ τῶν πρὸ ἡμῶν ἀγίων καὶ μακαρίων Πατέρων δεχθέντας καὶ κυρωθέντας, ἀλλὰ μὴν καὶ παραδοθέντας ἡμῖν ὀνόματι τῶν ἀγίων καὶ ἐνδόξων Ἀποστόλων ὀγδοήκοντα πέντε κανόνας», 2^{ος} κανόνας Πενθέκτης, βλ. Ράλλη-Ποτλή, *Σύνταγμα Θείων καὶ Ιερῶν Κανόνων*, Β', ὁ.π., σ. 308.

⁴⁶ Βλ. Κ. Μ. Ράλλης, *Περὶ τῶν μυστηρίων τῆς μετανοίας καὶ τοῦ Ευχελαίου*, Αθήνα 1905, σ. 35, Η βαρύτητα του αμαρτήματος ορίζεται εκ των περιστάσεων, εκ της νεότητας, ή των γηρατειών, της διαφορᾶς του τόπου ή του τρόπου, του χρόνου, του προσώπου.

⁴⁷ Βλ. Π. Ν. Τρεμπέλας, *Δογματική της Ορθοδόξου καθολικῆς Εκκλησίας*, τόμ. 3, Αθήνα 2013, σ. 278.

Η θεολογική βάση των επιτιμιών βρίσκεται στην Αγία Γραφή και κυρίως στην Καινή Διαθήκη. Στην Καινή Διαθήκη βλέπουμε, ότι ο Ιησούς Χριστός έρχεται στον κόσμο για να μας απαλλάξει από την αμαρτία και να μας παρέχει τη σωτηρία. Γι' αυτό ίδρυσε την Εκκλησία του Θεού, κήρυξε τη σωτηρία των εθνών και τη σωτηρία των ανθρώπων, με τη διδασκαλία του στους μαθητές και αποστόλους, η οποία διαδόθηκε και μεταβιβάστηκε στους διαδόχους τους, τους επισκόπους. Ο άνθρωπος δεν είναι «σεσωσμένος» επειδή βαπτίστηκε και εισήλθε στην Εκκλησία, αλλά επειδή το κακό ως ροπή συνεχίζεται ο Κύριος συνέστησε και άλλο μυστήριο, την εξομολόγηση, η οποία συμβάλλει στη μετάνοια και επιστροφή του ανθρώπου. Γι' αυτό έδωσε στην Εκκλησία την εξουσία όχι μόνον να συγχωρεί τις αμαρτίες στο στάδιο της μετάνοιας⁴⁸, αλλά και να τις κατακρίνει κατά την αμετανοησία ή να καθιστά δυνατή την συγχώρηση με τις κατάλληλες πνευματικές ασκήσεις και τη θεραπεία της ψυχής με τον κατάλληλο τρόπο.

Όπως είπαμε τα επιτίμια είχαν θεραπευτικό και παιδαγωγικό χαρακτήρα. Η επιβολή των επιτιμιών από τους Πατέρες της Εκκλησίας είναι μία πράξη που κατά τον σκοπό της ομοιάζει με την εξουσία της τιμωρίας του φυσικού πατέρα προς το φυσικό του τέκνο. Η εμπειρία της Εκκλησίας, όπως την εκφράζουν οι ιεροί κανόνες, αντιμετωπίζει την αμαρτία ως ασθένεια, μάλιστα δε την χαρακτηρίζει ως «νόσο» και «αρρώστημα»⁴⁹. Η αμαρτία είναι νοσηρή και παρά

⁴⁸ Βλ. Ράλλης, *Περί των μυστηρίων της μετανοίας και του Ευχελαίου*, ό.π., σ. 49.

⁴⁹ «Δεῖ δὲ τοὺς ἐξουσίαν λύειν καὶ δεσμεῖν παρὰ Θεοῦ λαβόντας, σκοπεῖν τὴν τῆς ἁμαρτίας ποιότητα, καὶ τὴν τοῦ ἡμαρτηκότος πρὸς ἐπιστροφὴν ἐτοιμότητα, καὶ οὕτω κατάλληλον τὴν θεραπείαν προσάγειν τῷ ἀρρωστήματι, ἵνα μὴ, τῇ ἀμετρῷ καθ' ἑκάτερον χρώμενος, ἀποσφαλεῖ πρὸς τὴν σωτηρίαν τοῦ κάμνοντος. Οὐ γὰρ ἀπλὴ τῆς ἁμαρτίας ἡ νόσος, ἀλλὰ ποικίλη καὶ πολυειδής, καὶ πολλὰς τῆς βλάβης τὰς παραφυάδας βλαστάνουσα, ἐξ ὧν τὸ κακὸν ἐπὶ πολὺ διαχεῖται, καὶ πρόσω βαίνει, μέχρις ἂν σταίῃ τῇ δυνάμει τοῦ θεραπεύοντος.

φύση κατάσταση, με την οποία ο άνθρωπος εκπίπτει⁵⁰ και εισέρχεται σε κατάσταση πνευματικού θανάτου. Η αμαρτία ως ασθένεια είναι ένα σύνθετο αποτέλεσμα και έχει πολλές μορφές, σε κάθε περίπτωση δεν είναι έργο της θείας βούλησης, αλλά συνέπεια της ελεύθερης επιλογής του ανθρώπου.

Κατά τους ιερούς κανόνες τα αμαρτήματα διακρίνονται σε εκούσια και ακούσια, σε αυτά που τελούνται «εν γνώσει» και «εξ αγνοίας»⁵¹. Βαρύτερα θεωρούνται τα αμαρτήματα, στην τέλεση των οποίων μετείχε η βούληση του ανθρώπου, δηλαδή τελέσθηκαν «εκ προθέσεως»⁵². Η «εν αγνοία» αμαρτία

Ὡστε τὸν τὴν ἱατρικὴν ἐν Πνεύματι ἐπιστήμην ἐπιδεικνύμενον, πρότερον χρὴ τὴν τοῦ ἡμαρτηκότος διάθεσιν ἐπισκέπτεσθαι, καὶ εἴτε πρὸς τὴν ὑγείαν νεύει, ἢ τοῦναντίον, διὰ τῶν οἰκείων τρόπων προσκαλεῖται καθ' ἑαυτοῦ τὸ ἀρρώστημα, ἐφορᾶν, ὅπως τε τῆς ἐν τῷ μεταξὺ προνοεῖται ἀναστροφῆς..», 92^{ος} κανόνας Πενθέκτης, *Ράλλη-Ποτλή, Σύνταγμα Θείων και Ιερών Κανόνων*, Β', ό.π., σ. 549.

⁵⁰ «πτῶσις δέ ἐστιν ἡ ἀμαρτία, ἀνάστασις δέ ἡ ἐκ τοῦ πτώματος τῆς ἀμαρτίας ἀνόρθωσις», 1^{ος} κανόνας Γρηγορίου Νύσσης, *Ράλλη-Ποτλή, Σύνταγμα Θείων και Ιερών Κανόνων*, Δ', ό.π., σ. 295.

⁵¹ Βλ. γενικά, Π. Χριστινάκη, *Η απόπειρα ἐκκλησιαστικοῦ ἐγκλήματος, Μελέτη νομοκανονική καὶ ιστορικοσυγκριτική*, (δ.δ.). Ἀθῆναι: 1978.

⁵² Βλ. και 8^ο κανόνα Μ. Βασιλείου, όπου χρησιμοποιούνται συγκεκριμένα παραδείγματα: «Ὁ ἀξίνη παρὰ τὸν θυμὸν κατὰ τῆς ἑαυτοῦ γαμετῆς χρησάμενος, φονεὺς ἐστι. Καλῶς δέ με ὑπέμνησας καὶ ἀξίως τῆς σεαυτοῦ συνέσεως, εἰπεῖν περὶ τούτων πλατύτερον, διότι πολλὰ ἐν τοῖς ἐκουσίοις καὶ τοῖς ἀκουσίοις διαφοραί. Ἀκούσιον μὲν γάρ ἐστι παντελῶς καὶ πόρρω τοῦ κατάρξαντος, τὸ ἀκοντίζοντα λίθον ἐπὶ κύνα ἢ δένδρον ἀνθρώπου τυχεῖν· ἢ μὲν γὰρ ὁρμὴ ἦν τὸ θηρίον ἀμύνεσθαι ἢ τὸν καρπὸν κατασεῖσαι, ὑπέβη δὲ αὐτομάτως τῇ πληγῇ κατὰ πάροδον ὁ παραπεσών, ὥστε τὸ τοιοῦτον ἀκούσιον. Ἀκούσιον μέντοι, καὶ εἴ τις, βουλόμενος ἐπιστρέψαι τινά, ἰμάντι ἢ ράβδῳ μὴ σκληρᾷ τύπτοι, ἀποθάνοι δὲ ὁ τυπτόμενος· ἢ γὰρ πρόθεσις ἐνταῦθα σκοπεῖται, ὅτι βελτιῶσαι ἠβούλετο τὸν ἀμαρτάνοντα, οὐκ ἀνελεῖν. Ἐν τοῖς ἀκουσίοις ἐστὶ κακεῖνο ὁμοίως, τὸ ἀμυνόμενον τινὰ ἐν μάχῃ, ξύλῳ ἢ χειρὶ ἀφειδῶς ἐπὶ τὰ καίρια τὴν πληγὴν ἐνεγκεῖν, ὥστε κακῶσαι αὐτόν, οὐχ ὥστε παντελῶς ἀνελεῖν, ἀλλὰ τοῦτο ἤδη προσεγγίζει τῷ ἐκουσίῳ· ὁ γὰρ τοιοῦτῳ χρησάμενος ὀργάνῳ πρὸς ἄμυναν ἢ ὁ πεφεισμένως τὴν

μειώνει την ευθύνη του αμαρτήσαντος, αλλά δεν τον απαλλάσσει της ευθύνης. Η αληθινή και ειλικρινής μετάνοια συνιστά τον μοναδικό τρόπο ίασης ανθρώπου⁵³. Οι ιεροί κανόνες επανορθώνουν λοιπόν τον «πεπτωκότα» άνθρωπο και τον καλούν να παραμείνει σε αρμονική σχέση με τους αδελφούς του μέσα στην Εκκλησία, χωρίς όμως να στερείται την ελευθερία του. Η ελευθερία στην Εκκλησία δεν είναι κάτι αφηρημένο και δεν συνδέεται αυτόματα και αναπόφευκτα με την αμαρτία, αλλά είναι η εκ Θεού κατάσταση της αμοιβαίας αγάπης και του σεβασμού. Το αληθινό περιεχόμενο του ιερού κανόνα είναι η αγάπη. Στους ιερούς κανόνες περιέχονται αρετές που πρέπει να έχει ο πιστός, όπως αγάπη, χαρά, ειρήνη, μακροθυμία, χρηστότητα, αγαθοσύνη, πίστη, πραότητα, εγκράτεια και υπακοή.

Όπως ήδη προαναφέραμε, η Εκκλησία για τη θεραπεία των βαριά ή ελαφριά νοσούντων μελών της (αμετανόητων ή μετανοούντων) χτησιμοποιεί τα επιτίμια⁵⁴, τα οποία είναι πνευματικές ποινές που εξωτερικά εμφανίζονται ως απλές και τυπικές ποινές. Πέρα από αυτές τις ιδιαίτερου τύπου ποινές, υπάρχει

πληγὴν ἐπαγωγών, δηλὸς ἐστὶ διὰ τὸ κεκρατῆσθαι ὑπὸ τοῦ πάθους ἀφειδῶν τοῦ ἀνθρώπου.... Ἐκούσιον δὲ πάλιν παντελῶς καὶ οὐδεμίαν ἀμφιβολίαν ἔχον, οἷόν ἐστι τὸ τῶν ληστῶν καὶ τὸ τῶν πολεμικῶν ἐφόδων.....», *Ράλλη-Ποτλή, Σύνταγμα Θείων και Ιερών Κανόνων*, Δ', ό.π., σ. 112.

⁵³ «Ταῦτα μὲν οὖν τὰ ἐκ τῶν τύπων, καθόλου δὲ ἀληθέστερόν ἐστιν ἴαμα ἡ τῆς ἀμαρτίας ἀναχώρησις, ὥστε ὁ διὰ σαρκὸς ἡδονὴν ἀθετήσας τὴν χάριν, διὰ τοῦ συντριμμοῦ τῆς σαρκὸς καὶ πάσης δουλαγωγίας τῆς κατ' ἐγκράτειαν, ἀποστὰς τῶν ἡδονῶν, ὑφ' ὧν κατεστράφη, τελείαν ἡμῖν παρέξει τῆς ἰατρεύσεως αὐτοῦ τὴν ἀπόδειξιν..», 3^{ος} κανόνας Μ. Βασιλείου, *Ράλλη-Ποτλή, Σύνταγμα Θείων και Ιερών Κανόνων*, Δ', ό.π., σ. 100.

⁵⁴ Βλ. Ν. Ε. Ιατρίδου, *Ο Παιδαγωγικός χαρακτήρας των ιερών κανόνων*, Μεταπτυχιακή Εργασία Τμήματος Ποιμαντικής και Κοινωνικής Θεολογίας, Θεσσαλονίκης 2015, σ.46. βλ., επίσης, Ε. Χριστινάκη-Γλάρου, *Κανονική Θεωρία τῆς Ἐκκλησιαστικῆς Ποινῆς*, Νομοκανονικά Ανάλεκτα 11. Ἀθήνα: ἐκδ. Γρηγόρη, 2018.

και το ανάθεμα για αυτούς που είναι αμετανόητοι και κατά συνέπεια βρίσκονται στην κατάσταση του πνευματικού θανάτου. Για τους μετανοούντες η Εκκλησία επέβαλε το επιτίμιο του αφορισμού, ανάλογα με το αμάρτημα και τη διάθεση προς μετάνοια του πιστού. Για τους κληρικούς επιβάλλονται κυρίως ως επιτίμια η προσωρινή αργία από τα ιερατικά καθήκοντα και η καθαίρεση. Αργότερα προστέθηκαν και άλλα επιτίμια ανάλογα με τις ανάγκες της κάθε εποχής, όπως το της εξαγοράς αιχμαλώτων, ελεημοσύνης και αναγνώρισης ψυχωφελών βιβλίων⁵⁵.

Τα επιτίμια στην Ορθόδοξη Εκκλησία έχουν πνευματικό χαρακτήρα και απαγορευόταν αυστηρά η χρήση βίας. Οι ιεροί κανόνες προσδιορίζουν σε σχέση με το κάθε επιτίμιο τις αρχές και τις προϋποθέσεις, που θα πρέπει να είναι σε γνώση του κάθε ποιμένα⁵⁶. Επαναλαμβάνουμε ότι τα επιτίμια έχουν πάντα θεραπευτικό και ποιμαντικό – παιδαγωγικό χαρακτήρα, δεν είναι και δεν εγείρουν νομικά αποτελέσματα, και ούτε αποτελούν τα μέσα ικανοποίησης της θείας δικαιοσύνης. Σκοπός τους είναι να φέρουν τον μετανοούντα στη μετάνοια και να του ενισχύσουν τη βούληση ότι μπορεί να ξεπεράσει την αμαρτία.

Κατά δεύτερον, ο θεραπευτικός χαρακτήρας των επιτιμίων φαίνεται και από το γεγονός ότι συμπεριλαμβάνεται σε αυτά και το μέγεθος του αμαρτήματος, αλλά και ο χρόνος της αποχής από τη Θεία Κοινωνία και η

⁵⁵ Βλ. Ν. Αγιορείτης, *Εξομολογητάριον*, Άγιο Όρος 2013, σ. 77 – 81.

⁵⁶Βλ. Ε. Χριστινάκη-Γλάρου, Οικονομία και Εξατομίκευση: «Η “εις ύψος αναδρομή” της Εκκλησιαστικής Οικονομίας και η “εξ ύψους συγκατάβαση” της Θείας Οικονομίας στο μυστήριο της Μετανοίας. Η οιονεί ταυτοσημία “οικονομίας” και “διακριτικής ευχέρειας” κατά την εξατομίκευση των επιτιμίων», στο «Από τη Θεία Οικονομία στην Οικονομία της Εκκλησίας», Πρακτικά Επιστημονικής Δημερίδας Μ.Φ.Θ.Σ. υπό την αιγίδα της Ιεράς Μητροπόλεως Ηλείας (Αμαλιάδα, 19-20 Μαΐου 2012): 245-274. Αθήνα: εκδ. Ιερά Μητρόπολη Ηλείας / Ηρόδοτος, Αθήνα 2015.

ειλικρίνεια που επιδεικνύει ο μετανοών όπως και η προαίρεσή του⁵⁷. Σε αυτή τη βάση εγείρεται- ακόμη και σήμερα- ένας μεγάλος προβληματισμός και ανησυχία. Η παρανόηση των επιτιμίων κάνει πολλούς να θεωρούν ότι οι κανόνες της Εκκλησίας είναι αυστηροί και πεπαλαιωμένοι, και δεν ανταποκρίνονται στη σημερινή πραγματικότητα. Είναι προφανές ότι έχουμε ενώπιον μας μία παρανόηση του χαρακτήρα των ιερών κανόνων και της αληθινής τους ερμηνείας⁵⁸.

Πολύ περισσότερο τα επιτίμια δεν έχουν χαρακτήρα εκδικητικό. Το πρόβλημα εδώ προκύπτει από την επιβολή του αφορισμού, ακόμα και για μικρά παραπτώματα. Σε αυτό το σημείο υπάρχει μία ακόμη παρανόηση: οι ιεροί κανόνες δε λένουν ότι ο παραβάτης είναι αφορισμένος, αλλά ορίζουν «αφοριζέσθω» (να αφορίζεται). Πολλοί νομίζουν, ότι το «αφοριζέσθω» σημαίνει παντελή και μόνιμο χωρισμό και απομάκρυνση από την Εκκλησία. Ο αφορισμός δεν είναι όμως πάντοτε ο πλήρης αποχωρισμός και η αποκοπή από την Εκκλησία. Πολλές φορές σημαίνει και την προσωρινή διακοπή της συμμετοχής του αμαρτάνοντος στη Θεία Κοινωνία. Επομένως, είναι δυνατόν, μετά την πάροδο ορισμένου χρόνου και εφόσον ο παραβάτης μετανοήσει ειλικρινώς, να αρθεί ο αφορισμός αυτός⁵⁹. Κατά συνέπεια, δεν υπάρχει ούτε και στοιχειοθετείται κάποιος εκδικητικός χαρακτήρας.

⁵⁷Κατά τον Πέτρο Χαρτοφύλακα: «Πρός τό είδος καί τήν διαφοράν τοῦ - ἁμαρτήματος ἔψεται καί ἡ οἰκονομία», Ράλλη-Ποτλή, *Σύνταγμα Θείων καί Ιερών Κανόνων*, Ε', ό.π., σ. 372. Περί προαιρέσεως, βλ. και Κοτσώνης, *Προβλήματα της Εκκλησιαστικής Οικονομίας*, ό.π., σ. 81-82.

⁵⁸ Βλ. Ιατρίδου, *Ο Παιδαγωγικός χαρακτήρας των ιερών κανόνων*, ό.π., σ. 48-50.

⁵⁹ Βλ. Μπούμης, *Κανονικόν Δίκαιον*, ό.π., σ. 155.

Προκειμένου να κατανοήσουμε με ακρίβεια την έννοια των επιτιμιών είναι ανάγκη να δούμε χαρακτηριστικά παραδείγματα που σχετίζονται με: α) τη φύση της αμαρτίας, που ως ψυχικό νόσημα απαιτεί την κατάλληλη θεραπεία, β) τη διάθεση του αμαρτωλού για ειλικρινή μετάνοια που πρέπει να λαμβάνεται υπόψη για μία πιο ευνοϊκή μεταχείριση, γ) την αυξομείωση του χρόνου των επιτιμιών, ανάλογα με την εξέλιξη της μετάνοιας του πιστού, δ) το γεγονός, ότι τα επιτίμια χορηγούνται ως φάρμακο για θεραπεία των παθών. Η αμαρτία θεωρείται ψυχική αρρώστια που πρέπει να θεραπευτεί. Όπως ο γιατρός πρέπει να φροντίσει για την υγεία του αρρώστου, κατά τον ίδιο τρόπο ο πνευματικός πρέπει να βρει το είδος της θεραπείας ανάλογα με το νόσημα. Κάτι το οποίο σημαίνει, ότι η θεραπευτική φροντίδα θα είναι πολύμορφη, ανάλογα με το είδος της αρρώστιας.

Χαρακτηριστικό παράδειγμα είναι ο 1^{ος} κανόνας του Γρηγορίου Νύσσης. Κατά τους Ζωναρά και Βαλσαμώνα⁶⁰ ο κανόνας αυτός εκδόθηκε με αφορμή την επικείμενη εορτή του Πάσχα και συσχετίζεται με την Ανάσταση του Κυρίου που δηλώνει και την έξοδο του ανθρώπου από τις αμαρτίες. Ο πνευματικός ως καθοδηγητής και υπεύθυνος της πνευματικής υγείας θα πρέπει να κατευθύνει τον πιστό και σαν ιατρός να διακρίνει το πνευματικό νόσημα και να προτείνει την κατάλληλη θεραπεία. Πρέπει να λάβουμε υπόψη μας ότι ο Άγιος Γρηγόριος Νύσσης αποδεχόταν την τριμερή διαίρεση της ψυχής και πρότεινε θεραπεία ανάλογη με το σημείο εκείνο της τριμερούς ψυχής που νοσεί. Συνεπώς, ο εκάστοτε πνευματικός έχει τον ρόλο του ψυχικού θεραπευτή και οφείλει να παρατηρήσει το νοσούντα με σκοπό να του καταδείξει το σωστό δρόμο για να επέλθει η ίαση.

⁶⁰ Ράλλη-Ποτλή, *Σύνταγμα Θείων και Ιερών Κανόνων*, Δ', ό.π., σ. 298επ.

Στον 8^ο του κανόνα ο Γρηγόριος Νύσσης⁶¹ τονίζει, ότι σε κάθε περίπτωση πρέπει να παρακολουθούμε τη διάθεση του μετανοούντος αμαρτωλού, γιατί απαιτείται η θέληση αυτού που προσπαθεί να θεραπευτεί με μετάνοια και δεν μπορεί ο χρόνος από μόνος του να θεραπεύσει το αμάρτημα. Η εκούσια εξομολόγηση δείχνει ειλικρινή μετάνοια και γι' αυτό πρέπει να λαμβάνεται υπόψη για μία πιο επιεική μεταχείριση. Σύμφωνα με τον Βαλσαμώνα⁶², αμαρτήματα, όπως η μοιχεία, τιμωρούνται ήδη από την Παλαιά Διαθήκη. Ωστόσο, τονίζει, ότι εκείνο το οποίο οφείλει να εξετάζει αυτός που επιβάλλει την τιμωρία είναι η διάθεση του μετανοούντος. Να μην εμμένει δηλαδή μόνο στον χρόνο της τιμωρίας, γιατί δεν αρκεί πάντα. Πρόκειται για μία συνάρτηση μεταξύ χρόνου και διάθεσης. Όσο μεγαλύτερη σπουδή επιδεικνύει ο μετανοών τόσο λιγότερος ο χρόνος της ποινής και το αντίθετο. Ο Μ. Βασίλειος, με την σειρά του, τονίζει τη σημασία που θα πρέπει να αφιερώνουμε στην ετοιμότητα της διάθεσης του μετανοούντος. Η εκούσια εξομολόγηση δείχνει ειλικρινή μετάνοια και γι' αυτό πρέπει να λαμβάνεται υπόψη για πιο ευνοϊκή μεταχείριση. Ο 61^{ος} κανόνας του Μ. Βασιλείου⁶³ είναι ενδεικτικός για αυτό το θέμα. Οι ιεροί κανόνες,

⁶¹ «...Πανταχοῦ δὲ ἐν πλημμελήματος εἶδει καθορᾶν τοῦτο προσήκει πρὸ πάντων, οἷα ἐστὶν ἡ τοῦ θεραπευομένου διάθεσις, καὶ μὴ τὸν χρόνον οἶεσθαι πρὸς θεραπείαν ἀρκεῖν, τίς γὰρ ἂν ἐκ τοῦ χρόνου ἴασις γένοιτο; ἀλλὰ τὴν προαίρεσιν τοῦ ἑαυτὸν δι' ἐπιστροφῆς θεραπεύοντος. Ταῦτά σοι, ὦ ἄνθρωπε τοῦ Θεοῦ, κατὰ πολλὴν σπουδὴν ἐκ τῶν προχείρων συνθέντες, διὰ τὸ δεῖν τοῖς τῶν ἀδελφῶν ἐπιτάγμασι πείθεσθαι, κατὰ σπουδὴν ἀπεστείλαμεν...», Ράλλη-Ποτλή, *Σύνταγμα Θείων και Ιερών Κανόνων*, Δ', ό.π., σ.328.

⁶² Ράλλη-Ποτλή, *Σύνταγμα Θείων και Ιερών Κανόνων*, Δ', ό.π., σ. 328 - 330.

⁶³ «Ὁ κλέψας, εἰ μὲν ἀφ' ἑαυτοῦ μεταμεληθεὶς κατηγορήσει ἑαυτοῦ, ἐνιαυτὸν κωλυθήσεται μόνης τῆς κοινωνίας τῶν ἁγιασμάτων· εἰ δὲ ἐλεγχθείη, ἐν δυσὶν ἔτεσιν, μερισθήσεται δὲ αὐτῷ ὁ χρόνος εἰς ὑπόπτωσιν καὶ σύστασιν, καὶ τότε

κατά τον Αριστηνό,⁶⁴ τιμωρούν με μεγαλύτερη ανοχή τα αμαρτήματα που έχουν εξομολογηθεί. Γι' αυτό και ο Μ. Βασίλειος προτείνει γι' αυτόν που έχει εξομολογηθεί, ότι έχει κλέψει, αποχή από τη Θεία Κοινωνία για ένα χρόνο, ενώ γι' αυτόν που δεν το έχει εξομολογηθεί μεγαλύτερο χρονικό διάστημα, δηλαδή δύο χρόνια⁶⁵.

Ο 84^{ος} κανόνας του Μ. Βασιλείου αναφέρεται στα αποτελέσματα της μετάνοιας, δηλαδή υπάρχει κρίση με βάση το χρονικό διάστημα, αλλά δίνουμε σημασία στον τρόπο της μετάνοιας. Σύμφωνα με την ερμηνεία του Βαλσαμώνα⁶⁶, στον κανόνα αυτόν προτείνεται να περιορίζεται ο χρόνος του επιτιμίου σε όσους μετανοούν με σύνεση και διάθεση. Εδώ γίνεται λόγος για όσους αμελούν να εκπληρώσουν την ποινή τους. Γι' αυτούς προτείνεται επέκταση του χρονικού διαστήματος της παιδαγωγίας. Τέλος, για όσους επιμένουν στις αμαρτίες τους, να επιβάλλεται η παντελής αποχή από τη Θεία Κοινωνία. Η αληθινή μετάνοια δεν είναι μόνο η απομάκρυνση από την αμαρτία, αλλά το πιο ενεργητικό «μίσος της αμαρτίας». Η μετάνοια δημιουργεί στον άνθρωπο μία προσωπική αναγέννηση που είναι πνευματική αναγέννηση, γι'

ἀξιούσθω τῆς κοινωνίας», Ράλλη-Ποτλή, *Σύνταγμα Θείων και Ιερών Κανόνων*, Δ', ό.π., σ. 218.

⁶⁴ Ράλλη-Ποτλή, *Σύνταγμα Θείων και Ιερών Κανόνων*, Δ', ό.π., σ. 218.

⁶⁵ Βλ. και 84^ο κανόνα Μ. Βασιλείου: «Πάντα δὲ ταῦτα γράφομεν, ὥστε τοὺς καρποὺς δοκιμάζεσθαι τῆς μετανοίας· οὐ γὰρ πάντως τῷ χρόνῳ κρίνομεν τὰ τοιαῦτα, ἀλλὰ τῷ τρόπῳ τῆς μετανοίας παρέχομεν. Ἐὰν δὲ δυσάποσπαστως ἔχωσι τῶν ἰδίων ἐθῶν καὶ ταῖς ἡδοναῖς τῆς σαρκὸς μᾶλλον δουλεύειν ἐθέλωσιν ἢ τῷ Κυρίῳ, καὶ τὴν κατὰ τὸ Εὐαγγέλιον ζωὴν μὴ παραδέχωνται, οὐδεὶς ἡμῖν κοινὸς πρὸς αὐτοὺς λόγος. Ἡμεῖς γὰρ ἐν λαῷ ἀπειθεῖ καὶ ἀντιλέγοντι δεδιδάγμεθα ἀκούειν ὅτι· Σῶζων σῶζε τὴν σεαυτοῦ ψυχὴν», Ράλλη-Ποτλή, *Σύνταγμα Θείων και Ιερών Κανόνων*, Δ', ό.π., σ. 253.

⁶⁶ Ράλλη-Ποτλή, *Σύνταγμα Θείων και Ιερών Κανόνων*, Δ', ό.π., σ. 254.

αυτό και είναι μία βασική και μεγάλη αρετή, πάνω στην οποία οικοδομείται η πνευματική ζωή του πιστού. Η αντίδραση, η αντίθεση και η απόδραση του ανθρώπου από το ευγενές αυτό προσκλητήριο της μετάνοιας τον καταταλαιπωρεί.

Ο χρόνος της μετάνοιας, ο χρόνος των επιτιμιών μπορεί να αυξάνεται ή να μειώνεται στη φάση της εκτέλεσης της ποινής. Αυτή την αλήθεια εκφράζει ο 12^{ος} κανόνας της Α' Οικουμενικής⁶⁷. Πρέπει να εξετάζεται η προαίρεση και το είδος της μετάνοιας. Δηλαδή όσοι δείχνουν τη μετάνοια τους με φόβο, δάκρυα, υπομονή και αγαθοεργίες, με έργα και όχι μόνοστους τύπους και υποκριτικά, σε αυτούς πρέπει να δείχνεται φιλευσπλαχνία. Ο κανόνας αυτός κατά το Ζωναρά⁶⁸ συμπληρώνει τον 5^ο Αποστολικό κανόνα.

⁶⁷ «Οἱ δὲ προσκληθέντες μὲν ὑπὸ τῆς χάριτος, καὶ τὴν πρώτην ὁρμὴν ἐνδειξάμενοι, καὶ ἀποθέμενοι τὰς ζώνας, μετὰ δὲ ταῦτα ἐπὶ τὸν οἰκεῖον ἔμετον ἀναδραμόντες, ὥς κύνες, ὥς τινὰς καὶ ἀργύρια προέσθαι, καὶ βενεφικίοις κατορθῶσαι τὸ ἀναστρατεύσασθαι· οὗτοι δέκα ἔτη ὑποπιπτέτωσαν, μετὰ τὸν τῆς τριετοῦς ἀκροάσεως χρόνον. Ἐφ' ἅπασιν δὲ τούτοις, προσήκει ἐξετάζειν τὴν προαίρεσιν καὶ τὸ εἶδος τῆς μετάνοιας. Ὅσοι μὲν γὰρ φόβῳ, καὶ δάκρυσι, καὶ ὑπομονῇ, καὶ ἀγαθοεργίαις, τὴν ἐπιστροφὴν ἔργῳ, καὶ οὐ σχήματι, ἐπιδείκνυνται, οὗτοι πληρώσαντες τὸν χρόνον τὸν ὠρισμένον τῆς ἀκροάσεως, εἰκότως τῶν εὐχῶν κοινωνήσουσι, μετὰ τοῦ ἐξεῖναι τῷ ἐπισκόπῳ καὶ φιλανθρωπότερόν τι περὶ αὐτῶν βουλεύσασθαι. Ὅσοι δὲ ἀδιαφόρως ἤνεγκαν, καὶ τὸ σχῆμα τοῦ εἰσιέναι εἰς τὴν ἐκκλησίαν ἀρκεῖν ἑαυτοῖς ἡγήσαντο πρὸς τὴν ἐπιστροφὴν, ἐξ ἅπαντος πληροῦτωσαν τὸν χρόνον», Ράλλη-Ποτλή, *Σύνταγμα Θείων καὶ Ιερῶν Κανόνων*, Β', ό.π., σ. 140.

⁶⁸ Ράλλη-Ποτλή, *Σύνταγμα Θείων καὶ Ιερῶν Κανόνων*, Β', ό.π., σ. 141. Ο συγκεκριμένος κανόνας εμποδίζει τους αρχιερεῖς, μετὰ την χειροτονία τους, να ζουν μαζί με τις συμβίες που είχαν πριν την ιεροσύνη. Ειδικότερα για την αγαμία του κλήρου θα ήταν σκόπιμο να αναφερθεῖ ὅτι ἀπὸ τοὺς πρώτους αἰῶνες μ.Χ. επικρατοῦσε ἡ συνήθεια νὰ ἀποφεύγεται ὁ γάμος μετὰ τὴν χειροτονία τῶν κληρικῶν.

Ο Μ. Βασίλειος στον 74ο του κανόνα ⁶⁹ επισημαίνει τη σημασία του ζήλου στη διάρκεια της μετάνοιας, αυτός ο ζήλος θα οδηγήσει στην πιο γρήγορη φιλανθρωπία του Θεού. Ο ερμηνευτής Ζωναράς⁷⁰ αναφέρει, ότι ο Μ. Βασίλειος, αφού όρισε χρόνους τιμωρίας για τα διάφορα αμαρτήματα, ανέθεσε στους αρχιερείς να κρίνουν τους εξομολογούμενους. Αν οι τελευταίοι μετανοούν με κατάνυξη, επιμονή και θέρμη ψυχής, είναι σε θέση να ελαττώνουν τα χρονικά διαστήματα. Αυτό πολύ απλά σημαίνει ότι ο χρόνος του επιτιμίου είναι πάντοτε πολύ σχετικός και εξαρτάται από τη βούληση του ίδιου του μετανοούντος.

Ο 92ος κανόνας της Πενθέκτης⁷¹ τονίζει, ότι τα επιτίμια πρέπει να θεωρούνται ως φάρμακα για τη θεραπεία των παθών. Είναι αυτονόητο ότι όλοι

⁶⁹ «Ἐὰν μέντοι ἕκαστος τῶν ἐν τοῖς προγεγραμμένοις ἁμαρτήμασι γενομένων σπουδαῖος γένηται ἐξομολογούμενος, ὁ πιστευθεὶς παρὰ τῆς τοῦ Θεοῦ φιλανθρωπίας λύειν καὶ δεσμεῖν, εἰ φιλανθρωπότερος γένοιτο, τὸ ὑπερβάλλον τῆς ἐξομολογήσεως ὀρῶν τοῦ ἡμαρτηκότος, εἰς τὸ ἐλαττώσα. τὸν χρόνον τῶν ἐπιτιμίων, οὐκ ἔσται καταγνώσεως ἄξιος, τῆς ἐν ταῖς Γραφαῖς ἱστορίας γνωρίζουσης ἡμῖν, τοὺς μετὰ μείζονος πόνου ἐξομολογουμένους ταχέως τὴν τοῦ Θεοῦ φιλανθρωπίαν καταλαμβάνειν», *Ράλλη-Ποτλή, Σύνταγμα Θείων και Ιερών Κανόνων*, Δ', ὁ.π., σ.235.

⁷⁰ *Ράλλη-Ποτλή, Σύνταγμα Θείων και Ιερών Κανόνων*, Δ', ὁ.π., σ. 235-237.

⁷¹ «Δεῖ δὲ τοὺς ἐξουσίαν λύειν καὶ δεσμεῖν παρὰ Θεοῦ λαβόντας, σκοπεῖν τὴν τῆς ἁμαρτίας ποιότητα, καὶ τὴν τοῦ ἡμαρτηκότος πρὸς ἐπιστροφὴν ἐτοιμότητα, καὶ οὕτω κατάλληλον τὴν θεραπείαν προσάγειν τῷ ἀρρωστήματι, ἵνα μὴ, τῇ ἀμετρίᾳ καθ' ἑκάτερον χρώμενος, ἀποσφαλεῖ πρὸς τὴν σωτηρίαν τοῦ κάμνοντος. Οὐ γὰρ ἀπλῆ τῆς ἁμαρτίας ἡ νόσος, ἀλλὰ ποικίλη καὶ πολυειδής, καὶ πολλὰς τῆς βλάβης τὰς παραφυάδας βλαστάνουσα, ἐξ ὧν τὸ κακὸν ἐπὶ πολὺ διαχεῖται, καὶ πρόσω βαίνει, μέχρις ἂν σταίῃ τῇ δυνάμει τοῦ θεραπεύοντος. Ὡστε τὸν τὴν ἱατρικὴν ἐν Πνεύματι ἐπιστήμην ἐπιδεικνύμενον, πρότερον χρὴ τὴν τοῦ ἡμαρτηκότος διάθεσιν ἐπισκέπτεσθαι, καὶ εἴτε πρὸς τὴν υἰεῖαν νεύει, ἢ τοῦναντίον, διὰ τῶν οἰκείων τρόπων προσκαλεῖται καθ' ἑαυτοῦ τὸ ἀρρωστήμα, ἐφορᾷ, ὅπως τε τῆς ἐν τῷ μεταξὺ προνοεῖται ἀναστροφῆς, καὶ εἰ μὴ τῷ τεχνίτῃ ἀντιπαλαίει, καὶ τὸ τῆς ψυχῆς ἔλκος διὰ τῆς τῶν ἐπιτιθεμένων φαρμάκων αὐξάνει προσαγωγῆς, καὶ οὕτω

οι άνθρωποι δεν έχουν την ίδια ανάγκη των ίδιων «φαρμάκων». Ο Ζωναράς και πάλι αναφέρει, ότι στον τελευταίο κανόνα της Πενθέκτης ανατίθενται τα πάντα στην κρίση των επισκόπων. Αυτοί είναι που ως «καθοδηγητές» της Εκκλησίας οφείλουν να εξετάζουν όχι μόνο το μέγεθος της αμαρτίας αλλά και τη διάθεση του ανθρώπου για μετάνοια, εάν δηλαδή είναι έτοιμος να δεχτεί επώδυνη θεραπεία (φάρμακα στύφοντα και πικραίνοντα) , ή αν διάκειται με νωθρότητα προς τη θεραπεία. Κι έτσι να τον καθοδηγήσει με τη σωστή θεραπεία αποβλέποντας στη σωτηρία. Για κάποιον θα πρέπει να επιβληθεί το αυστηρότερο επιτίμιο, ενώ για εκείνον που είναι ολιγόψυχος και ανέτοιμος και κινδυνεύει να «πέσει» ακόμη περισσότερο, να επιδειχθεί έλεος και οίκτος, για να μην υποτροπιάσει. Άλλωστε, αναφέρεται από τους Πατέρες, ότι το κακό έχει πολλές μορφές και τρόπους που οδηγούν σε απόγνωση και υπερνικούν την ψυχική δύναμη, αν αυτή δεν είναι αρκετή. Επιπρόσθετα, ο Ζωναράς παρομοιάζει τον επίσκοπο με το βοσκό, του οποίου μέριμνα είναι να επαναφέρει το απολωλός πρόβατο, και να εξυγιάνει το δηλητηριασμένο μέλος⁷².

τὸν ἔλεον κατ' ἀξίαν ἐπιμετρεῖν. Πᾶς γὰρ λόγος Θεῷ καὶ τῷ τὴν ποιμαντικὴν ἐγχειρισθέντι ἡγεμονίαν, τὸ πλανώμενον πρόβατον ἐπαναγαγεῖν, καὶ τρωθὲν ὑπὸ τοῦ ὄφεως ἐξιάσασθαι, καὶ μήτε κατὰ κρημνῶν ὠθῆσαι τῆς ἀπογνώσεως, μήτε τὸν χαλινὸν ὑπενδοῦναι πρὸς τὴν τοῦ βίου ἔκλυσίν τε καὶ καταφρόνησιν· ἀλλ' ἐνί γε τρόπῳ πάντως, εἴτε διὰ τῶν αὐστηροτέρων τε καὶ στυφόντων, εἴτε διὰ τῶν ἀπαλωτέρων τε καὶ πραοτέρων φαρμάκων, κατὰ τοῦ πάθους στήναι, καὶ πρὸς συνούλωσιν τοῦ ἔλκους ἀνταγωνίσασθαι, τοὺς τῆς μετανοίας καρποὺς δοκιμάζοντι, καὶ οἰκονομοῦντι σοφῶς τὸν πρὸς τὴν ἄνω λαμπροφορίαν καλούμενον ἄνθρωπον. Ἀμφοτέρω τοίνυν εἰδέναι ἡμᾶς χρή, καὶ τὰ τῆς ἀκριβείας, καὶ τὰ τῆς συνηθείας· ἐπεσθαι δέ, ἐπὶ τῶν μὴ καταδεξαμένων τὴν ἀκρότητα, τῷ παραδοθέντι τύπῳ, καθὼς ὁ ἱερὸς ἡμᾶς ἐκδιδάσκει Βασίλειος», Ράλλη-Ποτλή, *Σύνταγμα Θείων και Ιερών Κανόνων*, Β', ό.π., σ. 549.

⁷² Ράλλη-Ποτλή, *Σύνταγμα Θείων και Ιερών Κανόνων*, Β', ό.π., σ. 549.

Η πραότητα και η επιείκεια είναι η κύρια θεραπευτική και παιδαγωγική οδός, οπότε η εν Χριστώ σωτηρία μπορεί να επιτευχθεί με την φιλανθρωπία και το έλεος. Δεν είναι ούτε τυχαίο ούτε και συμπτωματικό ότι αυτή η ερμηνεία της θεραπείας ανάγεται σε κοινάς σημεία ακόμη με την αρχαία ελληνική παιδαγωγική θεώρηση. Ο Αριστοτέλης στα «Ηθικά Νικομάχεια»⁷³ εξετάζει τα είδη της αρετής και προβαίνει σε μια πιο συγκεκριμένη κατανόησή τους. Διακρίνει τις διανοητικές και τις ηθικές αρετές. Οι ηθικές αρετές σχετίζονται με τα συναισθήματα και τις πράξεις και γίνονται κατανοητές ως εκείνες οι ψυχικές διαθέσεις που επηρεάζουν ή κατευθύνουν ορισμένα συναισθήματα και παράλληλα υπαγορεύουν ή ελέγχουν τη σωστή δράση. Οι ηθικές αρετές σχετίζονται με το «έθος», τη συνεχή δηλαδή άσκηση και τον εθισμό του ανθρώπου σε ηθικές πράξεις. Ως εκ τούτου αυτού του είδους οι αρετές δεν είναι έμφυτες μέσα μας⁷⁴.

Αντιπαραβάλλοντας κανείς την ανωτέρω αριστοτελική θεωρία με την ερμηνεία του 92^{ου} κανόνα της Πενθέκτης από το Ζωναρά θα παρατηρούσε ορισμένες ομοιότητες. Η σωτηρία προϋποθέτει χρονική διάρκεια. Καίριο ρόλο διαδραματίζει η ψυχική διάθεση, δηλαδή η «προαίρεση»⁷⁵.

Στη διαδικασία της επιβολής των επιτιμίων λαμβάνονται υπόψη και άλλα πράγματα: α) η ηλικία και το έγγαμο ή άγαμο αυτού που αμαρτάνει. Το επιτίμιο, πρέπει να είναι πιο επιεικές, σε περίπτωση σαρκικού αμαρτήματος, για άτομα που είναι κάτω των 20 ετών και για τους αγάμους, β) η συχνότητα της

⁷³ Βλ. Αριστοτέλης, *Ηθικά Νικομάχεια*, Αθήνα 2000, σ.1103α 14 – 1170α 26.

⁷⁴ Βλ. I. During, *Ο Αριστοτέλης, παρουσίαση και ερμηνεία της σκέψης του*, Αθήνα 1944, σ. 112.

⁷⁵ Όπως αναφέρει και ο Αριστοτέλης «Λέγωμεν δ' ἀναλαβόντες, ἐπειδὴ πᾶσα γνῶσις καὶ προαίρεσής ἀγαθοῦ τίνος λέγεται», Βλ. Αριστοτέλης, *Ηθικά Νικομάχεια*, ό.π., σ.1103α 14 – 1170α 26.

αμαρτίας⁷⁶, δηλαδή εάν το αμάρτημα συμβαίνει κατ' εξακολούθηση⁷⁷, γ) η θέση ή η τάξη αυτών που αμαρτάνουν στην Εκκλησία, δ) η γενικότερη κατάσταση των μελών της Εκκλησίας⁷⁸ από άποψη πίστεως και ήθους, ε) η πνευματική κατάσταση και η ψυχосύνθεση του πιστού έχει πολύ μεγάλη σημασία.

Οι ιεροί κανόνες μιλούν «περί προσφόρων επιτιμίων», δηλαδή για «κατάλληλα» επιτίμια ανάλογα με τη φύση του αμαρτήματος και τη ψυχосύνθεση του αμαρτήσαντος⁷⁹. Εδώ έχουμε να κάνουμε με την εφαρμογή

⁷⁶ Βλ. και «Εἴ τις ἐπίσκοπος σχολάζων, ἐπὶ σχολάζουσιν ἐκκλησίαν ἑαυτὸν ἐπιρρίψας, ὑφαρπάξοι τὸν θρόνον δίχα συνόδου τελείας, τοῦτον ἀπόβλητον εἶναι, κἂν εἰ πᾶς ὁ λαός, ὃν ὑφῆρπασεν, ἔλοιτο αὐτόν. Τελείαν δὲ ἐκείνην εἶναι σύνοδον, ἣ συμπάρεστι καὶ ὁ τῆς μητροπόλεως», 16^{ος} κανόνας Αντιοχείας, Ράλλη-Ποτλή, *Σύνταγμα Θείων και Ιερών Κανόνων*, Γ', ό.π., σ. 53.

⁷⁷ Και κατά τον V. Palachovsky, ο ιερέας προκειμένου να επιβάλει το επιτίμιο πρέπει να γνωρίζει εάν η αμαρτία είναι περιστασιακή και δεν υπάρχει περίπτωση να επαναληφθεί ή εάν είναι κατ' εξακολούθηση, οπότε και μετά πολύ δύσκολα θα θεραπευτεί, βλ. V. Palachovsky, C. Vogel, *Sin in the Orthodox Church and in the Protestant Churches*, New York 1960, σ. 65.

⁷⁸ Βλ. και «Περὶ τῶν ἐκπεσουσῶν παρθένων, τῶν καθομολογησαμένων τὸν ἐν σεμνότητι βίον τῷ Κυρίῳ, εἶτα διὰ τὸ ὑποπесеῖν τοῖς πάθεσι τῆς σαρκὸς ἀθετουσῶν τὰς ἑαυτῶν συνθήκας, οἱ μὲν Πατέρες ἡμῶν, ἀπλῶς καὶ πρῶως συμπεριφερόμενοι ταῖς ἀσθενείαις τῶν κατολισθαινόντων, ἐνομοθέτησαν δεκτὰς εἶναι μετὰ τὸν ἐνιαυτὸν, καθ' ὁμοιότητα τῶν διγάμων, διαταξάμενοι.....οὐ ῥαδίως προσδέχεσθαι δεῖ, ἕως ἄν φανερῶς τὴν ἰδίαν αὐτῶν ἐρευνήσωμεν γνώμην», 18^{ος} κανόνας Μ. Βασιλείου, Ράλλη-Ποτλή, *Σύνταγμα Θείων και Ιερών Κανόνων*, Δ', ό.π., σ. 440.

⁷⁹ «Αἱ τὸν ἀσκητικὸν αἰρούμεναι βίον, καὶ ἐν μοναστηρίῳ καταταττόμεναι, καθόλου μὴ προϊέτωσαν. Εἰ δέ τις ἀπαραίτητος αὐτὰς ἀνάγκη πρὸς τοῦτο ἔλκοι, μετ' εὐλογίας, καὶ ἐπιτροπῆς τῆς προεστῶσης τοῦτο πραττέτωσαν· καὶ τότε μὴ μόναι καθ' ἑαυτάς, ἀλλὰ μετὰ τινων πρεσβυτίδων, καὶ πρωτεουσῶν ἐν τῷ μοναστηρίῳ, μετ' ἐντολῆς τῆς καθηγουμένης· παντελῶς δὲ αὐταῖς ἐξωκοιτεῖν οὐκ ἔξεστιν. Ἀλλὰ καὶ ἄνδρες οἱ τὸν μονήρη μετερχόμενοι βίον, χρειᾶς ἐπειγούσης, καὶ

της «αρχής της εξατομίκευσης», την οποία οι Πατέρες χρησιμοποιούν, διότι ο κάθε άνθρωπος έχει την ιδιαιτερότητά του που τον διακρίνει από τον συνάνθρωπό του⁸⁰. Η αρχή της «εξατομίκευσης της αγωγής» ή της ονομαζόμενης τα τελευταία χρόνια «προσωπικής αγωγής» αποτελεί τη βάση στην οποία οργανώνεται και προγραμματίζεται σήμερα η παιδευτική επικοινωνία⁸¹.

3. Το κανονικό αδίκημα της κλοπής

3.1. Κανονικό περιεχόμενο του αδικήματος της κλοπής

Στο κοσμικό δίκαιο η κλοπή μπορεί να θεωρηθεί ως ένα κοινό ή συνηθισμένο αδίκημα. Στα εγκλήματα κατά της ιδιοκτησίας, που είναι ένα έννομο αγαθό, συγκαταλέγουμε σύμφωνα με τον Ποινικό Κώδικα τις διακεκριμένες περιπτώσεις κλοπής, την κλοπή χρήσης, την υπεξαίρεση, την

αὐτοὶ μετ' εὐλογίας τοῦ τὴν ἡγουμένην ἐμπεπιστευμένου προϊέτωσαν· ὥστε οἱ παραβαίνοντες τὸν νῦν ὀρισθέντα παρ' ἡμῶν ὄρον, εἴτε ἄνδρες εἶεν, εἴτε γυναῖκες, προσφόροις ἐπιτιμίοις ὑποβληθήτωσαν», 46^{ος} κανόνας Πενθέκτης, Ράλλη-Ποτλή, *Σύνταγμα Θείων και Ιερών Κανόνων*, Β', ό.π., σ. 414.

⁸⁰ Βλ. Δ. Κ. Μουρατίδου, *Χριστοκεντρική Ποιμαντική*, Αθήνα 1975, σ. 68.

⁸¹ Βλ. Γ. Κρουσταλάκη, *Διαπαιδαγώγηση, πορεία ζωής*, Αθήνα 2006, σ. 45, Ιατρίδου, *Ο Παιδαγωγικός χαρακτήρας των ιερών κανόνων*, ό.π., σ. 53-55.

παρασιώπηση ανεύρεσης, τις υφαιρέσεις, την ληστεία, τη φθορά ξένης ιδιοκτησίας, όπως και τις διακεκριμένες περιπτώσεις φθοράς (άρθρα 372-382). Ο Θεός ήδη στην Π. Διαθήκη επιτάσσει «Οὐ κλέψεις» (Εξοδ. 20,14· Λευϊτ. 19,11· Δευτ. 5,19)⁸².

Σημασιολογικά, κλοπή είναι η λάθρα και άνευ συγκατάθεσης του ιδοκτήτη γινομένη αφαίρεση αλλοτρίων κινητών πραγμάτων με σκοπό την αθέμιτη ιδιοποίησή τους, ο δε διαπραττων το αδίκημα αυτό καλείται κλέπτης. Απαραίτητος όρος για την υπόσταση του αδικήματος είναι η αφαίρεση αλλοτρίων κινητών πραγμάτων, που γίνεται εκ προθέσεως, και λάθρα⁸³. Η κλοπή για την Εκκλησία και τους ιερούς κανόνες ανήκει στα εγκλήματα που προκύπτουν από πλεονεξία και φιλοχρηματία. Είναι χαρακτηριστικός ο 6^{ος} κανόνας του Γρηγορίου Νύσσης⁸⁴, ο οποίος κατατάσσει την κλοπή στις

⁸² Βλ. και Ματθ. 19, 18-19· Μαρκ. 10,19· Λουκ. 18,20· Ιωαν. 10,8.10· Εφ. 5,28· Α' Κορ. 6, 10-11 και Ρωμ. 13,9.

⁸³ Βλ. Π. Ι. Παναγιωτάκος, *Σύστημα Εκκλησιαστικού Δικαίου*, Αθήνα 1962, σ. 629-630.

⁸⁴ «Τὸ δὲ ἕτερον εἶδος τῆς εἰδωλολατρίας, οὕτω γὰρ ὀνομάζει τὴν πλεονεξίαν ὁ θεῖος ἀπόστολος, οὐκ οἶδ' ὅπως ἀθεράπευτον ὑπὸ τῶν Πατέρων ἡμῶν παρῶφθη, καίτοι γε δοκεῖ τὸ τοιοῦτον κακὸν τῆς τριττῆς ἐν τῇ ψυχῇ καταστάσεως πάθος εἶναι....Διήρηται δὲ ἡ κλοπὴ εἰς τε ληστείαν καὶ εἰς τοιχωρυχίαν· καὶ εἰς μὲν ἐπ' ἀμφοτέρων σκοπός, ἡ τῶν ἀλλοτρίων ἀφαίρεσις, πολλὴ δὲ κατὰ τὴν γνώμην αὐτῶν ἡ πρὸς ἀλλήλους ἐστὶ διαφορὰ. Ὁ μὲν γὰρ ληστής καὶ τὴν μαιοφονίαν εἰς συμμαχίαν τοῦ σπουδαζομένου παραλαμβάνει, πρὸς αὐτὸ τοῦτο παρασκευαζόμενος καὶ ὅπλοις καὶ πολυχειρία καὶ τοῖς ἐπικαίροις τῶν τόπων, ὥστε τὸν τοιοῦτον τῷ κρίματι τῶν ἀνδροφόνων ὑπάγεσθαι, διὰ μεταμελείας πρὸς τὴν Ἐκκλησίαν τοῦ Θεοῦ ἐπαναγάγοι! Ὁ δὲ δι' ὑφαιρέσεως λανθανούσης σφετεριζόμενος τὸ ἀλλότριον, εἴτα δι' ἐξαγορεύσεως τὸ πλημμέλημα ἑαυτοῦ τῷ ἱερεῖ φανερώσας, τῇ περὶ τὸ ἐναντίον τοῦ πάθους σπουδῇ θεραπεύσει τὴν ἀρρωστίαν. Λέγω δέ, διὰ τοῦ τὰ προσόντα παρέχειν τοῖς πένησιν, ἵνα, τῷ προέσθαι ἃ ἔχει, φανερὸς γένηται καθαρεύων τῆς κατὰ πλεονεξίαν νόσου. Εἰ δὲ καὶ μηδὲν ἔχοι, μόνον δὲ τὸ σῶμα ἔχοι, κελεύει ὁ ἀπόστολος, διὰ τοῦ σωματικοῦ κόπου τὸ

αρρώστιες της πλεονεξίας, οι οποίες είναι πάθη της ψυχής. Αυτή την κλοπή την διαιρεί στη συνέχεια σε ληστεία και σε τυμβωρυχία. Τα πάθη που ανάγονται από την πλεονεξία δημιουργούν και άλλα νοσήματα, τα οποία ονομάζονται έτσι διότι αφορούν στο τριμερές της ψυχής. Ενώ όμως η πλεονεξία ως εσωτερικό πάθος μπορεί να θεραπευθεί με τη διδασκαλία, αμαρτήματα όπως η κλοπή, η ιεροσυλία και η τυμβωρυχία επιδέχονται επιτίμια. Είναι σαφές ότι η ληστεία είναι ένα βαρύτερο αμάρτημα, διότι αυτή συνήθως και κατά τη φύση της σχετίζεται με το δόλο, την προπαρασκευή και τη χρήση των όπλων, που μπορεί να οδηγήσουν σε δολοφονικές πράξεις, οπότε και το επιτίμιο σε αυτή την περίπτωση δεν μπορεί να είναι άλλο απ' αυτό που προβλέπεται για τους «ανδροφόνους».

Ο 6ος Κανόνας παραθέτει περισσότερο από τους άλλους βιβλικά χωρία, και ουσιαστικά αποτελεί μία επέκταση της καινοδιαθηκικής επιχειρηματολογίας. Η πλεονεξία είναι μέρος της ειδωλολατρίας⁸⁵, είναι πάθος που πρέπει να νεκρωθεί⁸⁶, αποτελεί την ρίζα όλων των άλλων κακών⁸⁷,

τοιούτον ἐξιάσασθαι πάθος, ἔχει δὲ ἡ λέξις οὕτως· Ὁ κλέπτων μηκέτι κλεπτέτω, μᾶλλον δὲ κοπιάτω ἐργαζόμενος τὸ ἀγαθόν, ἵνα ἔχη μεταδιδόναι τῷ χρείαν ἔχοντι», *Ράλλη-Ποτλή, Σύνταγμα Θείων και Ιερών Κανόνων*, Δ', ό.π., σ. 321.

⁸⁵ «τοῦτο γάρ ἐστε γινώσκοντες, ὅτι πᾶς πόρνος ἢ ἀκάθαρτος ἢ πλεονέκτης, ὅς ἐστιν εἰδωλολάτρης, οὐκ ἔχει κληρονομίαν ἐν τῇ βασιλείᾳ τοῦ Χριστοῦ καὶ Θεοῦ» (Εφ, 5, 5).

⁸⁶ «Νεκρώσατε οὖν τὰ μέλη ὑμῶν τὰ ἐπὶ τῆς γῆς, πορνείαν, ἀκαθαρσίαν, πάθος, ἐπιθυμίαν κακὴν, καὶ τὴν πλεονεξίαν, ἣτις ἐστὶν εἰδωλολατρία» (Κολ, 3, 5).

⁸⁷ «ρίζα γὰρ πάντων τῶν κακῶν ἐστὶν ἡ φιλαργυρία, ἧς τινες ὀρεγόμενοι ἀπεπλανήθησαν ἀπὸ τῆς πίστεως καὶ ἑαυτοὺς περιέπειραν ὀδύναις πολλαῖς» (Τιμ. Α', 6,10).

αποτυπώνεται στην απαγορευμένη ήδη από την Παλαιά Διαθήκη τοκογλυφία⁸⁸ και εκφράζεται στην οικονομική καταπίεση και καταλήστευση⁸⁹. Η λύτρωση και θεραπεία αυτού του πάθους δεν μπορεί να είναι άλλη από το μοίρασμα των περιουσιών στους φτωχούς και την συνεχή και κοπιώδη εργασία. Οι κλέφτες, κατά τον Απ. Παύλο δεν θα κληρονομήσουν τη βασιλεία του Θεού⁹⁰. Η πλεονεξία είναι η χωρίς όρια και προϋποθέσεις προσπάθεια πλουτισμού, κάτι που γενικά κατακρίνεται από τους Πατέρες της Εκκλησίας ως χειρότερο και από την ίδια την ειδωλολατρία.

Ο Μ. Βασίλειος, ο Γρηγόριος ο Ναζιανζηνός, ο Ιωάννης ο Χρυσόστομος, ο Αμβρόσιος Μεδιολάνων, ο Αυγουστίνος, και πολλοί ακόμη, κατηγορούσαν την αγάπη του χρήματος, τον πολυτελή τρόπο ζωής και την απουσία ενδιαφέροντος για τους φτωχούς· για τον Μ. Βασίλειο, αυτός που κυνηγά και ονειρεύεται τον χρυσό είναι ένας «έξαλλος παράφρονας», κάτι που μας θυμίζει βιβλικά προφητικά χωρία, όπως τον Προφήτη Ιερεμία⁹¹.

Πάθη της ψυχής είναι τόσο η πλεονεξία όσο και η φιλαργυρία. Αυτό φαίνεται και στα βιβλικά χωρία, αλλά και στους πρώτους εκκλησιαστικούς Πατέρες: θυμίζουμε τον Κλήμη Ρώμης, την Επιστολή Βαρνάβα, τις Διαταγές των Αποστόλων. Η πλεονεξία ως ειδωλολατρία ανήκει στον εθνικό κόσμο, σηματοδοτεί μία προχριστιανική κατάσταση (Πολύκαρπος, Ειρηναίος, Κλήμης

⁸⁸ «τὸ ἀργύριόν σου οὐ δώσεις αὐτῷ ἐπὶ τόκῳ καὶ ἐπὶ πλεονασμῷ οὐ δώσεις αὐτῷ τὰ βρώματά σου» (Λευϊτ, 25,37).

⁸⁹ «ἐκ τόκου καὶ ἐξ ἀδικίας λυτρώσεται τὰς ψυχὰς αὐτῶν, καὶ ἔντιμον τὸ ὄνομα αὐτοῦ ἐνώπιον αὐτῶν» (Ψαλμ, 71 (72), 14).

⁹⁰ «μὴ πλανᾶσθε· οὔτε πόρνοι οὔτε εἰδωλολάτραι οὔτε μοιχοὶ οὔτε μαλακοὶ οὔτε ἄρσενικοῖται οὔτε πλεονέκται οὔτε κλέπται οὔτε μέθυσοι, οὐ λοῖδοροι, οὐχ ἄρπαγες βασιλείαν Θεοῦ οὐ κληρονομήσουσι» (Α' Κορ. 6,10).

⁹¹ Βλ. Drimmelen, «Χριστιανική πίστη και οικονομική ζωή», ό.π., σ. 62.

Ρώμης, Ωριγένης), ο πλεονέκτης και ο φιλάργυρος γίνονται στην πράξη ειδωολάτρες⁹². «Ο πλεονέκτης, χαρακτηρισθείς υπ' αυτού του Κυρίου ως άφρων, στηρίζει τας ελπίδας του εις τον πλούτον, και ως εκ τούτου συμπνίγεται εντός των μεριμνών και των επιθυμιών του παρόντος κόσμου»⁹³. Η πλεονεξία είναι βαρύτερη των άλλων αμαρτημάτων κατά πολύ, διότι διαρκεί περισσότερο: «πᾶσα μὲν ἁμαρτία δεινὴ ἐστὶ· πλήν μείζον τῆς μνησικακίας, καὶ τῆς πλεονεξίας οὐδέν ἐστίν. Οὐκ εἶπεν, πορνεία ἢ εἰδωλολατρεία ἐστίν, ἀλλὰ πλεονεξία»⁹⁴.

Ο πλεονέκτης ταυτίζεται με τον ειδωολάτρη διότι επιθυμεί όσα βλέπει. Όσα περισσότερα αποκτά, τόσα περισσότερα επιθυμεί διαρκώς. Τον κυριεύει η ορμή. Κατατρώχεται από το πάθος: «Ἡ δέ τῆς πλεονεξίας τυραννίς, τίνα οὐ παρέρχεται πικρίας ὑπερβολήν; Ἡ τήν ἀθλίαν δουλωσαμένη ψυχὴν, αἰεὶ τὰς ἀπλήστους αὐτῆς ἐπιθυμίας πληροῦν ἀναγκάζει πάντοτε δεχομένη και οὐδέποτε πληρουμένη· οἷόν τι πολυκέφαλον θηρίον, μυρίοις στόμασι τῇ ἀπληρώτῳ γαστρὶ τήν τροφήν παραπέμπον· ἥ οὐδεὶς ποτε τοῦ κερδαίνειν γίνεται κόρος· ἀλλὰ τό αἰεὶ λαμβανόμενον, ὕλη καὶ ὑπέκκαυμα τῆς τοῦ πλείονος ἐπιθυμίας καθίσταται»⁹⁵.

Η πλεονεξία δεν έχει σχέση με την επιθυμία του ανθρώπου για τα περισσότερα, που είναι μία φυσική τάση που έχει από τον Θεό: η ανθρώπινη φύση, λέει ο Άγιος Μάξιμος ο Ομολογητής, έχει άυπνη και ακοίμητη την επιθυμία για το περισσότερο. Αλλά η επιθυμία αυτή δόθηκε από τον Θεό στον

⁹² Βλ. Ν. Χατζημιχάλης, *Εκκλησία και Ιδιοκτησία*, Θεσσαλονίκη 1991, σ. 84-86, όπου και οι σχετικές παραπομπές.

⁹³ Βλ. Χατζημιχάλης, *Εκκλησία και Ιδιοκτησία*, ό.π., σ. 86.

⁹⁴ Βλ. Ευσεβίου Καισαρείας, PG, 95, 1148B.

⁹⁵ Βλ. Γρηγορίου Νύσσης, *Εἰς τοὺς Μακαρισμούς*, 5, PG. 44, 1260A.

άνθρωπο για να τη χρησιμοποιήσει στα πνευματικά, για τα πνευματικά και περίσσευμα ζητάει ο χριστιανός απ' το Θεό για αυτή την έφεση προς την πνευματική ζωή (όπως αναφέρει και ο Ιωάννης Χρυσόστομος). Κι ο Γρηγόριος ο Νύσσης λέγει, απ' την Αγία Γραφή έχουμε μάθει δύο είδη πλούτου. Τον έναν με ζήλο να τον επιδιώκουμε, και τον άλλον να τον κατηγορούμε. Είναι επαινετός ο πλούτος των αρετών, κατακριτέος ο πλούτος των υλικών αγαθών, διότι ο πρώτος είναι ψυχικό κατόρθωμα, ενώ ο δεύτερος απατηλός στις αισθήσεις μας⁹⁶.

Ο Γρηγόριος Νεοκαισαρείας κατακρίνει στον 2ο κανόνα την κλοπή, και την αποδίδει στην πλεονεξία και στην αισχροκέρδεια. Ο κλέπτης κατηγορείται ότι αποκηρύσσει την Εκκλησία του Θεού⁹⁷. Η δε κλεπταποδοχή καταδικάζεται ως ολέθριο κέρδος⁹⁸, ενώ όσοι ιδιοποιούνται σε καιρό πολέμου ή άλλων

⁹⁶ Βλ. Γρηγορίου Νύσσης, *Εἰς τοὺς Μακαρισμοὺς*, 1,3, PG. 44, 1200A, στον Ν. Μπουγάτσο, *Το πρόβλημα του θεσμού της Ιδιοκτησίας*, Αθήνα 1982, σ. 67-68.

⁹⁷ «Δεινὴ ἡ πλεονεξία καὶ οὐκ ἔστι δι' ἐπιστολῆς μιᾶς παραθέσθαι τὰ θεῖα γράμματα, ἐν οἷς οὐ τὸ ληστεύειν μόνον φευκτὸν καὶ φορικῶδες καταγγέλλεται, ἀλλὰ καθόλου τὸ πλεονεκτεῖν καὶ ἀλλοτρίων ἐφάπτεσθαι ἐπὶ αἰσχροκερδεῖα, καὶ πᾶς τοιοῦτος ἐκκήρυκτος Ἐκκλησίας Θεοῦ...», Ράλλη-Ποτλή, *Σύνταγμα Θείων και Ιερών Κανόνων*, Δ', ό.π., σ. 50.

⁹⁸ «Οὐκ ἰδού Ἄχαρ ὁ τοῦ Ζαρά πλημμελεία ἐπλημμέλησεν ἀπὸ τοῦ ἀναθέματος, καὶ ἐπὶ πᾶσαν συναγωγὴν Ἰσραὴλ ἐγενήθη ἡ ὀργή· καὶ εἷς μόνος οὗτος ἤμαρτε, μὴ μόνος ἀπέθανεν ἐν τῇ ἀμαρτία αὐτοῦ; Ἡμῖν δὲ πᾶν τὸ μὴ ἡμέτερον, ἀλλὰ ἀλλότριον τῷ καιρῷ τούτῳ κέρδος, ἀνάθεμα νενομίσθαι προσήκει. Κἀκεῖνος μὲν γὰρ ὁ Ἄχαρ, ἐκ τῆς προνομῆς ἔλαβε· καὶ αὐτοὶ νῦν ἐκ προνομῆς. Κἀκεῖνος μὲν τὰ τῶν πολεμίων· οἱ δὲ νῦν τὰ τῶν ἀδελφῶν, κερδάναντες ὀλέθριον κέρδος». 3^{ος} κανόνας Γρηγορίου Νεοκαισάρειας, Ράλλη-Ποτλή, *Σύνταγμα Θείων και Ιερών Κανόνων*, Δ', ό.π., σ. 53. Βλ. και 4^{ος} κανόνα του ιδίου, Ράλλη-Ποτλή, *Σύνταγμα Θείων και Ιερών Κανόνων*, Δ', ό.π., σ. 55. Επίσης, και 5^{ος} κανόνα του ιδίου, Ράλλη-Ποτλή, *Σύνταγμα Θείων και Ιερών Κανόνων*, Δ', ό.π., σ. 58.

συμφορών ξένη περιουσία, τιμωρούνται⁹⁹. Και πάλι είναι στον 6^ο κανόνα του Γρηγορίου Νύσσης που διαπιστώνουμε ότι οι αμαρτήσαντες λόγω κλοπής αποκλείονται από την ιεροσύνη.

3.2. Κανονικές συνέπειες του αδικήματος της κλοπής

Αυτός που κηρύσσεται ένοχος της διαπράξεως του αδικήματος της κλοπής, εάν μεν είναι κληρικός τιμωρείται με την ποινή της καθαίρεσης, όπως αναφέρει ο 25^{ος} Αποστολικός κανόνας¹⁰⁰. Στο ίδιο πνεύμα κινείται και ο 28^{ος} κανόνας του Ιωάννη Νηστευτή¹⁰¹. Ο Μέγας Βασίλειος την αμαρτία αυτήν την επιτιμά με δύο έτη ακοινωνησία στον 61ο κανόνα¹⁰². Εάν όμως ο λαϊκός ή ο

⁹⁹ «Τοὺς δὲ οἴκοις ἀλλοτρίοις ἐπελθεῖν τολμήσαντας, ἐὰν μὲν κατηγορηθέντες ἐλεγχθῶσι, μηδὲ τῆς ἀκροάσεως ἀξιώσης, ἐὰν δὲ ἑαυτοὺς ἐξείπωσι καὶ ἀποδῶσιν, ἐν τῇ τῶν ὑποστρεφόντων τάξει ὑποπίπτειν». 8^{ος} κανόνας Γρηγορίου Νεοκαισάρειας, *Ράλλη-Ποτλή, Σύνταγμα Θείων και Ιερών Κανόνων*, Δ', ό.π., σ. 63. Βλ. και 9^ο κανόνα του ιδίου, *Ράλλη-Ποτλή, Σύνταγμα Θείων και Ιερών Κανόνων*, Δ', ό.π., σ. 64.

¹⁰⁰ «Ἐπίσκοπος, ἢ πρεσβύτερος, ἢ διάκονος ἐπὶ πορνείᾳ, ἢ ἐπιорκίᾳ, ἢ κλοπῇ ἀλούς, καθαιρείσθω, καὶ μὴ ἀφοριζέσθω· λέγει γὰρ ἡ Γραφή· Οὐκ ἐκδικήσεις δις ἐπὶ τὸ αὐτό. Ὡσαύτως καὶ οἱ λοιποὶ κληρικοί», *Ράλλη-Ποτλή, Σύνταγμα Θείων και Ιερών Κανόνων*, Β', ό.π., σ. 32.

¹⁰¹ «Ὁ δὲ δημοσίου κλοπῆς ἐαλωκῶς περὶ τὰ λεγόμενα κεφαλαιώδη κλέμματα, εἰς ἱερωσύνην οὐκ ἔρχεται, ἀλλ' εἰ καὶ μετὰ ταύτην τῷ πάθει περιπέσειε τούτῳ, τῆς ἱερωσύνης ἀπογυμνοῦται, κατὰ τὸν κε' τῶν ἁγίων Ἀποστόλων», *Ράλλη-Ποτλή, Σύνταγμα Θείων και Ιερών Κανόνων*, Δ', ό.π., σ. 444.

¹⁰² «Ὁ κλέψας, εἰ μὲν ἀφ' ἑαυτοῦ μεταμεληθεὶς κατηγορήσει ἑαυτοῦ, ἐνιαυτὸν κωλυθήσεται μόνης τῆς κοινωνίας τῶν ἁγιασμάτων· εἰ δὲ ἐλεγχθείη, ἐν δυσὶν ἔτεσιν, μερισθήσεται δὲ αὐτῷ ὁ χρόνος εἰς ὑπόπτωσιν καὶ σύστασιν, καὶ τότε ἀξιούσθω τῆς κοινωνίας», *Ράλλη-Ποτλή, Σύνταγμα Θείων και Ιερών Κανόνων*, Δ', ό.π., σ. 219.

μοναχός μεταμεληθεί μετά την τέλεση της πράξης αυτής και πριν φανερωθεί αυτή δημόσια, εξομολογηθεί το αδίκημα εκουσίως, τιμωρείται με επιτίμιο ενός έτους (61^{ος} κανόνας Μ. Βασιλείου), ή τεσσαράκοντα ημερών (28^{ος} κανόνας Ιωάννη Νηστευτή). Υπάρχει και η λύση της «ψυχικής θεραπείας», την οποία προσφέρει ο 6^{ος} κανόνας του Γρηγορίου Νύσσης, σύμφωνα με τον οποίον δεν επιτιμάται αυτός καθόλου, αλλά υποχρεώνεται, αφού αφαιρέσει το αλλότριο, να προσφέρει τα δικά του περιουσιακά στοιχεία στους φτωχούς, εφαρμόζοντας το Παύλειο: «ὁ κλέπτης μηκέτι κλεπτέτω· μᾶλλον δέ κοπιάτω ἐργαζόμενος τό ἀγαθόν, ἵνα ἔχη μεταδιδόναι τῷ χρείαν ἔχοντι» (Εφ. 4, 28).

Ο ἅγιος Νικόδημος ο Αγιορείτης μας δίνει την εικόνα και μίας άλλης επιπρόσθετης ερμηνείας, που απηχεί τις συνθήκες του καιρού του. Ο λόγος είναι για τη διαρπαγή πραγμάτων ή ιδιοκτησίας που είχαν αφήσει πίσω τους οι χριστιανοί, οι οποίοι αναγκάστηκαν να σκλαβωθούν στους βαρβάρους. Η ερμηνεία αυτή επεκτείνει το αμάρτημα της κλοπής σε αυτό της γενικότερης πλεονεξίας και της αδικίας¹⁰³.

Ο υποψήφιος για την ιεροσύνη θα πρέπει να είναι η σεμνότητα και η ανεπίληπτη διαγωγή. Η καλή προς τα έξω φήμη του κληρικού είναι κάτι που επιδρά και επηρεάζει το ποίμνιο της Εκκλησίας. Τα πνευματικά εφόδια χωρίς να συνοδεύονται από την καλή φήμη, ουσιαστικά αναστέλλουν το έργο που

¹⁰³ «Ἐν τῷ καιρῷ τῆς τῶν ἀνωτέρω Βαρβάρων ἐπιδρομῆς, μερικοὶ Χριστιανοὶ ὁποῦ δέν ἐσκλαβώθησαν, ἐπήγαιναν εἰς τὰ ὀσπήτια τῶν σκλαβωθέντων, καὶ ἄρπαζαν τὰ πράγματα ἐκεῖνα, ὅσα δέν ἐπῆραν οἱ Βάρβαροι. Περί τούτων λοιπόν ἐρωτηθεὶς ὁ ἅγιος, ἀποκρίνεται, ὅτι, καὶ κάθε πλεονεξία εἶναι κακίστη, καὶ ἐμποδισμένη ἀπὸ τὴν θείαν γραφὴν...τὰ γραφικὰ ρητά, τὰ ὅποια ὄχι μόνον στηλιτεύουσι τὴν κλεψίαν, πῶς εἶναι φοβερά, καὶ φρικώδης ἁμαρτία, ἀλλὰ στηλιτεύουσι καθολικῶς, καὶ γενικῶς κάθε πλεονεξίαν, καὶ ἄρπαγὴν τοῦ ξένου πράγματος, καὶ ἀδικίαν. Διότι κάθε κλεπτης, καὶ πλεονέκτης, καὶ ἄδικος, ἀφωρισμένος, καὶ ἀποξενωμένος εἶναι ἀπὸ τὴν ἐκκλησίαν τοῦ Θεοῦ...», βλ. Πηδάλιον, σ. 329 (στον 3^ο κανόνα του Γρηγορίου Νεοκαισάρειας).

καλείται ν' αναλάβει¹⁰⁴. Οι επίσκοποι, για αυτούς τους λόγους, θα πρέπει να ελέγχουν αυτόν που καλείται σε χειροτονία, και να μην του μεταδίδουν ανεξέταστα την ιεροσύνη. Ο Απ. Παύλος προτρέπει τον Τιμόθεο: «Χειρας τάχεως μηδενὶ ἐπιτίθει μηδὲ κοινώνει ἀμαρτίαις ἄλλοτρίαις...» (Α' Τιμ. 5,22). Σε άλλο χωρίο της ίδιας επιστολής ο Απ. Παύλος ορίζει τα πνευματικά προσόντα που χαρακτηρίζουν τον τέλειο κληρικό, τα οποία περιλαμβάνονται στην έννοια της καθαρότητας του βίου (Α' Τιμ. 3, 2-9), διότι «δεῖ αὐτὸν καὶ μαρτυρίαν καλὴν ἔχειν ἀπὸ τῶν ἑξωθεν, ἵνα μὴ εἰς ὀνειδισμόν ἐμπέσῃ καὶ παγίδα τοῦ διαβόλου» (Α' Τιμ. 3,7).

Οι Πατέρες της Α' Οικουμενικής με τον 9ο κανόνα τονίζουν το ανεπίληπτο του βίου του κληρικού¹⁰⁵, ενώ η Πενθέκτη Σύνοδος με τον 3ο κανόνα τονίζει ότι: «εὐλογεῖν γὰρ ἕτερον τὸν τὰ οἰκεῖα τημελεῖν ὀφείλοντα τραύματα, ἀνακόλουθον»¹⁰⁶. Ο Ζωναράς ερμηνεύοντας τον κανόνα της Πενθέκτης αναφέρει ότι η ευλογία είναι μετάδοση της πνευματικής χάριτος και του αγιασμού. Όποιος λοιπόν δεν μετέχει στην πνευματική χάρι και στον αγιασμό είναι ανάξιος και να τα μεταδώσει σε άλλους. Οπότε του αφαιρείται η δυνατότητα ευλογίας που του δόθηκε από τον Θεό, καθώς και η τέλεση της Θείας Κοινωνίας, και πρέπει ν' αρκείται στην καθέδρα, μετανοώντας, για να του συγχωρεθεί το αμάρτημα¹⁰⁷. Ο ιερός Χρυσόστομος, κατηγορώντας το κοσμικό

¹⁰⁴ Βλ. Σακκεραλοπούλου, *Εκκλησιαστικόν Δίκαιον*, ό.π., σ. 94.

¹⁰⁵ «Εἴ τινες ἀνεξετάστως προήχθησαν πρεσβύτεροι, ἀνακρινόμενοι ὡμολόγησαν τὰ ἀμαρτήματα αὐτοῖς, καὶ ὁμολογησάντων αὐτῶν, παρὰ κανόνα κινούμενοι οἱ ἄνθρωποι τοῖς τοιούτοις χειρὰ ἐπιτεθείκασιν, τούτους ὁ κανὼν οὐ προσίεται· τὸ γὰρ ἀνεπίληπτον ἐκδικεῖ ἡ καθολικὴ ἐκκλησία», ¹⁰⁵ Ράλλη-Ποτλή, *Σύνταγμα Θείων καὶ Ιερῶν Κανόνων*, Β', ό.π., σ. 137.

¹⁰⁶ Ράλλη-Ποτλή, *Σύνταγμα Θείων καὶ Ιερῶν Κανόνων*, Β', ό.π., σ. 361-362.

¹⁰⁷ ¹⁰⁷ Ράλλη-Ποτλή, *Σύνταγμα Θείων καὶ Ιερῶν Κανόνων*, Β', ό.π., σ. 361-362. Ο δε Κύριλλος Αλεξανδρείας τονίζει: «εἰ μέλλει τις χειροτονεῖσθαι κληρικός,

πνεῦμα που μπορεί να διακατέχει την ψυχή των ανθρώπων και μάλιστα του ιερέως, τονίζει ότι ο ιερέας πρέπει να γίνεται πρότυπο, καθιστάμενος οδοδείκτης της πορείας των χριστιανών¹⁰⁸. Η ψυχή του ιερέως πρέπει να είναι διακοσμημένη από αρετές και να τη διακρίνει η καθαρότητα¹⁰⁹. Ο Μέγας Βασίλειος κάνει λόγο για την καθαρότητα του ανθρώπου που έλκει τη χάρη του Θεού αναφέρει ότι δεν μπορεί να υποδεχθεί η ψυχή τις ελλάμψεις του Αγίου Πνεύματος, όταν είναι

περιεργαζέσθω τὸν βίον αὐτοῦ» θέτοντας ως ὄρο την ενδελεχή εξέταση των ηθικών προσόντων του υποψηφίου. ¹⁰⁷ Ράλλη-Ποτλή, *Σύνταγμα Θείων και Ιερών Κανόνων*, Δ', ὁ.π., σ. 361.

¹⁰⁸ Βλ. Ιωάννη Χρυσοστόμου, *Περὶ Ἱερωσύνης*, Λόγος Γ', ιδ'. PG 48, 650: «Διὸ χρὴ πάντοθεν αὐτοῦ τὸ κάλλος ἀποστίλβειν τῆς ψυχῆς, ἵνα καὶ εὐφραίνειν ἅμα καὶ φωτίζειν δύνηται τὰς τῶν ὁρώντων ψυχάς». *Περὶ Ἱερωσύνης*, Λόγος Γ', ια'. PG 48, 648. *Περὶ Ἱερωσύνης*, Λόγος Γ', θ'. PG 48, 646: «Καὶ πρῶτον ἀπάντων ὁ δεινότατος τῆς καινοδοξίας σκόπελος, χαλεπώτερος ὢν οὐπὲρ οἱ μυθοποιοὶ τερατεύονται τῶν Σειρήνων». *Περὶ Ἱερωσύνης*, Λόγος Γ', ιβ'. PG 48,648: «Νηφάλιον εἶναι δεῖ τὸν ἱερέα, καὶ διορατικόν, καὶ μυρίους πανταχόθεν κεκτῆσθαι τοὺς ὀφθαλμούς, ὥς οὐχ ἑαυτῷ μόνον, ἀλλὰ καὶ πλήθει ζῶντα τοσοῦτω». *Περὶ Ἱερωσύνης*, Λόγος Β', ζ'. PG 48, 639. *Περὶ Ἱερωσύνης*, Λόγος Γ', ζ'. PG 48, 645. Ὅτε πρεσβύτερος προεχειρίσθη, εἰς ἑαυτὸν καὶ εἰς τὸν ἐπίσκοπον, καὶ εἰς τὸ πλήθος τοῦ λαοῦ».

¹⁰⁹ Βλ. και Ιωάννη Χρυσοστόμου, *Περὶ Ἱερωσύνης* Λόγος ζ', β'. PG 48, 679: «Καὶ γὰρ τῶν ἀκτίνων αὐτῶν καθαρωτέραν τῷ ἱερεῖ τὴν ψυχὴν εἶναι δεῖ, ἵνα μηδέποτε ἔρημον αὐτὸν καταλιμπάνῃ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον». *Περὶ Ἱερωσύνης*, Λόγος ζ', β'. PG 48,679: «Καὶ γὰρ πολλῷ μείζονος αὐτῷ δεῖ καθαρότητος, ἢ ἐκείνοις· καὶ ὃ μείζονος δεῖ, οὗτος πλείοσιν ἀνάγκαις ἐκείνων ὑπόκειται ταῖς δυναμέναις αὐτὸν ῥυποῦν, ἣν μὴ τῇ διηνεκεῖ νήψει καὶ τῷ πολλῷ τόνῳ χρησάμενος, ἄβατον αὐταῖς ἐργάσῃται τὴν ψυχὴν». *Περὶ Ἱερωσύνης*, Λόγος Γ', ζ'. PG 48, 654: «Καὶ γὰρ καὶ σεμνὸν καὶ ἄτυφον, καὶ φοβερὸν καὶ προσηνῆ, καὶ ἀρχικὸν καὶ κοινωνικόν, καὶ ἀδέκαστον καὶ θεραπευτικόν, καὶ ταπεινόν, καὶ ἀδούλωτον, καὶ σφοδρὸν καὶ ἡμερον εἶναι δεῖ, ἵνα πρὸς ἅπαντα ταῦτα εὐκόλως μάχεσθαι δύνηται». *Περὶ Ἱερωσύνης*, Λόγος ζ', δ'. PG 48, 681: «Φωτὸς γὰρ δίκην τὴν οἰκουμένην καταυγάζοντος, λάμπειν δεῖ τοῦ ἱερέως τὴν ψυχὴν». *Περὶ Ἱερωσύνης*, Λόγος Γ', ιδ'. PG 48,649-650. *Περὶ Ἱερωσύνης*, Λόγος Γ', ι'. PG 48, 647.

γεμάτη βιοτικών μεριμνών και σαρκικών παθών¹¹⁰. Η αρχική δοκιμασία των ιερέων (ποιμένων) και η μετέπειτα διακονία των πιστών τους καθιστά άξιους κληρικούς, ακόμα και αν είναι άμεμπτοι¹¹¹.

Ο άλλος μεγάλος Πατέρας της Εκκλησίας, ο Γρηγόριος Θεολόγος, υποστηρίζει ότι ο άξιος κληρικός δεν μπορεί να είναι κακός ζωγράφος της αρετής, ενώ η ψυχή του είναι γεμάτη από πληγές¹¹², διότι αυτός που με αξία διακονεί το θυσιαστηρίο θα πρέπει να «εξαγνίζει» τον εαυτόν του¹¹³. Ο δε Συμεών Θεσσαλονίκης κατά τον ίδιο τρόπο επαινεί την ψυχική καθαρότητα του ιερέως και την ευλάβεια και καθαρότητα της ψυχής του. Ο ιερέας οφείλει να διακατέχεται από φιλανθρωπία, ταπείνωση, έλεος, αγάπη, ειρήνη, θείες δωρεές

¹¹⁰ Βλ. Μ. Βασιλείου, *Επιστολή ΣΙ', Τοῖς κατὰ Νεοκαισάρειαν λογιωτάτοις*, 6. PG 32, 777B: «οὔτε (γὰρ) κατόπτρῳ ὀυπόντι δυνατὸν τῶν εἰκόνων δέξασθαι τὰς ἐμφάσεις, οὔτε ψυχὴν ταῖς βιοτικαῖς προειλημμένην μερίμναις καὶ τοῖς ἐκ τοῦ φρονήματος τῆς σαρκὸς ἐπισκοτουμένην πάθεσι δυνατὸν ὑποδέξασθαι τοῦ Ἁγίου Πνεύματος τὰς ἐλλάμψεις».

¹¹¹ Βλ. Μ. Βασιλείου, *Ὅροι κατὰ πλάτος, Ἑρώτησις ΜΓ'*, 2. PG 31, 1029A.

¹¹² Βλ. Γρηγορίου Θεολόγου, *Απολογητικὸς τῆς εἰς τὸν Πόντον φυγῆς ἔνεκεν, καὶ αὐθις ἐπανόδου ἐκεῖθεν, μετὰ τὴν τοῦ πρεσβυτέρου χειροτονίαν, ἐν ᾧ τί τὸ τῆς ἱερωσύνης ἐπάγγελμα*, Λόγος Β', ΙΓ'. PG 35, 421C- 424A. Καὶ Λόγος Β', ΜΖ'. PG 35, 456B: «Ὡς τό γε παιδεύειν ἄλλους ἐπιχειρεῖν, πρὶν αὐτοὺς ἱκανῶς παιδευθῆναι, καὶ ἐν πίθῳ τὴν κεραμεῖαν μανθάνειν, τὸ δὴ λεγόμενον, ἐν ταῖς τῶν ἄλλων ψυχαῖς ἐκμελετᾶν τὴν εὐσέβειαν, λίαν εἶναί μοι φαίνεται ἀνοήτων ἢ τολμηρῶν· ἀσυνέτων μὲν, εἰ μὴδὲ αἰσθάνοιντο τῆς ἑαυτῶν ἀμαθείας· θρασέων δέ, εἰ καὶ συνιέντες, κατατολμῶσι τοῦ πράγματος».

¹¹³ Βλ. Γρηγορίου Θεολόγου, *Λόγος Β', ΟΑ'*. PG 35, 480B: «καθαρθῆναι δεῖ πρῶτον, εἶτα καθάραι· σοφισθῆναι καὶ οὕτω σοφίσαι· γενέσθαι φῶς καὶ φωτίσαι· ἐγγίσει Θεῷ καὶ προσαγαγεῖν ἄλλους· ἁγιασθῆναι καὶ ἁγιάσαι, χειραγωγῆσαι μετὰ χειρῶν, συμβουλευσαι μετὰ συνέσεως».

και αγιοσύνη¹¹⁴. Γιατί, κατά τον άγιο Συμεών τον Νέο Θεολόγο, δεν δύναται να διαποικισθεί ο λαός του Θεού ορθώς, αν ο βίος του κληρικού δεν είναι άμεμπτος¹¹⁵.

¹¹⁴ Βλ. Συμμεών Θεσσαλονίκης *Περὶ Ἱερωσύνης*. PG 155, 976A: «Συντηρῶμεν δὲ ἑαυτοὺς οἱ ἱερωσύνης ἡξιωμένοι ὥστε καθαρὸς ὡς δυνατόν παρεστάναι, καὶ λειτουργεῖν τῷ καθαρῷ, καὶ τοῖς ἑξαιρέτοις τῶν ἰδιωμάτων αὐτοῦ σπεύδειν κατακοσμεῖσθαι ἐν ἔργοις τε καὶ λόγοις καὶ λογισμοῖς· καὶ τοῦτο φέρειν ἐν ἑαυτοῖς τινα ἐκμιμηκότα. Τίνα δὲ τὰ ἐκείνου; Φιλανθρωπία, ταπείνωσις, ἔλεος, ἀγάπη πρὸς πάντας, εἰρήνη, καὶ θείων μετὰδοσις δωρεῶν· πρὸ δὲ πάντων κοινωνία μεθ' ἡμῶν καὶ ἀγιωσύνη». Βλ. καὶ *Περὶ Ἱερωσύνης*. PG 155, 964A: «Καθαρότης δὲ καὶ εὐλάβεια συντρέχει μᾶλλον τῷ σχήματι». Ἐπίσης *Περὶ Ἱερωσύνης*. PG 155, 973BC: «Ἴνα δὲ μή τισι τὸ ῥηθὲν ἔξω λόγου δόξη, τῷ καὶ κοσμικοὺς μὲν ὑποκεῖσθαι καὶ τῇ τοιαύτῃ διακονίᾳ γυναιξὶ συζῶντας, καὶ τοῖς μοναχοῖς δὲ πολλάκις τὴν νυκτερινὴν ἐπισυμβαίνειν ἐπήρειαν, ἀλλὰ καὶ θυμοῦ καὶ μνησικακίας, καὶ πολλῶν ἐτέρων παθῶν ἐπήρεια ἐπιγίνεσθαι πλείστοις ἐπιθέσει τοῦ πονηροῦ. Τούτων δὲ πάντων ἀπηλλαγμένος ὀφείλει εἶναι ὁ ἀληθῶς ἱερεὺς, τὸ τοῦ μεγάλου Βασιλείου, εἰ δυνατόν, ἐνεργεῖσθαι, τὸ τῆς ἑβδομάδος τετράκις ἱερουργεῖν, ὡς εἴρηται. Εἰ δ' οὐκ, καὶ δις τῆς ἑβδομάδος ἀπαραιτήτως. Τοῦτο γὰρ καὶ τοῖς ἐν κόσμῳ καὶ μοναχοῖς δυνατόν ἐστι καὶ οὐ χῶρα τούτοις ἀπολογίας, τῇ τῶν πέντε ἡμερῶν μελέτῃ καὶ προσοχῇ καὶ ἐξομολογήσει προκαθαίρεσθαι δυναμένοις. Διὸ καὶ τῆς ἐξαγορεύσεως πρὸ παντὸς αὐτοῖς ἀνθεκτέον· ὅτι καὶ αὕτη πρὸ τῶν ἄλλων καθαιρεῖν δύναται, καὶ τοῖς ἱερεῦσιν ἀναγκαιοτέρα δὲ μᾶλλον αὕτη τοῖς διηνεκῶς ἐγγίζουσι τῷ πάντα εἰδότι Θεῷ, καὶ τῇ μετανοίᾳ τὴν ἄφεσιν δεδωκότι». Βλ. Θεοφάνης Νικαίας, *Ἐπιστολὴ Διδασκαλικὴ πρὸς τοὺς ἱερεῖς καὶ τοὺς λοιποὺς κληρικοὺς τῆς κατ' αὐτὸν Ἐκκλησίας*, δεικνύουσα τί ἐστι τὸ τῆς ἱερωσύνης χρῆμα καὶ ὁποῖον δεῖ εἶναι τὸν ταύτης ἡξιωμένον Γ', η'. PG 150, 341D-344D.

¹¹⁵ Κατηχητικὸς Λόγος 28. ΕΠΕ 19Δ, σ. 374: «Εἰ γὰρ οὐκ οἶδαμεν πῶς δεῖ ἡμᾶς ἐν τῷδε τῷ βίῳ ἀναστρέφεσθαι, οὐδὲ ὅπως ἐν ἔργοις πρότερον ἀγαθοῖς ἐντρέφεσθαι δεῖ καὶ παριστάνειν ἑαυτοὺς ἡμᾶς δούλους τῇ δικαιοσύνῃ, ὡς ἐνώπιον Κυρίου καὶ οὐκ ἀνθρώπων ἰσταμένους καὶ ἀμέμπτως Θεῷ δουλεύειν ζῶντι συνταξαμένους, οὐδὲ ὅποιοι καὶ ποταποὶ ὀφείλομεν πρῶτον γίνεσθαι καὶ οὕτω τῶν ἄλλων προῖστασθαι, πῶς, εἰπέ μοι, τοῦ δεσποτικοῦ ποιμνίου τὴν φυλακὴν ἐγχειρισθῶμεν καὶ ἐπιμέλειαν; Πῶς ποιμάνωμεν αὐτὸ κατὰ τὸ θέλημα

4. Το κανονικό αδίκημα της σιμωνίας

4.1. Κανονικό περιεχόμενο του αδικήματος της σιμωνίας

Η σιμωνία είναι μία λέξη, που πήρε το όνομά της από τον εκφραστή της, τον Σίμωνα τον Μάγο, ενώ έγινε ευρέως γνωστή από τις Πράξεις των Αποστόλων (8, 9-24). Μελετητές αναφέρουν ότι ο Σιμών ο Μάγος δεν θα πρέπει

τοῦ ἀρχιποίμενος Χριστοῦ καὶ ἐπὶ νομὰς ἐξαγάγωμεν αὐτὸ ἀειζώους;». Βλ και J. Koder, *Symeon le nouveau Théologien*, SC 196, Paris 1973, σ. 296: «θεωρίας φωτὸς τοῦ ἀπροσίτου, ... ἱερωσύνην καὶ ψυχῶν προστασίαν καταδέξασθαι ἢ ἄρξαι μὴ τολμήσῃ».

να ταυτίζεται με τον Σίμωνα των Πράξεων. Ο Σίμων στον Ευαγγελισμό της Σαμάρειας, έσπευσε να δεχθεί το μήνυμα και να βαπτιστεί¹¹⁶. Παρατήρησε ότι με την επίθεση των χειρών των Αποστόλων μεταδίδεται το Άγιο Πνεύμα και ζήτησε από τους Αποστόλους να «αγοράσει» την τεχνική αυτή¹¹⁷. Προσέφερε μάλιστα χρήματα στον Πέτρο, ο οποίος «τον αντέκρουσε», λέγοντας: «Πέτρος δὲ εἶπε πρὸς αὐτόν· τὸ ἀργύριόν σου σὺν σοὶ εἴη εἰς ἀπώλειαν, ὅτι τὴν δωρεάν τοῦ Θεοῦ ἐνόμισας διὰ χρημάτων κτᾶσθαι. οὐκ ἔστι σοι μερὶς οὐδὲ κλῆρος ἐν τῷ λόγῳ τούτῳ· ἡ γὰρ καρδιά σου οὐκ ἔστιν εὐθεῖα ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ» (Πραξ. 8, 20-2).

Το ερώτημα που τίθεται είναι, για ποιο λόγο ένας «μεγάλος» μάγος, σαν τον Σίμωνα, να θέλει παραπάνω δύναμη εφόσον ήταν ήδη «τρανός»; Σύμφωνα με τους περισσότερους μελετητές, η αιτία έχει να κάνει με την ορμητική και – κυρίως- ιδιοτελή του διάθεση, που στόχο είχε να υπηρετήσει τον υπέρμετρο εγωισμό του Σίμωνος, τη φιλοδοξία και την μεγαλομανία του¹¹⁸. Θεωρούμε, λοιπόν, ότι πίσω από αυτή τη διάθεση της αγοραπωλησίας υποκρύβεται και πάλι η διάθεση της πλεονεξίας και της ιδιοτέλειας. Άλλοι μελετητές, πάλι, αναφέρονται στην λανθασμένη ερμηνεία του Σίμωνα για το Άγιο Πνεύμα, ενώ υπάρχει και η άποψη σύμφωνα με την οποία οι ενέργειες του ήταν σκόπιμες και είχαν ως αποκλειστικό στόχο τους την κερδοσκοπία¹¹⁹. Στις Πράξεις των Αποστόλων διαβάζουμε επίσης ότι «ὁ δὲ Σίμων καὶ αὐτὸς ἐπίστευσε, καὶ βαπτισθεὶς ἦν προσκαρτερῶν τῷ Φιλίππῳ, θεωρῶν τε δυνάμεις καὶ σημεῖα

¹¹⁶ Βλ. Α. Ν. Κονταλή, *Η σιμωνιακή χειροτονία κατά τους ιερούς κανόνες*, Αθήνα, Αρμός, 2006., σ. 20.

¹¹⁷ Βλ. Κονταλή, *Η σιμωνιακή χειροτονία κατά τους ιερούς κανόνες*, ό.π. σ. 19.

¹¹⁸ Βλ. Καμπούρη, *Η σιμωνία κατά τους Ιερούς Κανόνες*, ό.π., σ. 24.

¹¹⁹ Βλ. Κονταλή, *Η σιμωνιακή χειροτονία κατά τους ιερούς κανόνες*, ό.π., σ. 19.

γινόμενα ἐξίστατο» (8,13). Η πίστη του Σίμωνα οφειλόταν στην εκθαμβωτική πράξη του Φιλίππου, όποτε στην πραγματικότητα δεν ήταν γνήσια πίστη που να απηχεί την καθαρότητα του χαρακτήρα του¹²⁰. Η κλίση/ τάση του Σίμωνα για την μαγεία δεν αφήνει το Άγιο Πνεύμα να ενεργήσει. Η απουσία πίστης είναι που θα τον οδηγήσει σε πολλά σφάλματα, το μεγαλύτερο από τα οποία ήταν η εξαγορά του Αγίου Πνεύματος από τον Απ. Πέτρο¹²¹. Ο Σίμωνας τελικά χαρακτηρίστηκε χριστιανός «κατά δόκησιν», διότι χρησιμοποίησε τη διδασκαλία της Αγίας Γραφής προς όφελός του¹²². Στα κείμενα μας παρέχεται η εικόνα του Σίμωνα, που δεν είναι ειλικρινής και ο σκοπός του είναι φιλοκερδής¹²³.

Ο όρος «σιμωνία» συναντάται στην εκκλησιαστική γραμματεία σε συνάρτηση με εκκλησιαστικές πράξεις και αδικήματα που αναφέρονται στο εμπόριο και τη χρηματική εξαγορά της Θείας Χάριτος. Η σιμωνία είναι ένα βαρύ έγκλημα¹²⁴, νόσος και βαρύτατο παράπτωμα, που υπάρχει πάντοτε, παρά τις συνοδικές και κανονικές καταδίκες. Είναι μία περίπτωση «συναγερμού» για τη λειτουργία της Εκκλησίας¹²⁵. Η πράξη του Σίμωνα αποτέλεσε το αρνητικό

¹²⁰ Βλ. Τρεμπελάς, *Υπόμνημα εις τας Πράξεις των Αποστολών*, ό.π., σ. 269.

¹²¹ Βλ. Καμπούρη, *Η σιμωνία κατά τους Ιερούς Κανόνες*, ό.π., σ. 20.

¹²² Βλ. Παναγόπουλος, *Η σιμωνία κατά το δίκαιο της Ορθοδόξου Ανατολικής Εκκλησίας*, ό.π., σ. 47.

¹²³ Βλ. Τρεμπαλάς, *Υπόμνημα εις τας Πράξεις των Αποστολών*, σ. 274.

¹²⁴ Βλ. Ν. Μίλας, *Το Εκκλησιαστικόν Δίκαιον της Ορθοδόξου Ανατολικής Εκκλησίας*, Αθήνα 1946, σ. 699.

¹²⁵ Βλ. Καμπούρη, *Η σιμωνία κατά τους Ιερούς Κανόνες*, ό.π., σ. 14.

πρότυπο για μερικούς εντός του ιερατικού χώρου που επιχείρησαν να αποκτήσουν χρήματα ή άλλα ανταλλάγματα μεταδίδοντας Θεία Χάρη¹²⁶.

«Η προσπάθεια δια χρηματικού ποσού της τελέσεως ιεροπραξιών και ιδιαίτερα χειροτονιών, αποτελεί έγκλημα που χαρακτηρίζεται όχι από την πράξη των δραστών αλλά από τον σκοπό της ενέργειας της πράξεως, που είναι η εξαγορά της Θείας Χάριτος και η απόκτηση των ωφελημάτων της ιερατικής πράξης, δηλαδή η στοχευμένη απόκτηση της ιδιότητας του κληρικού. Αν δεν υπάρχει ο σκοπός αυτός, δεν υπάρχει σιμωνία ούτε άδικη πράξη. Για παράδειγμα, δεν θεωρείται σιμωνία όταν παραχωρεί ο υποψήφιος περιουσιακά στοιχεία στον επίσκοπο με σκοπό τις αγαθοεργίες· στην περίπτωση όμως που δίνονται περιουσιακά στοιχεία με σκοπό την ιδιωτικοποίηση τους τότε είναι σιμωνία»¹²⁷.

Πιο συγκεκριμένα, έστω ότι ένας άγαμος κληρικός που πληροί τις προϋποθέσεις και βρίσκεται στον αρχιερατικό κατάλογο, κυριαρχείται από αίσθημα δόξης αντιλαμβανόμενος λανθασμένα την ιδιότητα του επισκόπου και παραχωρεί περιουσιακά στοιχεία με στόχο την εκμετάλλευση ψήφων και την εκλογή του. Η πράξη του είναι εγκληματική και αποτελεί απόπειρα εξαγοράς της θείας χάρης και παραπλάνησης των αρμοδίων ιερατικών οργάνων. Ο χρόνος

¹²⁶ Βλ. Κονταλή, *Η σιμωνιακή χειροτονία κατά τους ιερούς κανόνες*, ό.π., σ. 25.

¹²⁷ Βλ. Χριστινάκης, *Θέματα Κανονικού και Εκκλησιαστικού δίκαιου Α'*, ό.π., σ. 157. Αυτό σημαίνει ότι ε'να κάποιος σε ανύποπτο χρόνο έχει κάνει σε όλους γνωστή τη διαθήκη του, στην οποία γράφει ότι σε περίπτωση ενδεχόμενης χειροτονίας του, όλη η περιουσία του θα διατεθεί στον επίσκοπο, που θα τον χειροτονήσει, και θα την χειρισθεί αυτός όπως κρίνει με σκοπό τη βοήθεια και την χάρη των πιστών, τότε ο χειροτονούμενος δεν διαπράττει σιμωνία, διότι τα χρήματα και η περιουσία αυτή θα διατεθεί για αγαθοεργούς σκοπούς.

δοσοληψίας των χρημάτων δεν έχει καμία σημασία με τον χρόνο που πραγματοποιήθηκε η χειροτονία, αλλά με το σκοπό της συναλλαγής αυτής.

Είναι χαρακτηριστικό ότι μία σειρά «εγκλημάτων πίστης», για παράδειγμα, σχετίζονται με την «προσβολή» του Θεού και της ορθής πίστης σε Αυτόν. Μεταξύ αυτών μπορεί να αναφερθεί η αποστασία, η αίρεση, το σχίσμα, η βλασφημία και ο όρκος. Σε άλλες, μάλιστα, περιπτώσεις το πνευματικό αγαθό σχετίζεται και με το υλικό αγαθό του εξωτερικού κόσμου, όπως είναι στην περίπτωση της σιμωνίας- στην περίπτωση της σιμωνίας έχουμε και την προσβολή ενός πνευματικού αγαθού, που είναι η Θεία Χάρις. Ακόμα και στην περίπτωση των αγαθών που έχουν αναμφίβολη υλική υπόσταση, όπως είναι η περιουσία και η ζωή του ανθρώπου, οι προσβολές των αγαθών αυτών ενδιαφέρουν το Ποινικό Δίκαιο της Εκκλησίας, μόνο διότι συνιστούν ψυχικά νοσήματα και εκδηλώσεις απομάκρυνσης από τη θεία βούληση. Στο Δίκαιο της Εκκλησίας η σκόπιμη δράση του δράστη δεν προσδιορίζεται μόνο από την θετική του πρόθεση να προβάλλει ένα συγκεκριμένο έννομο αγαθό, αλλά και από την άρνησή του να κατευθύνει την κάθε του ενέργεια, ακόμα και αν αυτή αφορά στο καλό ή το αναγκαίο, στον υπέρτατο σκοπό της εκπλήρωσης της Θείας Οικονομίας. Η πράξη της σιμωνίας θεωρείται από την Εκκλησία βαρύτατο αμάρτημα, και αφορά τον δράστη της πράξης, δηλαδή αυτόν που προσφέρει χρήματα ή περιουσία για να εξαγοράσει το εκκλησιαστικό αξίωμα, όσο και αυτόν που μετέχει στη δοσοληψία και που ζητά ή έστω αποδέχεται την εξαγορά. Αυτό, άλλωστε, σχετίζεται με την προσπάθεια της Εκκλησίας να προωθούνται στην ιεροσύνη και τα εκκλησιαστικά αξιώματα οι κατάλληλοι και να αποφεύγεται η πλεονεξία.

Η ορθή πίστη είναι ένα βασικό χαρακτηριστικό που μας ενδιαφέρει, καθώς το υπό εξέταση κανονικό παραπτώμα θα μπορούσε από κάποιον να αποδοθεί στην απουσία ή στην άγνοια της ορθής πίστης. Ένα από τα βασικά προσόντα αυτού που θέλει να χειροτονηθεί, πρέπει να είναι η ορθή πίστη και να

είναι βαπτισμένος¹²⁸. Ο υποψήφιος για την ιεροσύνη οφείλει να κατέχει και να ακολουθεί όλες τις αλήθειες της χριστιανικής πίστεως, να τις γνωρίζει πραγματικά και να είναι ικανός να τις διδάξει και σε άλλους. Ο 12ος κανόνας της Συνόδου της Λαοδικείας εφιστά την προσοχή στο συγκεκριμένο θέμα¹²⁹. Ο Αριστηνός, σχολιάζοντας αυτόν τον κανόνα της Λαοδικείας, υποστηρίζει ότι άξιος επισκοπής κρίνεται εκείνος που έχει δοκιμασθεί στην πίστη και τη διαγωγή και κατέχει λιπαρά γνώση¹³⁰. Αντιθέτως δεν είναι ακόμη ικανός να κηρύττει και να συμβουλεύει τον κλήρο και τον λαό για τη βίωση της αληθείας ο «νεόφυτος». Αυτό διότι ο «νεόφυτος» είναι πιθανό να μην έχει στέρεη και αδιάσειστη πίστη. Η ορθή πίστη αποδεικνύεται και από το γεγονός ότι όλοι οι

¹²⁸ Πράξ. 6, 5: «καὶ ἐξελέξαντο Στέφανον, ἄνδρα πλήρη πίστεως καὶ Πνεύματος ἁγίου». Βλ. και Ιγνάτιος Αντιοχείας, *Πρὸς Ἐφεσίους*, IX. PG 5, 652B: «Ἡ δὲ πίστις ἡμῶν ἀναγωγεὺς ἡμῶν...». Γρηγόριος Νύσσης, *Περὶ πίστεως*. PG 45, 144C: «διὰ τῆς πίστεως μεταβαίνουνσιν ἀπὸ τοῦ εἶναι σάρκες εἰς τὸ γίνεσθαι πνεῦμα». Κλήμης Αλεξανδρείας, *Παιδαγωγός*, Λόγος Α', κεφ. ζ'. PG 8, 285A: «Πίστις γὰρ μαθήσεως τελειότης...». Βλ. και Χριστοφυλόπουλος, *Ελληνικὸν Ἐκκλησιαστικὸν Δίκαιον*, ὁ.π., σ. 144. Μίλας, *Το Ἐκκλησιαστικὸν Δίκαιον τῆς Ὁρθοδόξου Ανατολικῆς Ἐκκλησίας*, ὁ.π., σ. 367-370. Βλ. και 19^ο κανόνα Α' Οικουμενικῆς, *Ράλλη-Ποτλή, Σύνταγμα Θείων και Ιερών Κανόνων*, Β', ὁ.π., σ.159.

¹²⁹ «Περὶ τοῦ τοῦς ἐπισκόπους κρίσει τῶν μητροπολιτῶν καὶ τῶν πέριξ ἐπισκόπων καθίστασθαι εἰς τὴν ἐκκλησιαστικὴν ἀρχήν, ὄντας ἐκ πολλοῦ δεδοκιμασμένους ἔν τε τῷ λόγῳ τῆς πίστεως καὶ τῇ τοῦ εὐθέος βίου πολιτείᾳ», *Ράλλη-Ποτλή, Σύνταγμα Θείων και Ιερών Κανόνων*, Γ', ὁ.π., σ. 182.

¹³⁰ Βλ. *Ράλλη-Ποτλή, Σύνταγμα Θείων και Ιερών Κανόνων*, Γ', ὁ.π., σ. 183. Πρβλ. Ι. Πηλουσιώτης, *Βιβλίον Α', ΠΙΒ'. Εὐσεβίῳ Ἐπισκόπῳ*. PG 78, 257B: «διδάσκεις ἐπ' ἐκκλησίας τερπνῶς, ἀλλ' εἶθε μᾶλλον εὐεργετικῶς... Ὁ γὰρ τῶν ἁμαρτημάτων ἔλεγχος... διὰ τῶν ἔργων τοὺς λόγους ἀρνούμενος, οὐ μόνον τοὺς ἀκροατὰς πράττειν κακῶς οὐ κωλύσομεν, ἀλλὰ καὶ γέλῳτα ὀφλισκανοῦμεν, ἄλλα διδάσκοντες, καὶ ἕτερα πράττοντες».

συγγενείς του υποψηφίου πρέπει να είναι ορθόδοξοι χριστιανοί¹³¹. Ο Ζωναράς πιστεύει ότι η αδυναμία του υποψηφίου να διδάξει τους οικείους του και να τους οδηγήσει στην ορθή πίστη, που είναι ένα γνωστικό και διδακτικό πρόβλημα, αποτελεί απόδειξη αμφιβολίας για τη σταθερότητα και της δικής του πίστεως¹³². Η Εκκλησία για να εξασφαλιστεί από αυτές τις αμφιβολίες, απαγορεύει τη χειροτονία των νεόφυτων¹³³. Η σημασία της πίστης για τον δεχόμενο το χάρισμα της ιεροσύνης, είναι χαρακτηριστικός ο 62^{ος} Αποστολικός κανόνας¹³⁴. Εξαίρεση

¹³¹ Βλ. 36^ο κανόνα Λαοδικείας, Ράλλη-Ποτλή, *Σύνταγμα Θείων και Ιερών Κανόνων*, Γ', σ. 398.

¹³² Βλ. Ράλλη-Ποτλή, *Σύνταγμα Θείων και Ιερών Κανόνων*, Γ', σ. 399. Βλ. και Χριστοφυλόπουλος, *Θέματα Βυζαντινού Εκκλησιαστικού Δικαίου*, ό.π., σ. 33.

¹³³ Βλ. 12^ο κανόνα Νεοκαισάρειας, Ράλλη-Ποτλή, *Σύνταγμα Θείων και Ιερών Κανόνων*, Γ', σ. 88. Χριστοφυλόπουλος, *Θέματα Βυζαντινού Εκκλησιαστικού Δικαίου*, ό.π., σ. 30. Μίλας, *Το Εκκλησιαστικόν Δίκαιον της Ορθοδόξου Ανατολικής Εκκλησίας*, ό.π., σ. 368.

¹³⁴ «Εἴ τις κληρικὸς διὰ φόβον ἀνθρώπινον, Ἰουδαίου ἢ Ἑλλήνου ἢ αἰρετικοῦ, ἀρνήσεται, εἰ μὲν τὸ ὄνομα τοῦ Χριστοῦ, ἀποβαλλέσθω· εἰ δὲ τὸ ὄνομα τοῦ κληρικοῦ, καθαιρεῖσθω· μετανοήσας δέ, ὡς λαϊκὸς δεχθήτω», Ράλλη-Ποτλή, *Σύνταγμα Θείων και Ιερών Κανόνων*, Β', ό.π., σ. 80. Βλ. και 1^ο κανόνα της Αγκύρας: «Πρεσβυτέρους τοὺς ἐπιθύσαντας, εἶτα ἀναπαλαίσαντας, μήτε ἐκ μεθόδου τινός, ἀλλ' ἐξ ἀληθείας, μήτε προκατασκευάσαντας, καὶ ἐπιτηδεύσαντας, καὶ πείσαντας, ἵνα δόξωσι μὲν βασάνοις ὑποβάλλεσθαι, ταύτας δὲ τῷ δοκεῖν καὶ τῷ σχήματι προσαχθῆναι· τούτους ἔδοξε, τῆς μὲν τιμῆς τῆς κατὰ τὴν καθέδραν μετέχειν· προσφέρειν δὲ αὐτοὺς, ἢ ὁμιλεῖν, ἢ ὅλως λειτουργεῖν τι τῶν ἱερατικῶν λειτουργιῶν, μὴ ἐξεῖναι», Ράλλη-Ποτλή, *Σύνταγμα Θείων και Ιερών Κανόνων*, Γ', ό.π., σ. 22-23. Αλλά και 3^ο κανόνα της Αγκύρας, Ράλλη-Ποτλή, *Σύνταγμα Θείων και Ιερών Κανόνων*, Γ', ό.π., σ. 24. 10^ο κανόνα Πέτρου Αλεξανδρείας, Ράλλη-Ποτλή, *Σύνταγμα Θείων και Ιερών Κανόνων*, Δ', ό.π., σ. 29. 14^ο κανόνα του ιδίου, Ράλλη-Ποτλή, *Σύνταγμα Θείων και Ιερών Κανόνων*, Δ', ό.π., σ. 41-42. 2^ο κανόνα Γρηγορίου Νύσσης, Ράλλη-Ποτλή, *Σύνταγμα Θείων και Ιερών Κανόνων*, Δ', ό.π., σ. 303. 1^{ος} κανόνα Μ. Βασιλείου, Ράλλη-Ποτλή, *Σύνταγμα Θείων και Ιερών Κανόνων*, Δ', ό.π., σ. 89-90.

αποτελούν οι πρώην αιρετικοί, οι οποίοι αφού δέχθηκαν την αληθή πίστη βαπτίστηκαν, και καθαρίστηκαν τοιουτοτρόπως με το λουτρό της παλιγγενεσίας. Η χειροτονία προϋποθέτει ισχυρή και ακλόνητη πίστη. Ο στέρεος υποψήφιος στην πίστη θα γίνει και ικανός καθοδηγητής του ποιμνίου που τον εμπιστεύεται.

Σχετικά με τον τρόπο δοσοληψίας της σιμωνιακής πρακτικής που έρχεται σε συνάρτηση με το χρόνο, αναφέρεται και ο 90^{ος} κανόνας του Μ. Βασίλειου¹³⁵ «που με αυστηρότητα οριοθετεί και χαρακτηρίζει «τέχνασμα» τη λήψη των χρημάτων σε δεύτερο χρόνο, εφόσον στον πρώτο χρόνο πραγματοποιήθηκε σιμωνιακή χειροτονία. Πιο συγκεκριμένα, η φιλοτιμία κάποιου να προσφέρει χρήματα μετά την χειροτονία του στο επίσκοπο, ακόμη και αν του έχουν ζητηθεί, θεωρείται σιμωνία και είναι άμεσος εξαναγκασμός, διότι πληροί τα δεδομένα του αδικήματος»¹³⁶.

Είναι γεγονός ότι αναφορές σε σιμωνιακή κατάσταση εντοπίζονται και σε άλλους κανόνες, όπως είναι ο 29ος Αποστολικός κανόνας, και κάνει λόγο για την περίπτωση που κάποιος επίσκοπος ή πρεσβύτερος ή διάκονος απέκτησε το αξίωμά του με χρήματα¹³⁷. Παρόμοια αναφορά εντοπίζεται και στον 30^ο

¹³⁵ «Τὸ τοῦ πράγματος ἄτοπον, περὶ οὗ γράφω, διατί μὲν ὅλως ὑπωπτεύθη καὶ ἐλαλήθη, ὀδύνης ἐπλήρωσέ μου τὴν ψυχὴν, τέως δὲ ἐφάνη μοι ἄπιστον. Τό οὖν περὶ αὐτοῦ γράμμα, ὃ μὲν συνεγνωκῶς ἑαυτῷ, δεξάσθω ὡς ἱαμα, ὃ δὲ μὴ συνεγνωκῶς, ὡς προφυλακτῆριον, ὃ δὲ ἀδιάφορος, ὅπερ ἀπεύχομαι ἐφ' ὑμῖν εὐρεθῆναι, ὡς διαμαρτυρίαν.....ἐπεὶ καὶ τὰ χωρία καὶ αἱ χεῖρες τῶν τοὺς καρποὺς τούτους δεχομένων, ἀκελδαμὰ κληθήσονται», Ράλλη-Ποτλή, *Σύνταγμα Θείων καὶ Ἱερῶν Κανόνων*, Δ', ὁ.π., σ. 278-279.

¹³⁶ Βλ. Τρεμπελάς, «Η έννοια και το κρίμα της σιμωνίας», ὁ.π., σ. 86.

¹³⁷ «Εἴ τις ἐπίσκοπος διὰ χρημάτων τῆς ἀξίας ταύτης ἐγκρατὴς γένοιτο, ἢ πρεσβύτερος, ἢ διάκονος, καθαιρείσθω καὶ αὐτός, καὶ ὁ χειροτονήσας, καὶ

Αποστολικό κανόνα και αφορά την περίπτωση που επίσκοπος ήλθε σε συναλλαγή με κοσμικούς άρχοντες και μέσω αυτών απέκτησε δύναμη στην Εκκλησία¹³⁸. Στη συνέχεια, με το πέρασμα του χρόνου, οι σιμωνιακές έριδες απασχόλησαν την Εκκλησία στη σύνοδο της Σαρδικής, όπου ο 2^{ος} κανόνας παρουσιάζει το αμάρτημα της σιμωνίας¹³⁹. Ειδικότερα, κατά την εκλογή υποψήφιου σε κάποιο εκκλησιαστικό αξίωμα γίνεται λόγος για μια ψηφοθηρία και αναγράφεται στον κανόνα ότι «τέτοια τεχνάσματα και ραδιουργίες δεν πρέπει να γίνονται δεκτά».

Η σιμωνία είχε επηρεάσει και απασχολήσει την Εκκλησία, που ασχολήθηκε με το θέμα στη Δ' Οικουμενική Σύνοδό του 451 μ. Χ. Είναι χαρακτηριστικός ο 2^{ος} κανόνας¹⁴⁰, που αναφέρεται με κάθε λεπτομέρεια στις

έκκοπτέσθω παντάπασι καὶ τῆς κοινωνίας, ὡς ὁ Σίμων ὁ μάγος ὑπ' ἐμοῦ Πέτρου», Ράλλη-Ποτλή, *Σύνταγμα Θείων και Ιερών Κανόνων*, Β', ό.π., σ. 37.

¹³⁸ «Εἴ τις ἐπίσκοπος κοσμικοῖς ἄρχουσι χρησάμενος, δι' αὐτῶν ἐγκρατὴς ἐκκλησίας γένοιτο, καθαιρεῖσθω, καὶ ἀφοριζέσθω· καὶ οἱ κοινωνοῦντες αὐτῷ πάντες», Ράλλη-Ποτλή, *Σύνταγμα Θείων και Ιερών Κανόνων*, Β', ό.π., σ. 37.

¹³⁹ «Ὅσιος ἐπίσκοπος εἶπεν· Εἰ δέ τις τοιοῦτος εὕρίσκοιτο μανιώδης ἢ τολμηρός, ὡς περὶ τῶν τοιούτων δόξαι τινὰ φέρειν παραίτησιν, διαβεβαιούμενον ἀπὸ τοῦ πλήθους ἑαυτὸν κεκομίσθαι γράμματα, δῆλόν ἐστιν ὀλίγους τινὰς δεδυνῆσθαι, μισθῷ καὶ τιμῆματι διαφθαρέντας, ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ στασιάζειν, ὡς δῆθεν τὸν αὐτὸν ἔχειν ἐπίσκοπον ἀξιοῦντας. Καθάπαξ οὖν τὰς τοιαύτας ῥαδιουργίας καὶ τέχνας οὐ δεκτέας, ἀλλὰ μάλλον κολαστέας εἶναι νομίζω, ὥστε μηδένα τοιοῦτον μηδὲ ἐν τῷ τέλει λαϊκῆς γοῦν ἀξιοῦσθαι κοινωνίας. Εἰ τοίνυν ἀρέσκει ἡ γνώμη αὕτη, ἀποκρίνασθε. Ἀπεκρίναντο· Τὰ λεχθέντα ἤρεσεν», Ράλλη-Ποτλή, *Σύνταγμα Θείων και Ιερών Κανόνων*, Γ', ό.π., σ. 231-232.

¹⁴⁰ «Εἴ τις ἐπίσκοπος, ἐπὶ χρήμασι χειροτονίαν ποιήσαιο, καὶ εἰς προῶσιν καταγάγοι τὴν ἄπρατον χάριν, καὶ χειροτονήσοι ἐπὶ χρήμασιν ἐπίσκοπον, ἢ χωρεπίσκοπον, ἢ πρεσβυτέρους, ἢ διακόνους, ἢ ἕτερόν τινα τῶν ἐν τῷ κλήρῳ κατηριθμημένων, ἢ προβάλλοιτο ἐπὶ χρήμασιν οἰκονόμον, ἢ ἔκδικον, ἢ παραμονάριον, ἢ ὅλως τινὰ τοῦ κανόνος, δι' αἰσχροκέρδειαν οἰκείαν, ὁ τοῦτο

σιμωνιακές πράξεις, αλλά και στην χειροτονία σαν δωροληψία και εκφράζεται η πρόθεση να αφαιρεθεί η σιμωνία από το σώμα της Εκκλησίας, δηλαδή ν' απαγορεύεται η αγορά ή η πώληση της χειροτονίας και οποιαδήποτε χρηματική συναλλαγή, με σκοπό την χειροτονία υποψήφιου. Η τέλεση της χειροτονίας με χρήματα εκφράζει το εμπόριο της Θείας Χάριτος και δεν είναι μία απλή δωροδοκία, καθώς είναι ενδεικτική η φράση «μεσιτεύων» του ιερού κανόνα, δεδομένου ότι μεσιτεία υπάρχει στην αγοροπωλησία και όχι σε δολοπλοκία με αντικείμενο τη δωροληψία. Ο Ζωναράς δηλώνει κατηγορηματικά ότι η σιμωνία είναι¹⁴¹, ενώ ο Χριστινάκης σημειώνει για τη σιμωνία τα εξής: «σκοπός του δράστη συντρέχει κατά κανόνα και το υποκειμενικό στοιχείο της «αισχροκέρδειας» ή της «φιλαργυρίας», διότι η πράξη αυτή επιχειρείται «δι' αίσχροκέρδειαν οικείαν», κάνοντας αναφορά στο 2^ο κανόνα της Δ' Οικουμενικής Συνόδου»¹⁴².

Ο 2^{ος} κανόνας της Δ' Οικουμενικής δεν εξάλειψε το προβληματικό φαινόμενο, γεγονός που οδήγησε το 459 μ. Χ. τον Γεννάδιο Κωνσταντινουπόλεως να συγκαλέσει Ενδημούσα σύνοδο, με θέμα την σιμωνία,

ἐπιχειρήσας, ἐλεγχθεὶς, κινδυνεύτω περὶ τὸν οἰκεῖον βαθμόν· καὶ ὁ χειροτονούμενος, μηδὲν ἐκ τῆς κατ' ἐμπορίαν ὠφελείσθω χειροτονίας, ἢ προβολῆς· ἀλλ' ἔστω ἀλλότριος τῆς ἀξίας, ἢ τοῦ φροντίσματος, οὐπερ ἐπὶ χρήμασιν ἔτυχεν. Εἰ δέ τις καὶ μεσιτεύων φανείη τοῖς οὕτως αἰσχροῖς καὶ ἀθεμίτοις λήμμασι, καὶ οὗτος, εἰ μὲν κληρικὸς εἴη, τοῦ οἰκείου ἐκπιπτέτω βαθμοῦ· εἰ δὲ λαϊκός, ἢ μονάζων, ἀναθεματιζέσθω», Ράλλη-Ποτλή, *Σύνταγμα Θείων και Ιερών Κανόνων*, Β', ό.π., σ. 217-218.

¹⁴¹ Βλ. Ράλλη-Ποτλή, *Σύνταγμα Θείων και Ιερών Κανόνων*, Β', ό.π., σ. 218 .

¹⁴² Βλ. Χριστινάκης, *Θέματα Κανονικού και Εκκλησιαστικού δίκαιου* Α', ό.π., σ.

καθώς στην εγκύκλιο επιστολή¹⁴³ του γίνεται δεκτό πλέον, ότι η σιμωνία υπάρχει στην Εκκλησία. Ο Γεννάδιος και αυτός με τη σειρά του θα δηλώσει ότι αρχή της σιμωνίας είναι η φιλαργυρία¹⁴⁴. Η εκκλησιαστική ιδιότητα που αγοράζεται αφορά το σύνολο των μετεχόντων σε αυτή την ιδιοτελή πράξη· η πρακτική αυτή απαγορεύεται τόσο στο πολιτειακό όσο και στο κανονικό δίκαιο της Εκκλησίας. Κατά συνέπεια, είναι πολλά που αποτελούν στοιχείο της αντικειμενικής υποστάσεως του εγκλήματος της σιμωνίας¹⁴⁵. Είναι χαρακτηριστικό ότι με ρύθμιση του ιουστινιάνειου δικαίου εισάγεται διαφορετική τροποποίηση σχετικά με τα φιλοδωρήματα που έπρεπε να καταβάλλουν οι χειροτονούμενοι στον τρίτο βαθμό της ιεροσύνης, και άλλη για τα προερχόμενα από τους κληρικούς¹⁴⁶.

¹⁴³ «Τῷ θεοφιλεστάτῳ συλλειτουργῷ (τῷδε), Γεννάδιος καὶ ἡ ἐνδημοῦσα τῇ βασιλίδι Κωνσταντινουπόλει, νέα Ῥώμη, ἁγία σύνοδος. Ὁ Δεσπότης ἡμῶν καὶ Θεὸς καὶ Σωτὴρ Ἰησοῦς Χριστός, ἐγχειρίσας τοῖς ἁγίοις αὐτοῦ μαθηταῖς τοῦ Εὐαγγελίου τὸ κήρυγμα καὶ διδασκάλους τούτους ἀνὰ πᾶσαν τὴν οἰκουμένην ἀνθρώποις ἐξαποστείλας, παρεκελεύσατο διαρρήδην, ἣν εἰλήφασι παρ’ αὐτοῦ δωρεάν, ταύτην καὶ αὐτοὺς τοῖς ἀνθρώποις μεταδιδόναι δωρεάν, μὴ κτωμένους ὑπὲρ αὐτῆς χαλκὸν ἢ ἄργυρον ἢ χρυσὸν ἢ τινα περιουσίαν ἄλλην ὅλως, ὕλικὴν ἢ γεώδη· μὴ γὰρ εἶναι τῶν ἐπουρανίων καὶ πνευματικῶν χαρισμάτων ἀμοιβὴν τὰ γεηρὰ καὶ ἐπίκηρα. Ταύτην τὴν ἐντολὴν οὐ μόνον ἐκείνοις, ἀλλὰ καὶ ἡμῖν δι’ ἐκείνων ἐνετείλατο, οὓς εἰς τὸν οἰκεῖον βαθμὸν τε καὶ τόπον ὑπεισαγαγεῖν κατηξίωσε», *Εγκύκλιος Επιστολή Γενναδίου Πατριάρχου Κωνσταντινουπόλεως και της συν αυτω Αγίας Συνόδου, προς ἀπαντας τους Οσιωτάτους Μητροπολίτας και προς Πάπαν Ῥώμης*, PG 85, 1613A- 1620A. Βλ. και, Ράλλη-Ποτλή, *Σύνταγμα Θείων και Ιερών Κανόνων*, Δ', ό.π., σ. 368-374.

¹⁴⁴ Βλ. Καμπούρη, *Η σιμωνία κατά τους Ιερούς Κανόνες*, ό.π., σ. 52.

¹⁴⁵ Βλ. Παπαγιάννη, *Τα οικονομικά του έγγαμου κλήρου στο Βυζάντιο*, ό.π., σ. 231-232.

¹⁴⁶ Βλ. Κονταλή, *Η σιμωνιακή χειροτονία κατά τους ιερούς κανόνες*, ό.π., σ. 71.

Ακόμη, και ο Ηράκλειος έλαβε μέτρα σχετικά με τη σιμωνία με ειδική διάταξη. Επιπλέον, ο Θεόδωρος Στουδίτης διαφωνεί με το να αντιμετωπίζονται οι σιμωνιακοί με επιείκεια¹⁴⁷. Ο Ταράσιος στην γνωστή κανονική του επιστολή¹⁴⁸ του προς τον Ρώμης Αδριανό Α' (772-795), και προς τον αναχωρητή και ηγούμενο Ιωάννη στρέφεται εναντίον των σιμωνιακών χειροτονιών. Είναι σημαντικό ότι ο Ταράσιος δεν προσφέρει κάτι καινούργιο στον τρόπο καταπολέμησης του εγκλήματος της σιμωνίας, αλλά αναφέρεται συνοπτικά για το εκκλησιαστικό αυτό έγκλημα. Επίσης, αναγνωρίζει στην επιστολή του τις κανονικές ρυθμίσεις επί του θέματος «οί γάρ έπιτεθέντες...πράττε τοῦ πνεύματος». Τέλος, σημειώνει το γεγονός της ταύτισης της σιμωνίας με την αίρεση του Μακεδόνιου, καθώς η διαπίστωση του Ταράσιου φανερώνει ότι το αμάρτημα φθάνει και ακόμα την υπερβαίνει. Οι διαπιστώσεις αυτές προβληματίζουν και αυτό το αντιλαμβανόμαστε δεδομένου ότι εκείνη την χρονική περίοδο υπήρξε ένα μεγαλύτερο φάσμα ιερών κανόνων.

¹⁴⁷ Βλ. Καμπούρη, *Η σιμωνία κατά τους Ιερούς Κανόνες*, ό.π., σ. 53.

¹⁴⁸ «Τῷ ἁγιωτάτῳ καὶ μακαριωτάτῳ ἀδελφῷ καὶ συλλειτουργῷ κυρίῳ Ἀδριανῷ, πάπα τῆς πρεσβυτέρας Ῥώμης, Ταράσιος ἐλέῳ Θεοῦ ἐπίσκοπος Κωνσταντινουπόλεως, νέας Ῥώμης, ἐν Κυρίῳ χαίρειν. Πολυμερῶς καὶ πολυτρόπως, εὐαγγελικῶς, ἀποστολικῶς τε καὶ πατρικῶς διδασκόμεθα, ἀφιλάργυρον τὸν τρόπον ἔχειν ἐν τῇ τῆς ἱερωσύνης ἁγιστεῖα καὶ μὴ χρυσίζεσθαι ἢ ἀργυρίζεσθαι ἢ τι σφετερίζεσθαι ἐπὶ χειροτονία παντὸς ἱερατικοῦ ἀνδρός, ὡς ὑποδείξομεν ἐν ταῖς καθυποτεταγμέναις χρήσεσιν ἀπὸ τε γραφικῶν θεηγοριῶν καὶ πατρικῶν διδασκαλιῶν. Οἱ γὰρ ἐπιτιθέντες χεῖρας ὑπηρέται τοῦ Πνεύματος εἰσιν, οὐχὶ πρᾶται τοῦ Πνεύματος, δωρεὰν γὰρ λαμβάνοντες τὴν χάριν τοῦ Πνεύματος, δωρεὰν δίδοσθαι τοῖς παρ' αὐτῶν μεταλαμβάνουσιν ἀπεφήναντο, ἐκ τῆς Κυριακῆς φωνῆς ταύτην τὴν ἐλευθεριότητα εἰληφότες.....Περιεῖλε Κύριος ἐκ σοῦ τὰ ἀδικήματά σου, ἔτι δὲ καὶ τοὺς δρεπομένους καρποὺς γλυκάζοντες, πληθύνοντές τε αὐτοὺς ἐν γήρῃ πίονι, τῆς μακαρίας ἐκείνης, λέγω, καὶ ἀκηράτου ζωῆς κληρονόμους ἀναδεικνύοντες», Ράλλη-Ποτλή, *Σύνταγμα Θείων καὶ Ιερών Κανόνων*, Δ', ό.π., σ. 375-383.

4.2. Κανονικές συνέπειες του αδικήματος της σιμωνίας

Αυτός που κηρύσσεται ένοχος διάπραξης του αδικήματος της σιμωνίας τιμωρείται για την πράξη τέλεσης χειροτονίας σε οποιοδήποτε βαθμό της ιεροσύνης, και ο χειροτονήσας Επίσκοπος και ο χειροτονηθείς, στην ποινή της καθαίρεσης¹⁴⁹, ή δια της αυτής ποινής και του παντελούς αφορισμού¹⁵⁰. Οι ίδιες

¹⁴⁹ «Τοὺς ἐπὶ χρήμασι χειροτονουμένους, εἴτε ἐπισκόπους, ἢ οἴουσδήποτε κληρικούς, καὶ οὐ κατὰ δοκιμασίαν, καὶ τοῦ βίου αἵρεσιν, καθαιρεῖσθαι προστάσσομεν· ἀλλὰ καὶ τοὺς χειροτονήσαντας», 22^{ος} κανόνας Πενθέκτης, Ράλλη-Ποτλή, *Σύνταγμα Θείων και Ιερών Κανόνων*, Β', ό.π., σ. 354. «Περὶ τοῦ μηδένα τῶν εἴτε ἐπισκόπων, εἴτε πρεσβυτέρων, ἢ διακόνων, τῆς ἀχράντου μεταδιδόντα κοινωνίας, παρὰ τοῦ μετέχοντος εἰσπράττειν, τῆς τοιαύτης μεταλήψεως χάριν, ὁβολους, ἢ εἶδος τὸ οἰονοῦν. Οὐδὲ γὰρ πεπραμένη ἡ χάρις, οὐδὲ χρήμασι τὸν ἁγιασμόν τοῦ Πνεύματος μεταδιδάμεν, ἀλλὰ τοῖς ἀξίοις τοῦ δώρου ἀπανουργέτως μεταδοτέον. Εἰ δὲ φανείη τις τῶν ἐν κλήρῳ καταλεγομένων ἀπαιτῶν, ᾧ μεταδίδωσι τῆς ἀχράντου κοινωνίας, τὸ οἰονοῦν εἶδος, καθαιρεῖσθω, ὡς τῆς Σίμωνος ζηλωτῆς πλάνης καὶ κακουργίας», 23^{ος} κανόνας Πενθέκτης, Ράλλη-Ποτλή, *Σύνταγμα Θείων και Ιερών Κανόνων*, Β', ό.π., σ. 355. «Τοσοῦτον κατενεμήθη τῆς φιλαργυρίας τὸ μῦσος εἰς τοὺς ἡγήτορας τῶν ἐκκλησιῶν, ὥστε καὶ τινες τῶν λεγομένων εὐλαβῶν ἀνδρῶν τε καὶ γυναικῶν, ἐπιλαθομένους τῆς ἐντολῆς τοῦ Κυρίου, ἐξαπατηθῆναι, καὶ διὰ χρυσίου τὰς εἰσδοχὰς τῶν προσερχομένων τῷ ἱερατικῷ τάγματι, καὶ τῷ μονήρει βίῳ, ποιεῖσθαι. Καὶ γίνεται, ὧν ἡ ἀρχὴ ἀδόκιμος, καὶ τὸ πᾶν ἀπόβλητον, ὡς φησιν ὁ μέγας Βασίλειος· Οὐδὲ γὰρ Θεῷ, καὶ μαμωνᾷ δουλεύειν ἔξεστιν. Εἴ τις οὖν εὑρεθῇ τοῦτο ποιῶν, εἰ μὲν ἐπίσκοπός ἐστιν, ἢ ἡγούμενος, ἢ τις τοῦ ἱερατικοῦ, ἢ παυσάσθω, ἢ καθαιρεῖσθω, κατὰ τὸν δεύτερον κανόνα τῆς ἐν Χαλκηδόνι ἁγίας συνόδου. Εἰ δὲ ἡγουμένη, ἐκδιωχθήτω τοῦ μοναστηρίου, καὶ παραδοθήτω ἐν ἑτέρῳ μοναστηρίῳ πρὸς

ποινές ισχύουν και επιβάλλονται και στην περίπτωση τέλεσης μέσω εμπορικής συναλλαγής και κάθε άλλης πράξης, μυστηριακού ή ιερατικού ή κανονικού χαρακτήρα (2^{ος} κανόνας Δ' Οικουμενικής και 23^{ος} κανόνας Πενθέκτης). Στην περίπτωση της χρήσης αθέμιτων μέσων, όπως είναι η δόση ανταλλάγματος για την επίτευξη της μετάθεσης Επισκόπου σε άλλη έδρα από αυτή που εκείνος

υποταγίν. Ὡσαύτως καὶ ἡγούμενος, μὴ ἔχων χειροτονίαν πρεσβυτέρου. Ἐπὶ δὲ τῶν παρὰ γονέων παραδεδομένων δίκην προικῶν τοῖς τέκνοις, ἢ ἰδιοκτητῶν αὐτῶν πραγμάτων, προσαγομένων, ὁμολογούντων τῶν προσαγόντων ταῦτα εἶναι ἀφιερωμένα τῷ Θεῷ, ὠρίσαμεν, κἂν τε μείνῃ, κἂν τε ἐξέλθῃ, μένειν αὐτὰ ἐν τῷ μοναστηρίῳ, κατὰ τὴν ὑπόσχεσιν αὐτοῦ, εἰ μὴ εἴῃ αἰτία τοῦ προεστῶτος», 19^{ος} κανόνας Ζ' Οικουμενικής, *Ράλλη-Ποτλή, Σύνταγμα Θείων καὶ Ιερῶν Κανόνων*, Β', ὁ.π., σ. 630-631. Βλ. καὶ 2^ο κανόνα Δ' Οικουμενικής.

¹⁵⁰ «Πᾶσαν ψῆφον γινομένην παρὰ ἀρχόντων, ἐπισκόπου, ἢ πρεσβυτέρου, ἢ διακόνου, ἄκυρον μένειν, κατὰ τὸν κανόνα τὸν λέγοντα· Εἴ τις ἐπίσκοπος, κοσμικοῖς ἄρχουσι χρησάμενος, δι' αὐτῶν ἐγκρατὴς ἐκκλησίας γένηται, καθαιρεῖσθω, καὶ ἀφοριζέσθω, καὶ οἱ κοινωνοῦντες αὐτῷ πάντες. Δεῖ γὰρ τὸν μέλλοντα προβιάζεσθαι εἰς ἐπισκοπὴν, ὑπὸ ἐπισκόπων ψηφίζεσθαι· καθὼς παρὰ τῶν ἁγίων Πατέρων τῶν ἐν Νικαίᾳ ὤριστα ἐν τῷ κανόνι τῷ λέγοντι· Ἐπίσκοπον προσήκει, μάλιστα μὲν ὑπὸ πάντων τῶν ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ καθίστασθαι· εἰ δὲ δυσχερὲς εἴῃ τὸ τοιοῦτο, ἢ διὰ κατεπείγουσαν ἀνάγκην, ἢ διὰ μῆκος ὁδοῦ, ἐξάπαντος τρεῖς ἐπὶ τὸ αὐτὸ συναγομένους· (συμψήφων γινομένων καὶ τῶν ἀπόντων, καὶ συντιθεμένων διὰ γραμμάτων), τότε τὴν χειροτονίαν ποιῆσθαι. Τὸ δὲ κῦρος τῶν γινομένων, δίδοσθαι καθ' ἑκάστην ἐπαρχίαν τῷ μητροπολίτῃ», 3^{ος} κανόνας Ζ' Οικουμενικής, *Ράλλη-Ποτλή, Σύνταγμα Θείων καὶ Ιερῶν Κανόνων*, Β', ὁ.π., σ. 564. «Ἀμαρτία πρὸς θάνατόν ἐστιν, ὅταν τινὲς ἀμαρτάνοντες, ἀδιόρθωτοι μένωσι. Τὸ δὲ τούτου χεῖρον, ἐὰν καὶ τραχηλιῶντες κατεξανίστανται τῆς εὐσεβείας, καὶ τῆς ἀληθείας, προτιμώμενοι τὸν Μαμωνᾶν τῆς τοῦ Θεοῦ ὑπακοῆς, καὶ τῶν κανονικῶν αὐτοῦ διατάξεων μὴ ἀντεχόμενοι....Εἰ δὲ τις καὶ μεσιτεύων φανείῃ τοῖς οὕτως αἰσχροῖς καὶ ἀθεμίτοις λήμμασι, καὶ οὗτος, εἰ μὲν κληρικὸς εἴῃ, τοῦ οἰκείου ἐκπιπτέτω βαθμοῦ· εἰ δὲ λαϊκός, ἢ μοναχός, ἀφοριζέσθω», 5^{ος} κανόνας Ζ' Οικουμενικής, *Ράλλη-Ποτλή, Σύνταγμα Θείων καὶ Ιερῶν Κανόνων*, Β', ὁ.π., σ. 572-573. Βλ. καὶ τοὺς 29^ο καὶ 30^ο Αποστολικούς κανόνες.

βρίσκεται, επιβάλλεται σε αυτόν που διαπράττει κάτι τέτοιο η ποινή της καθαίρεσης και του παντελώς αφορισμού (2^{ος} κανόνας Σαρδικής).

Στην περίπτωση τέλεσης μοναχικής κουράς, και αυτός που διαπράττει αυτό το αδίκημα Επίσκοπος και ο κείρων Ηγούμενος, που φέρει τον ιερατικό βαθμό του πρεσβυτέρου, τιμωρούνται δια της ποινής της αργίας ή της καθαίρεσης. Αυτός δε που δεν φέρει ιερατικό βαθμό και είναι Ηγούμενος όπως και η Ηγουμένη, τιμωρούνται δια της ποινής της αποβολής από την Ι. Μονή, και της αναγκαστικής παράδοσής τους σε άλλη Μονή για τον ανάλογο σωφρονισμό, ενώ η ποινή της αποβολής από την Ι. Μονή επιβάλλεται και σε αυτούς που με σιμωνιακό τρόπο απέκτησαν την μοναχική ιδιότητα (19^{ος} κανόνας Ζ' Οικουμενικής)¹⁵¹. Τέλος, αυτός που «μεσιτεύει» (mediator, interventor) για την τέλεση ενός τέτοιου αδικήματος, τιμωρείται με την ποινή της καθαίρεσης, εάν είναι κληρικός, και με την ποινή του παντελώς αφορισμού, εάν είναι μοναχός ή λαϊκός (2^{ος} κανόνας Δ' Οικουμενικής και 5^{ος} κανόνας Ζ' Οικουμενικής).

Μοναχός ή λαϊκός που κηρύχθηκε ένοχος διάπραξης του αδικήματος αυτού και καταδικάσθηκε για αυτό, δεν μπορεί πλέον να καταταχθεί στον ιερό Κλήρο¹⁵².

Σε κάθε περίπτωση το αδίκημα της σιμωνίας, είναι αλήθεια, απασχόλησε πολύ περισσότερο τη δυτική εκκλησία από,τι την Ορθόδοξη Ανατολική. Το φαινόμενο της φεουδαρχίας και η κυρίαρχη σχέση αυτής σε όλη τη διάρκεια του Μεσαίωνα, ήταν ο βασικός λόγος που το φαινόμενο εξαπλώθηκε σημαντικά στη Ρωμαιοκαθολική Εκκλησία και από ένα σημείο και μετά δεν μπορούσε εύκολα να αντιμετωπισθεί. Ακόμα περισσότερο, καθώς στον ευρωπαϊκό μεσαιωνικό

¹⁵¹ Βλ. Παναγιωτάκος, *Σύστημα Εκκλησιαστικού Δικαίου*, ό.π., σ. 425.

¹⁵² «Εἴ τις κατηγορία γένηται κατὰ πιστοῦ, πορνείας ἢ μοιχείας ἢ ἄλλης τινὸς ἀπηγορευμένης πράξεως, καὶ ἐλεγχθεῖν, εἰς κλῆρον μὴ προαγέσθω», *Ράλλη-Ποτλή, Σύνταγμα Θείων και Ιερών Κανόνων*, Β', ό.π., σ. 79.

χώρο υπήρχε μία διασύνδεση της πνευματικής με την κοσμική εξουσία. Η Ρωμαιοκαθολική Εκκλησία αναγκάσθηκε, λοιπόν, να θεσπίσει πλήθος συμπληρωματικών κανόνων για να αντιμετωπίσει το εν λόγω πρόβλημα.

Η καταδίκη, σε κάθε περίπτωση, είναι απόλυτη. Η σιμωνία πλήττει βαθύτατα τον πνευματικό χαρακτήρα του μυστηρίου της ιεροσύνης. Οι κληρικοί συνεχίζουν το έργο των Αγίων Αποστόλων του Κυρίου. Και αυτό θεολογικά σημαίνει ότι μέσω της χειροτονίας οι κληρικοί λαμβάνουν το τριπλό αξίωμα του Κυρίου: αρχιερατικό, βασιλικό, προφητικό, και γίνονται αντιπρόσωποι του Αρχιερέα, Προφήτη και Βασιλέα της Εκκλησίας, του Ιησού Χριστού. Η εκδήλωση αυτού του τριπλού αξιώματος υλοποιείται με τριπλό έργο που είναι: τελετουργικό, διδακτικό, διοικητικό. Η εξουσία που λαμβάνουν οι κληρικοί δεν είναι υλική και κοσμική. Είναι πνευματική. Είναι διακονία αγάπης. Ο Απόστολος των εθνών Παύλος λέει: «Διὰ τοῦτο ταῦτα ἀπὼν γράφω, ἵνα παρὼν μὴ ἀποτόμως χρήσωμαι κατὰ τὴν ἐξουσίαν ἣν ἔδωκέ μοι ὁ Κύριος εἰς οἰκοδομὴν καὶ οὐκ εἰς καθαίρεσιν» (Β' Κορ. 13,10).

Η χειροτονία είναι μυστηριακή τελετή, κατά την οποία με ειδική ευχή και επίθεση χειρός του επισκόπου επί της κεφαλής του υποψηφίου κληρικού κατέρχεται η Θεία Χάρις και τον προχειρίζει σε έναν από τους τρεις βαθμούς της ιεροσύνης και για ορισμένο χρόνο¹⁵³ Με αυτόν τον τρόπο λαμβάνεται η ιεροσύνη.

¹⁵³ Βλ. και «Πάλαι πρὸς τὰς παρὰ τῆς εὐλαβείας σου προτεθείσας ἡμῖν ἐρωτήσεις ἀποκρινάμενος, οὐκ ἀπέστειλα τὸ γράμμα, τοῦτο μὲν ὑπὸ τῆς ἀρρωστίας τῆς μακρᾶς καὶ ἐπικινδύνου ἀσχοληθεῖς, τοῦτο δὲ ὑπὸ τῆς ἀπορίας τῶν διακονουμένων. Ὀλίγοι γὰρ παρ' ἡμῖν καὶ ὁδοῦ ἔμπειροι καὶ παρεσκευασμένοι πρὸς τὰς τοιαύτας ὑπηρεσίας, ὥστε μαθὼν τὰς αἰτίας τῆς βραδύτητος, δὸς ἡμῖν τὴν συγγνώμην.....Ἡρώτησας ἡμᾶς περὶ Βιάνορος τοῦ πρεσβυτέρου, εἰ δεκτός ἐστιν εἰς τὸν κλῆρον διὰ τὸν ὄρκον. Ἐγὼ δὲ ἤδη τινὰ κοινὸν ὄρον περὶ πάντων ὁμοῦ τῶν μετ' αὐτοῦ ὁμωμοκότων τοῖς κατ' Ἀντιόχειαν κληρικοῖς οἶδα ἐκτεθεικώς, ὥστε τῶν μὲν δημοσίων αὐτοὺς ἀπέχεσθαι συλλόγων, ἰδίᾳ δὲ ἐνεργεῖν τὰ τῶν πρεσβυτέρων. Τὸ αὐτὸ δὲ τοῦτο καὶ πρὸς τὴν ἑαυτοῦ ὑπηρεσίαν ἄδειαν αὐτῷ παρέχει, διότι οὐκ ἐν Ἀντιοχείᾳ ἐστὶν ἡ ἱερωσύνη, ἀλλ' ἐν Ἰκονίῳ, ἣν, ὡς αὐτὸς

Υπάρχουν τρεις βαθμοί. Είναι ο βαθμός του διακόνου, ο βαθμός του πρεσβύτερου και ο τρίτος βαθμός είναι ο βαθμός της ιεροσύνης του Επισκόπου. Η χειροτονία και των τριών αυτών βαθμών ιεροσύνης τελείται κατά την ώρα της Θείας Ευχαριστίας και λαμβάνει χώρο εντός του Αγίου Βήματος κατά αυτόν τον τρόπο. Το μυστήριο της ιεροσύνης είναι άρρηκτα συνδεδεμένο με την Θεία Ευχαριστία.

Ο Επίσκοπος είναι πάντοτε η κεφαλή της κατά τόπο εκκλησίας και αυτός που προΐσταται της ευχαριστιακής λειτουργικής συνάξεως. Στην πρώτη Εκκλησία η ενορία ήταν «επισκοποκεντρική», διότι σε αυτήν παρίστατο ο επίσκοπος με το πρεσβυτέριο και τους διακόνους. Ο πρεσβύτερος μπορούσε, και αυτός, να τελέσει την Θεία Ευχαριστία μόνο με την άδεια του Επισκόπου και μόνο αν δεν μπορούσε αυτός να παρευρεθεί εκείνη τη χρονική στιγμή. Πρόκειται για κάτι που άλλαξε λίγο πριν τον 3^ο αιώνα όπου διασπάστηκε η ενορία της επισκοπής και ο πρεσβύτερος λειτουργούσε μόνο με άδεια και εντολή επισκόπου.

Το αξίωμα του επισκοπικού βαθμού¹⁵⁴ εγκαθιδρύθηκε στην εκκλησία «θείῳ δικαίῳ» και αποτελεί το ορατό κέντρο της εκκλησιαστικής ζωής. Οι Επίσκοποι κατά τις επιστολές του Αγ. Ιγνατίου του Θεοφόρου είναι «ἡ εἰκὼν καὶ ὁ τύπος τοῦ Θεοῦ Πατρὸς»¹⁵⁵. Δίχως τον Επίσκοπο δεν μπορεί να υπάρξει κανένα μυστήριο. Γι' αυτό και οι πρεσβύτεροι οφείλουν να πράττουν λαμβάνοντας την έγκριση του Επισκόπου και να είναι δρουν σε αρμονία με αυτόν.

ἐπέστειλας ἡμῖν, τῆς Ἀντιοχείας εἰς οἴκησιν ἀντηλλάξατο. Ἐστὶν οὖν δεκτὸς ἐκεῖνος ὁ ἀνὴρ, ἀπαιτούμενος παρὰ τῆς εὐλαβείας σου μεταμελέσθαι ἐπὶ τῇ εὐκολίᾳ τοῦ ὄρκου, ὃν ἐπὶ τοῦ ἀπίστου ἀνδρὸς ἐξωμόσατο, βαστάσαι τὴν ἐνόχλησιν τοῦ μικροῦ ἐκείνου κινδύνου μὴ δυνηθεὶς», 17^ο κανόνας Μ. Βασιλείου, *Ράλλη-Ποτλή, Σύνταγμα Θείων και Ιερών Κανόνων*, Δ', ό.π., σ. 138-139.

¹⁵⁴ Βλ. Ματσούκα, *Δογματική καὶ Συμβολική Θεολογία Α'*, ό.π., σ. 59.

¹⁵⁵ Προς Τραλλιανούς 3,1 και Προς Μαγνησίους 6,1, *ΕΠΕ*, 119, 104. 184

Στην Επισκοπή εγκαθίσταται ο Επίσκοπος κατόπιν επιλογής και χειροτονίας ή διαμέσου μεταθέσεως. Η εκλογή του Επισκόπου γίνεται κανονικά από άλλους Επισκόπους στις επαρχίες ή στο έθνος στο οποίο ανήκει αφού οριστεί πρώτα σύνοδος. Στην απόφαση της συνόδου πειθαρχεί και το πλήρωμα εκτός και αν υπάρχουν βάσιμοι λόγοι πίστεως και ηθικής. Σχετικοί κανόνες που αναφέρουν τα παραπάνω είναι οι : 6^{ος} Αποστολικός, 4^{ος} της Α' Οικουμενικής, 3^{ος} της Ζ' Οικουμενικής, οι 9^{ος}, 16^{ος} και 23^{ος} της Αντιοχείας, και ο 12^{ος} κανόνας της Λαοδικείας.

Η ιεροσύνη είναι το «μέγιστο έργο» και δώρο του Θεού προς τους ανθρώπους. Δηλώνει επίσης την αγάπη του Θεού και το έργο της Θείας Πρόνοιας για τη σωτηρία του δημιουργήματος Του. Ο Μάξιμος Ομολογητής λέγει ότι η αληθινή ιεροσύνη είναι ο δια πάντων χαρακτήρας της μακάριας θεότητας της επί της γης¹⁵⁶. Η θεολογία της ιεροσύνης θεμελιώνεται στον Ιησού Χριστό και πηγάζει από αυτόν που κατέχει τη μόνη ιεροσύνη και η οποία βλέπει τους κατέχοντες αυτήν πιστούς, ως εκδηλώσεις της ιεροσύνης του Χριστού¹⁵⁷.

Ο Ιωάννης Χρυσόστομος είναι πολύ συγκεκριμένος σχετικά με το ζήτημα της ιεροσύνης και της σχέσης της με τις κοσμικές φροντίδες. Η ιεροσύνη δεν δύναται να αντιμετωπισθεί ως ένα ακόμη επάγγελμα, το οποίο επιτρέπει την εξασφάλιση των υλικών μέσων ζωής ή την ικανοποίηση των διανοητικών και των αισθητικών ενδιαφερόντων. Πρόκειται για μία διακονία, η οποία ιδρύθηκε από τον Θεό ως «Θείο Χάρισμα» και μεσολαβεί μεταξύ της θείας και της ανθρώπινης φύσης. Οι δε υποψήφιοι προς αυτό το αξίωμα μπορούν να

¹⁵⁶ Μάξιμος Ομολογητής, Έπιστολή ΛΑ ' PG 91, 625A , Συμεών Θεσσαλονίκης, Απόκρισις πρὸς Γαβριήλ Πενταπόλεως, ἐρώτησις ΛΑ ' PG 155, 881 C. Συμεών Θεσσαλονίκης, Περί Ίερωσύνης, PG 155, 961. Βλ. σχετικά, Balfour, Αγίου Συμεών Αρχιεπισκοπου Θεσσαλονίκης 1416/17-1429, Έργα Θεολογικά., Ιωάννης Χρυσόστομος, Περί Ίερωσύνης, Λόγος Β', PG 48,631- 632.

¹⁵⁷ Βλ. Πηλίδη, Η χριστιανική ιερωσύνη, ό.π., σ. 184.

εισέλθουν σε αυτό κατόπιν προσεκτικής αυτοεξέτασης και αφού είναι έτοιμοι να αναλάβουν τη θέση του ηθικού προτύπου προς όλους τους πιστούς¹⁵⁸.

¹⁵⁸ Βλ. Παντελεήμονος Β', *Οι περί ιερωσύνης λόγοι*, ό.π., σ. 29.

5. Το κανονικό αδίκημα της τοκογλυφίας

5.1. Κανονικό περιεχόμενο του αδικήματος της τοκογλυφίας

Όταν κάποιος δανείζει χρήματα με τόκο σε κάποιον άλλον, τότε έχουμε τοκισμό, «τοκίζουν, δανείζουν χρήματα επί τόκῳ». Όπως και το ρήμα έτσι και το ουσιαστικό τόκος προέρχονται από το ελληνικό ρήμα «τίκτω, τίκτειν» που σημαίνει τοκετός, γέννα. Πρόκειται για τη διαδικασία της παραγωγής και της ιδιοποίησης κέρδους, ουσιαστικά έξω από την κυκλοφορία του χρήματος, δηλαδή των χρηματικών συναλλαγών. Ο δανεισμός ιδίων χρημάτων με σκοπό το κέρδος ήταν πάντοτε κάτι που δεν συμβάδιζε με το πνεύμα τόσο της Βίβλου όσο και των Πατέρων της Εκκλησίας¹⁵⁹. Η αντίληψη περί τόκου και εκτοκισμού όπως

¹⁵⁹ «Οὐκ ἐκτοκιεῖς τῷ ἀδελφῷ σου τόκον ἀργυρίου καὶ τόκον βρωμάτων καὶ τόκον παντὸς πράγματος, οὗ ἂν ἐκδανείσῃς», Δευτ. 23,20. «Καὶ ἂν δανείσῃτε παρ' ὧν ἐλπίζετε λαβεῖν, ποία ὑμῖν χάρις ἐστίν; καὶ γὰρ ἁμαρτωλοὶ ἁμαρτωλοῖς δανείζουσιν ἵνα ἀπολάβωσιν τὰ ἴσα», Λουκ. 6, 34-35. Βλ. καὶ Α' Τιμ. 3, 8. Τίτ. 1, 7. Ο Κλήμης Αλεξανδρείας αναφέρει: «οὐ δικαίων ἐκλέγειν τόκους ἐπὶ χρήμασιν, ἀλλὰ ἀνειμέναις χερσὶ καὶ γνώμαις χαρίζεσθαι τοῖς δεομένοις», *Στρωματεῖς, Λόγος Β'*, κεφ. ιη', PG 9, 1016C. Ο Μ. Βασίλειος αφορμώμενος από τον δέκατο 14^ο Ψαλμό της Παλαιάς Διαθήκης, όπου σκιαγραφείται ο θεοσεβής και δίκαιος άνθρωπος, αναπτύσσει ομιλία «Κατὰ τοκίζόντων». Ο δίκαιος άνθρωπος δεν τοκίζει τα χρήματα του, ἀλλὰ καὶ ὅποιος δανείζεται με τόκο δεν ενεργεῖ συνετά, γιατί διακυβεύει την ελευθερία του καὶ δεσμεύεται νὰ καταβάλει τόκους, που ὅταν δὲν μπορεῖ νὰ τοὺς ἐξοφλήσῃ ἐπωμίζεται μόνος του ἰσόβια δουλεία. Ο Χριστιανὸς πρέπει νὰ ἀντιμετωπίζει με ἀγάπη καὶ ανοικτὴ καρδιά ὅσους του ζητοῦν δανεικὰ. Παράλληλα ὁμως οφείλει νὰ διακρίνει τις πραγματικές ἀνάγκες των ἀνθρώπων, γιατί πολλοὶ τις υπερβάλλουν καὶ ζητοῦν δανεικὰ γιὰ νὰ ζήσουν με τρυφηλότητα. Στους τελευταίους αὐτοὺς δὲν εἶναι σωστό νὰ παρουσιάζεται κανεὶς γενναιοδωρὸς, γιατί τοὺς βοηθᾷ στο κακό. Ἡ γενναιοδωρία χρειάζεται γιὰ ὅσους ὑποφέρουν πραγματικά, βλ. Μανταρίδης, «Ο τόκος κατὰ τοὺς Πατέρες τῆς Εκκλησίας», ὁ.π., σ. 31. Βλ. καὶ Μ.Βασιλείου, *Ὀμιλία εἰς Ψαλμόν, 14,6*, PG 29, 268-280. Κατὰ τον ἐπίσκοπο Νύσσης ὁ τόκος ταυτίζεται με την ληστεία. Αναφερόμενος

διαμορφώθηκε στους πρώτους, τουλάχιστον, χριστιανικούς αιώνες, ήταν καταδικαστική και απόλυτα απαξιωτική. Γνωρίζουμε από δυτικές πηγές του Μεσαίωνα ότι οι καταδικασμένοι στην κόλαση ήταν ανάμεσα σε άλλους και οι Εβραίοι και οι τοκογλύφοι- κάτι που φυσικά είχε να κάνει με το γεγονός ότι τόσο οι μὲν όσο και οι δε (που συνήθως ταυτίζονταν) ασκούσαν επονείδιστα και «άτιμα» επαγγέλματα¹⁶⁰. Οι πάπες προσπαθούσαν με συνεχείς εγκυκλίους και διατάγματα να απαγορεύσουν για τους χριστιανούς εμπόρους την ενασχόληση με τον εκτοκισμό. Όσο μάλιστα η κοινωνία και οι εμπορικές συναλλαγές εκχρηματίζονταν (γίνονταν σε χρήμα, από την περίοδο του Μέσου και Ύστερου Μεσαίωνα) στη Δύση, τόσο το πρόβλημα ήταν μεγάλο. Μάλιστα, ο Θωμάς ο

και αυτός στο αφύσικο του τόκου, χρησιμοποιεί την πρωταρχική σημασία του όρου (τόκος γέννα, γέννημα) και κάνει λόγο για «πικρούς γάμους» και «πονηρή συζυγία», που αγνοεί η φύση και καινοτομεί η «νόσος των φιλοχρημάτων». Μόνο τα έμψυχα, που διακρίνονται σε αρσενικά και θηλυκά, γεννούν· δηλαδή δημιουργούν τόκο. Ο αφύσικος «τόκος» των χρημάτων προκύπτει από την πλεονεξία, την ανομία και την μισανθρωπία, Γρηγορίου Νύσσης, *Εἰς τὸν Ἐκκλησιαστήν*, 4, PG 44, 672C. Τον απάνθρωπο και αρπακτικό χαρακτήρα του τοκισμού υπογραμμίζει και ο ιερὸς Χρυσόστομος. Χαρακτηρίζει τους τοκιστὲς εμπόρους των αλλότριων συμφορῶν και εκμεταλλευτὲς τῆς δυστυχίας των συνανθρώπων τους. Με πρόσχημα τὴν φιλανθρωπία ξεσηκώνουν τους φτωχοὺς για να τους βοηθήσουν και τους οδηγούν σε βαθύτερο βάραθρο. Είναι απαράδεκτη ἡ καπηλεία τῆς φιλανθρωπίας. Γνωρίζω, λέει ὁ ιερὸς Χρυσόστομος, ὅτι πολλοὶ δυσφοροῦν για τὰ λόγια μου. Αλλά, αν σιγήσω και δεν ενοχλήσω, τὸ κακὸ επιτείνεται. Γιατί είναι φοβερό και χρειάζεται μεγάλη θεραπεία τὸ νόσημα αὐτό που κτύπησε και τὴν Ἐκκλησία. Οἱ Χριστιανοὶ που κλήθηκαν να μὴ θησαυρίζουν οὔτε ἀπὸ τους δίκαιους κόπους τους, κερδίζουν με τους τόκους ἀπὸ τὴν πενία των ἄλλων. Δεν επιτρέπεται να περιχαρακώνονται στους κοσμικοὺς νόμους που επιτρέπουν τὸν τόκο. Τὰ χρήματα υπάρχουν για να εξαλείφουν τὴν φτώχεια και ὄχι να τὴν επαυξάνουν, Μανταρίδη, «Ὁ τόκος κατὰ τους Πατέρες τῆς Ἐκκλησίας», ὁ.π., σ. 35. Βλ. και Ι. Χρυσόστομου, *Ὁμιλία εἰς Ματθαῖον*, 5,5 και 56,5, PG 57, 62 και 58, 556.

¹⁶⁰ Βλ. Todeschini, "La pauvreté a-t-elle un sens?", ὁ.π., σ. 41.

Ακινάτης θεμελιώνει την αμαρτία του τοκισμού στο γεγονός ότι ο εμπλεκόμενος με αυτόν άνθρωπος, ενάντια στη θεία θέληση, και χωρίς κόπο και μόχθο, αποκτά κέρδος, με το οποίο συνεχώς και αδιάλειπτα ασχολείται¹⁶¹.

Ο εκτοκισμός ήταν πάντοτε μία πράξη που ήταν κατακριτέα από την Εκκλησία και γι' αυτό την θεωρούσε ως εμπόδιο για την ιεροσύνη. «Ο κληρικός δεν μπορεί να είναι ούτε τοκογλύφος, ούτε δανειστής, ακόμη και με νόμιμο τόκο, εφ' όσον η πράξη αυτή γίνεται κατά συνήθεια ή κατ' επάγγελμα»¹⁶². Ο εκτοκισμός, ως βαρύ κανονικό παράπτωμα, προκαλεί την καθαίρεση σε κληρικούς που υπέπεσαν σε αυτό. Ο κανόνας της Εκκλησίας ορίζει ότι απαιτείται πλήρης απαγόρευση στην τάξη των Κληρικών¹⁶³. Η σύνοδος της Καρθαγένης, με τον 5ο κανόνα, όρισε ότι οι

¹⁶¹ Βλ. Klawitter, "Sündige Geschäfte", ό.π., σ. 24.

¹⁶² Βλ. Γκαβαρδίνας, *Η Πενθέκτη Οικουμενική Σύνοδος*, ό.π., σ. 183. Βλ. και Αθανασίου, «Η απαγόρευση από τους κανόνες του δανεισμού με τόκο», ό.π., σ. 321-331. Πουλής, «Ο κοινωνικός χαρακτήρας των κανόνων», ό.π., σ. 49-61. Γιάγκου-Πουλή, *Πηγές του Εκκλησιαστικού Ποινικού Δικαίου*, ό.π., σ. 332-345. Παναγιωτάκος, *Σύστημα Εκκλησιαστικού Δικαίου*, ό.π., σ. 644-648.

¹⁶³ «Δεινή ή πλεονεξία καὶ οὐκ ἔστι δι' ἐπιστολῆς μιᾶς παραθέσθαι τὰ θεῖα γράμματα, ἐν οἷς οὐ τὸ ληστεύειν μόνον φευκτὸν καὶ φρικῶδες καταγγέλλεται, ἀλλὰ καθόλου τὸ πλεονεκτεῖν καὶ ἀλλοτριῶν ἐφάπτεσθαι ἐπὶ αἰσχροκερδεῖα, καὶ πᾶς τοιοῦτος ἐκκήρυκτος Ἐκκλησίας Θεοῦ. Τὸ δὲ ἐν καιρῷ τῆς καταδρομῆς, ἐν τοσαύτῃ οἰμωγῇ καὶ τοσούτοις θρήνοις, τολμῆσαί τινας τὸν καιρὸν τὸν πᾶσιν ὄλεθρον φέροντα νομίσαι ἑαυτοῖς καιρὸν εἶναι κέρδους, ἀνθρώπων ἐστὶν ἀσεβῶν καὶ θεοστυγῶν, οὐδὲ ὑπερβολὴν ἀτοπίας ἐχόντων. Ὅθεν ἔδοξε τοὺς τοιούτους πάντα ἐκκηρύξαι, μήποτε ἐφ' ὅλον ἔλθῃ τὸν λαὸν ἡ ὀργὴ καὶ ἐπ' αὐτοὺς πρῶτον τοὺς προεστῶτας, τοὺς μὴ ἐπιζητοῦντας. Φοβοῦμαι γάρ, ὡς ἡ Γραφὴ λέγει, μὴ συναπολέσῃ ἀσεβῆς τὸν δίκαιον· πορνεία γάρ, φησί, καὶ πλεονεξία, δι' ἃ ἔρχεται ἡ ὀργὴ τοῦ Θεοῦ ἐπὶ τοὺς υἱοὺς τῆς ἀπειθείας. Μὴ οὖν γίνεσθε συμμέτοχοι αὐτῶν· ἦτε γάρ ποτε σκότος, νῦν δὲ φῶς ἐν Κυρίῳ· ὡς τέκνα φωτὸς περιπατεῖτε, ὁ γὰρ καρπὸς τοῦ φωτὸς ἐν πάσῃ ἀγαθοσύνῃ καὶ δικαιοσύνῃ καὶ ἀληθείᾳ, δοκιμάζοντες τί ἐστὶν εὐάρεστον τῷ Κυρίῳ καὶ μὴ συγκοινωνεῖτε τοῖς ἔργοις τοῖς ἀκάρποις τοῦ σκότους, μᾶλλον δὲ καὶ ἐλέγχετε. Τὰ γὰρ κρυφῇ γινόμενα ὑπ' αὐτῶν, αἰσχροὶ ἐστί

πιστοί πρέπει να αποβάλλουν το πάθος της απληστίας που είναι η ρίζα του εκτοκισμού, ιδιαίτερα οι κληρικοί που διακονούν τον λόγο της αγάπης¹⁶⁴. Ο

καὶ λέγειν, τὰ δὲ πάντα ἐλεγχόμενα ὑπὸ τοῦ φωτὸς φανεροῦται. Τοιαῦτα μὲν ὁ ἀπόστολος. Ἐὰν δὲ διὰ τὴν προτέραν πλεονεξίαν, τὴν ἐν τῇ εἰρήνῃ γενομένην, δίκην τινύντες, ἐν αὐτῷ τῷ καιρῷ τῆς ὀργῆς πάλιν πρὸς τὴν πλεονεξίαν ἐκτραπῶσί τινες, κερδαίνοντες ἐξ αἵματος καὶ ὀλέθρου ἀνθρώπων ἀναστάτων γενομένων ἢ αἰχμαλώτων ἢ πεφονευμένων, τί ἕτερον χρή προσδοκᾶν ἢ ὡς ἐπαγωνιζομένους τῇ πλεονεξίᾳ, ἐπισωρεῦσαι ὀργὴν καὶ ἑαυτοῖς καὶ παντὶ τῷ λαῷ;», 2^{ος} κανόνας Γρηγορίου Νεοκαισαρείας, *Ράλλη-Ποτλή, Σύνταγμα Θείων και Ιερών Κανόνων*, Δ', ὁ.π., σ. 50. Βλ. καὶ «...Μόνην δὲ τὴν κλοπὴν καὶ τὴν τυμβωρυχίαν καὶ τὴν ἱεροσυλίαν πάθη νομίζομεν, διὰ τὸ οὕτως ἐκ τῆς τῶν Πατέρων ἀκολουθίας τὴν παράδοσιν ἡμῖν περὶ τούτων γενέσθαι, καίτοι γε παρὰ τῆς Θείας Γραφῆς καὶ ὁ πλεονασμὸς καὶ ὁ τόκος τῶν ἀπειρημένων ἐστὶ, καὶ τὸ ἐκ δυναστείας τινὸς τῇ ἰδίᾳ κτήσει προσαγαγεῖν τὰ ἀλλότρια, κἂν ἐν προσχήματι πραγματείας τὸ τοιοῦτον τύχη γινόμενον», 6^{ος} κανόνας Γρηγορίου Νύσσης, *Ράλλη-Ποτλή, Σύνταγμα Θείων και Ιερών Κανόνων*, Δ', ὁ.π., σ. 320.

¹⁶⁴ «Αὐρήλιος ἐπίσκοπος εἶπε· Τὴν τῆς ἀπληστίας ἐπιθυμίαν, ἣν πάντων τῶν κακῶν μητέρα εἶναι οὐδεὶς ἀμφιβάλλει, δέον ἐπέχειν, ἵνα μὴ τις τοῖς ἀλλοτρίοις κατακέχρηται, μηδὲ ἵνα διὰ κέρδος τοὺς τῶν Πατέρων ὅρους τις ὑπερβαίνει, μηδὲ ἵνα παντοίως τινὲς κληρικῷ ἐξὸν εἶη ἀπὸ οἰουδήποτε πράγματος τόκον λαβεῖν. Καὶ τὰ μὲν νεωστὶ ἀνενεχθέντα, ἀμαυρὰ ὄντα, καὶ καθόλου λανθάνοντα, σκοπούμενα παρ' ἡμῶν, τυπωθήσονται. Περὶ δὲ ὧν φανερώτατα ἡ Θεία Γραφή ἐθέσπισεν, οὐ δεῖ ψηφίζεσθαι, ἀλλὰ μᾶλλον ἔπεσθαι. Ἀκολουθῶς γὰρ τὸ ἐν λαϊκοῖς ἐπιλήψιμον, πολλῷ μᾶλλον ἐν κληρικοῖς ὀφείλει καταδικάζεσθαι. Σύμπασα ἡ σύνοδος εἶπεν· Οὐδεὶς κατὰ τῶν Προφητῶν, οὐδεὶς κατὰ τῶν Εὐαγγελίων χωρὶς κινδύνου ἐποίησε». *Ράλλη-Ποτλή, Σύνταγμα Θείων και Ιερών Κανόνων*, Γ', ὁ.π., σ. 306. Βλ. καὶ «Φορτουνάτος ἐπίσκοπος εἶπεν· Ἐν ταῖς προλαβούσαις συνόδοις μεμνήμεθα ὀρισθέντα, ὥστε χρίσμα, ἢ καταλλαγὴν μετανοούντων, ἢ κορῶν, καὶ τόπων, καὶ ναῶν καθιέρωσιν ὑπὸ πρεσβυτέρων μὴ γίνεσθαι. Ἐὰν δέ τις ἀναφυῇ τοῦτο πράττων, τί δὲ περὶ τούτου ὀρίσαι; Αὐρήλιος ἐπίσκοπος εἶπε· Τὸ ὑμέτερον ἀξίωμα ἤκουσε τὸ ἀνενεχθὲν παρὰ τοῦ ἀδελφοῦ καὶ συλλειτουργοῦ ἡμῶν Φορτουνάτου· τί πρὸς ταῦτα λέγετε; Ἀπὸ πάντων τῶν ἐπισκόπων ἐλέχθη, χρίσματος ποιήσιν, καὶ κορῶν καθιέρωσιν ὑπὸ πρεσβυτέρων μὴ γίνεσθαι· μήτε δὲ καταλλάξαι τινὰ εἰς δημοσίαν λειτουργίαν πρεσβυτέρῳ ἐξεῖναι· τοῦτο πᾶσιν ἀρέσκει», 6^{ος} κανόνας Καρθαγένης, *Ράλλη-Ποτλή, Σύνταγμα Θείων και Ιερών Κανόνων*, Γ', ὁ.π., σ. 309.

Ζωναράς ερμηνεύοντας τον 6ο κανόνα της Καρθαγένης αναφέρει ότι «οὐ μόνον ἀργύρια δανείζονται, ἀλλὰ καὶ σῖτος, καὶ οἶνος, καὶ ἔλαιον καὶ μύρια ἕτερα εἶδη καὶ ὥσπερ ἐπὶ τῶν νομισμάτων συμφωνεῖται δίδοσθαι τόκος, οὕτω καὶ ἐπὶ τῶν εἰδῶν»¹⁶⁵. Ο Μέγας Βασίλειος καταδικάζει στον 14ο κανόνα το ἀδικο κέρδος και το νόσημα της φιλοχρηματίας, τονίζοντας ότι, αν δεν απαλλαγεί ο άνθρωπος από το πάθος αυτό, δεν μπορεί να ιερωθεί¹⁶⁶. Σύμφωνα με τον 17ο κανόνα της Α' Οικουμενικής, καταγγέλλεται η αισχροκέρδεια και η πλεονεξία, ως αντικείμενα στη Θεία Γραφή, και επιτιμάται ο ιερέας, εάν βρεθεί υπόλογος εκτοκισμού¹⁶⁷.

Αλλά και 16ο κανόνα της ίδιας συνόδου: «Ὅμοίως ἤρρεσεν, ἵνα ἐπίσκοποι, καὶ πρεσβύτεροι, καὶ διάκονοι, ἐκλήπτορες μὴ γίνωνται, ἢ προκουράτορες, μηδὲ ἕκ τινος αἰσχροῦ ἢ ἀτίμου πράγματος τροφήν πορίζωνται· ὀφείλουσι γὰρ ἀποβλέψαι εἰς τὸ γεγραμμένον· Οὐδεὶς στρατευόμενος τῷ Θεῷ, ἐμπλέκει ἑαυτὸν πράγμασι κοσμικοῖς. Καὶ ὥστε τοὺς ἀναγνώστας, εἰς τὸν καιρὸν τῆς ἡβῆς ἐρχομένους ἀναγκάζεσθαι, ἢ συμβίους ἀγαγέσθαι, ἢ ἐγκράτειαν ὁμολογεῖν. Ὅμοίως ἤρρεσεν, ἵνα κληρικός, ἐὰν χρήματα δῶ ἐν χρήσει, τὰ χρήματα λάβῃ· ἐὰν δὲ εἶδος, ὅσον δέδωκε λάβῃ. Καὶ ἵνα πρὸ τῶν εἰκοσιπέντε ἐνιαυτῶν, μήτε διάκονοι χειροτονῶνται· ἀλλὰ καὶ οἱ ἀναγνῶσται τὸν δῆμον μὴ προσκυνῶσι», *Ράλλη-Ποτλή, Σύνταγμα Θείων και Ιερών Κανόνων*, Γ', ό.π., σ. 342.

¹⁶⁵ Βλ. *Ράλλη-Ποτλή, Σύνταγμα Θείων και Ιερών Κανόνων*, Γ', ό.π., σ. 307.

¹⁶⁶ «Ὁ τόκος λαμβάνων, ἐὰν καταδέξητο τὸ ἄδικον κέρδος εἰς πτωχοὺς ἀναλῶσαι καὶ τοῦ λοιποῦ τοῦ νοσήματος τῆς φιλοχρηματίας ἀπαλλαγῆναι, δεκτός ἐστιν εἰς ἱερωσύνην», *Ράλλη-Ποτλή, Σύνταγμα Θείων και Ιερών Κανόνων*, Γ', ό.π., σ. 134.

¹⁶⁷ «Ἐπειδὴ πολλοὶ ἐν τῷ κανόνι ἐξεταζόμενοι, τὴν πλεονεξίαν, καὶ τὴν αἰσχροκέρδειαν διώκοντες, ἐπελάθοντο τοῦ θείου γράμματος λέγοντος· Τὸ ἀργύριον αὐτοῦ οὐκ ἔδωκεν ἐπὶ τόκῳ· καὶ δανείζοντες, ἑκατοστὰς ἀπαιτοῦσιν· ἐδικαίωσεν ἡ ἀγία καὶ μεγάλη σύνοδος, ὡς εἴ τις εὔρεθῇ μετὰ τὸν ὅρον τοῦτον τόκους λαμβάνων, ἐκ μεταχειρίσεως, ἢ ἄλλως μετερχόμενος τὸ πρᾶγμα, ἢ ἡμιολίας ἀπαιτῶν, , καθαιρεθήσεται τοῦ κλήρου, καὶ ἀλλότριος τοῦ κανόνος ἔσται», *Ράλλη-Ποτλή, Σύνταγμα Θείων και Ιερών Κανόνων*, Β', ό.π., σ. 151.

Η τοκογλυφία θεωρείται ως συνέπεια πλεονεξίας που αποτελεί αντικείμενο κριτικής με σφοδρότητα από τους Πατέρες της Εκκλησίας. Έτσι, ο Μ. Βασίλειος λαμβάνοντας αφορμή τον 14^ο Ψαλμό της Παλαιάς Διαθήκης, στον οποίον σκιαγραφείται ο θεοσεβής και δίκαιος άνθρωπος, απευθύνει την Ομιλία *Κατά τοκίζόντων*: «Ο δίκαιος άνθρωπος, λέει ο ψαλμωδός, δεν τοκίζει τα χρήματα του (Ψαλμ. 14,5). Αλλά και όποιος δανείζεται με τόκο δεν ενεργεί συνετά, γιατί διακυβεύει την ελευθερία του, δεσμεύεται να καταβάλει τόκους, που όταν δεν μπορεί να τους εξοφλήσει επωμίζεται μόνος του ισόβια δουλεία»¹⁶⁸.

Ο Χριστιανός οφείλει να επιδεικνύει αγάπη και ανοιχτότητα σε όσους του ζητούν δανεικά. Ο Μ. Βασίλειος συνεχίζει: «Παράλληλα όμως οφείλει να διακρίνει τις πραγματικές ανάγκες των ανθρώπων, γιατί πολλοί τις υπερβάλλουν και ζητούν δανεικά για να ζήσουν με τρυφηλότητα. Στους τελευταίους αυτούς δεν είναι σωστό να παρουσιάζεται κανείς γενναιόδωρος, γιατί τους βοηθάει στο κακό. Η γενναιοδωρία χρειάζεται για όσους υποφέρουν πραγματικά» «Οι τόκοι», επισημαίνει ο Μ. Βασίλειος, «είναι απάνθρωποι και αφύσικοι. Είναι απάνθρωποι, γιατί εμπορεύονται την ανθρώπινη δυστυχία. Είναι όμως και αφύσικοι, γιατί πουθενά στην φύση δεν υπάρχει το αντίστοιχο τους. Τα σπέρματα φυτρώνουν και αποδίδουν προσόδους με το χρόνο. Και τα ζώα ωριμάζουν και αποδίδουν με το χρόνο. Ο τόκος όμως αποδίδει από την πρώτη ημέρα. Τα ζώα που γεννοβολούν γρήγορα παύουν και γρήγορα να γεννούν. Τα χρήματα όμως, μολονότι αρχίζουν γρήγορα να περισσεύουν, μπορούν να έχουν ατελείωτα περισσεύματα. Καθετί που αυξάνεται, σταματάει την αύξηση του, όταν φτάσει στο φυσικό μέγεθος. Το χρήμα όμως των τοκιστών αυξάνει απεριόριστα με την πάροδο του χρόνου. Τα ζώα κληροδοτούν στους απογόνους τους την γονιμότητα και παύουν να γεννούν. Από

¹⁶⁸ Μ. Βασιλείου, *Όμιλία εις τόν Ψαλμόν 14, και Κατά Τοκίζόντων*, 1, PG 29, 268A.

τα χρήματα όμως των δανειστών και τα νεώτερα γεννούν και τα παλαιά νεάζουν. Ο τόκος λοιπόν είναι ένα αλλόκοτο θηρίο»¹⁶⁹.

Η καταδίκη του τόκου από τον Κλήμη της Ρώμης αποτελεί την πρώτη σαφή πατερική εκδήλωση πάνω σε αυτό το θέμα. Βρισκόμαστε στον 3^ο αιώνα όπου έχουμε το κοινωνικό φαινόμενο του σχηματισμού περιουσιών από χριστιανούς μέσω της τοκογλυφίας. Αυτό φαίνεται στις Διαταγές των Αποστόλων. Στο κείμενο αυτό βλέπουμε να ταυτίζεται ο πλουτισμός από την τοκογλυφία με τη λατρεία του μαμωνά¹⁷⁰. Για τον Γρηγόριο Νύσσης και τη θεολογία του, ο τοκογλύφος αμαρτάνει, διότι δίνει εμπιστοσύνη πολύ περισσότερο τους ανθρώπους από τον ίδιο τον Θεό. Αυτό το γεγονός συνιστά ειδωλολατρία και απομάκρυνση από το Δημιουργό¹⁷¹. Ένα ακόμη παράγωγο αποτέλεσμα της πλεονεξίας είναι και η

¹⁶⁹ Μ. Βασιλείου, *Όμιλία εις τόν Ψαλμόν 14, και Κατά Τοκιζόντων*, 3, PG 29, 276A.

¹⁷⁰ Βλ. Χατζημιχάλης, *Εκκλησία και Ιδιοκτησία*, ό.π., σ. 81.

¹⁷¹ «Βλέπεις γοῦν τὸν πλούσιον καὶ πολύχρυσον πολλάκις μηδὲ ἐν νόμισμα ἔχοντα ἐπὶ τῆς οἰκίας, ἀλλ' ἐν χάρταις τὰς ἐλπίδας, ἐν ὁμολογίαις τὴν ὑπόστασιν, μηδὲν ἔχοντα καὶ πάντα κατέχοντα, πρὸς τοῦναντίον τοῦ ἀποστολικοῦ γράμματος κεχηρμένον τῷ βίῳ, πάντα δίδόντα τοῖς αἰτήσασιν οὐ διὰ φιλόανθρωπον γνώμην, ἀλλὰ διὰ φιλάργυρον τρόπον. Αἰρεῖται γὰρ τὴν πρόσκαιρον πενίαν, ἵνα ὡς δούλος ἐπίμοχθος ὁ χρυσὸς ἐργασάμενος μετὰ τῶν μισθῶν ἐπανέλθῃ. Ὁρᾷς, ὅπως ἡ τοῦ μέλλοντος ἐλπίς κενοῖ τὴν οἰκίαν καὶ ποιεῖ τὸν πολύχρυσον ἀκτήμονα πρόσκαιρον. Τούτου δὲ τίς ἡ αἰτία; Ἡ ἐν τῷ χάρτῃ γραφή, ἡ ὁμολογία τοῦ στενωθέντος· δώσω μετὰ τῆς ἐργασίας, ὑποτελέσω μετὰ τοῦ γινομένου. Εἶτα, παρακαλῶ, ὁ μὲν χρεώστης καὶ ἄπορος ὢν διὰ τὴν συγγραφὴν πιστεύεται, ὁ δὲ Θεὸς πλούσιος ὢν καὶ ἐπαγγελλόμενος οὐκ ἀκούεται. Δὸς καὶ ἐγὼ ἀποδώσω, βοᾷ γράψας ἐν εὐαγγελίοις, ἐν χειρογράφῳ δημοσίῳ τῆς οἰκουμένης. Ὁ τέσσαρες ἔγραψαν εὐαγγελισταὶ ἀνθ' ἑνὸς συμβολαιογράφου, οὗ μάρτυρες πάντες οἱ ἐκ τῶν χρόνων τῆς σωτηρίας Χριστιανοί. Ἐχεις ὑποθήκην τὸν παράδεισον, ἐνέχυρον ἀξιόπιστον. Εἰ δὲ καὶ ἐνταῦθα ζητεῖς· ὅλος ὁ κόσμος τοῦ εὐγνώμονος χρεώστου κτῆμα. Περιέργασαι σοφῶς τὴν εὐπορίαν τοῦ ζητοῦντος τὴν ἐργασίαν καὶ εὐρήσεις τὸν πλοῦτον· πᾶσα γῆ χρυσῖτις τοῦ χρεώστου σου κτῆμα, πᾶν μέταλλον

κλοπή ή η ληστεία, τα δύο αυτά εγκλήματα μάλιστα συνδυάζονται κάποιες φορές με τη ζήτηση του «τόκου». Κατά τον Γρηγόριο Νύσσης, ο τόκος ταυτίζεται με τη ληστεία. Προχωρά μάλιστα στη διάκριση της κλοπής από τη διάρρηξη. Από την άλλη πλευρά, ο Μ. Βασίλειος σε ένα πολύ χαρακτηριστικό του χωρίο θα ταυτίσει κάθε μορφή πλούτου με κλοπή από τον φτωχό και ενδεή: «διά τι συ μεν πλουτεῖς, εκείνος δε πένεται;»¹⁷².

ἀργυρίου καὶ χαλκοῦ καὶ τῶν ἐξῆς ὑλῶν τῆς ἐκείνου δεσποτείας μέρος. Ἀπόβλεψον εἰς τὸν μέγαν οὐρανόν, κατάμαθε τὴν ἄπειρον θάλασσαν, ἰστόρησον τὸ πλάτος τῆς γῆς, ἀρίθμησον τὰ ἐπ' αὐτῆς τρεφόμενα ζῶα· πάντα δοῦλα καὶ κτήματα, οὗ σὺ ὡς ἀπόρου καταφρονεῖς. Σωφρόνησον, ἄνθρωπε· μὴ καθυβρίσῃς τὸν Θεὸν μηδὲ ἡγήσῃ τῶν τραπεζιτῶν ἀτιμότερον, οἷς ἐγγνωμένοις ἀναμφιβόλως πιστεύεις. Δὸς ἐγγυητῇ μὴ ἀποθνήσκοντι, πίστευσον χειρογράφῳ μὴ κλεπτομένῳ μηδὲ σπαρασσομένῳ. Μὴ ἐπερωτήσῃς τὴν ἐργασίαν, ἀλλὰ δὸς ἀκαπήλευτον τὴν εὐεργεσίαν, καὶ ὅψει σοι τὸν Θεὸν μετὰ προσθήκης ἀποδιδόντα τὴν χάριν», PG 46, 437C, στον Μπουγάτσο, *Το πρόβλημα του θεσμού της Ιδιοκτησίας*, ό.π., σ. 336-337.

¹⁷² Μ. Βασιλείου, PG 31, 276B, στον Μπουγάτσο, *Κοινωνική Διδασκαλία Ελλήνων Πατέρων*, Α', ό.π., σ. 210. Επίσης, με απόδοση στη νεοελληνική : «ΠΟΙΟΝ ΑΔΙΚΩ, λέει [ο πλούσιος], προστατεύοντας αυτά που μου ανήκουν; Πες μου λοιπόν, τι σου ανήκει; Από που τα πήρες και τα έφερες στη ζωή σου; (...) Δεν ήρθες στον κόσμο γυμνός; Γυμνός δεν θα επιστρέψεις στη γη; Που τα βρήκες αυτά που έχεις τώρα; Αν πιστεύεις ότι στα χάρισε η τύχη είσαι άθεος, δεν αναγνωρίζεις τον δημιουργό, δεν νοιώθεις ευγνωμοσύνη γι αυτόν που στα έδωσε· αν όμως παραδέχεσαι ότι προέρχονται απ τον Θεό, πες μου για ποιο λόγο στα έδωσε; Μήπως είναι άδικος ο Θεός και μοιράζει άνισα τα απαραίτητα για τη ζωή; Γιατί εσύ είσαι πλούσιος κι εκείνος φτωχός; Όχι γι' άλλο λόγο παρά για να ανταμοιφθείς εσύ για την καλοσύνη και τη σωστή διαχείριση της περιουσίας, κι εκείνος για να κερδίσει τα μεγάλα έπαθλα της υπομονής. Όμως εσύ τα έκρυψες όλα στους αχόρταγους κόλπους της πλεονεξίας· νομίζεις λοιπόν ότι κανένα δεν αδικείς όταν τόσους στερείς από τα αγαθά αυτά; Ποιος είναι πλεονέκτης; Όποιος δεν περιορίζεται στα απαραίτητα. Ποιος άρπαγας; Εκείνος που αφαιρεί την περιουσία των άλλων. Εσύ δεν είσαι πλεονέκτης; Δεν είσαι άρπαγας; Δεν κρατάς για τον εαυτό σου όσα σου δόθηκαν για να τα διαχειρισθείς προς όφελος όλων; Αυτός που γδύνει τον ντυμένο θα ονομαστεί λωποδύτης αλλά αυτός που δεν ντύνει τον γυμνό μήπως δεν αξίζει αυτή την ονομασία; Το ψωμί που αποθηκεύεις είναι του πεινασμένου, τα ρούχα που συσσωρεύεις είναι του γυμνού, τα παπούτσια που τα 'χεις και σαπίζουν είναι του ξυπόλυτου, τα λεφτά που θάβεις

Στον 6^ο κανόνα του Γρηγορίου Νύσσης μόνο τυχαία δεν είναι η παράλληλη τοποθέτηση του «πλεονασμού» και του «τόκου»: αυτό αποδεικνύει τη συγγένεια των δύο αυτών εγκλημάτων, στα οποία τα υποκειμενικά στοιχεία του αδίκου ταυτίζονται, αφού και τα δύο αυτά αδικήματα (ή εγκλήματα) έχουν την ίδια αφετηρία, που είναι το επιθυμητικό μέρος της ψυχής, αλλά και την ίδια «μητέρα», που είναι η πλεονεξία. Δηλαδή και τα δύο γίνονται με την ίδια διάθεση και με τον ίδιο σκοπό. Την ίδια συνάφεια αποδεικνύει και ο 17^{ος} κανόνας της Α' Οικουμενικής: η φράση «Ἐπειδὴ πολλοὶ ἐν τῷ κανόνι ἐξεταζόμενοι, τὴν πλεονεξίαν, καὶ τὴν αἰσχροκέρδειαν διώκοντες, ἐπελάθοντο τοῦ θείου γράμματος λέγοντος» δείχνει ότι η τοκογλυφία είναι έγκλημα, το οποίο επιδιώκει κανείς, είναι δηλαδή έγκλημα σκοπού, που ως αντικείμενό της έχει το «αισχρο κέρδος», όχι κάθε κέρδος, αλλά το κέρδος εκείνο που έχει ηθική απαξία. Οπότε η πλεονεξία είναι αυτή η ψυχική ασθένεια, η οποία προκύπτει ως υποκειμενική διάθεση και κατευθύνει τις πράξεις του ατόμου. Ο Ζωναράς και Βαλσαμών στον σχολιασμό στο συγκεκριμένο κανόνα, προσάγουν ως δείγμα της πλεονεξίας και της αισχροκέρδειας των τοκογλύφων το ότι αυτοί επιθυμούν πολλές φορές δανείζοντας να πάρουν ως επιστροφή «εκατοστιαίους» τόκους. Η πρόταση «ἢ ὅλως ἕτερόν τι ἐπινοῶν αἰσχροῦ κέρδους ἕνεκα» φανερώνει ότι το κυρίως αντικείμενο της αμαρτίας αυτής είναι η επιπόνηση

για να μη στα κλέψουν είναι του φτωχού. Είναι τόσοι αυτοί που αδικείς όσοι αυτοί που θα μπορούσες να βοηθήσεις», (Ομιλία εις το ρητόν του Κατά Λουκάν Ευαγγελίου, Καθελώ μου τας αποθήκας), http://www.oodegr.com/oode/pateres1/basilios/pleoneksia_1.htm (τελευταία πρόσβαση, 15.11.2022).

ενός αισχρού κέρδους, όποια νομιμοφάνεια και τυπική νομιμότητα¹⁷³ μπορεί να υπάρχει σε μία τέτοια επινόηση¹⁷⁴.

Η τοκογλυφία είναι όμως και δείγμα της μη αγάπης προς το Θεό. Ο τοκογλύφος αποσείρει την αγάπη του προς το Θεό και την κατευθύνει προς την υλική φύση στο χειρότερο δυνατό βαθμό. Για να ειέλθει ο υποψήφιος στην τάξη του κλήρου θα πρέπει να έχει την τέλεια και απόλυτη αγάπη στον Θεό. Ο ίδιος ο Κύριος προτρέπει να «ἀγαπήσεις Κύριον τὸν Θεὸν σου ἐν ὅλῃ τῇ καρδίᾳ σου καὶ ἐν ὅλῃ τῇ ψυχῇ σου καὶ ἐν ὅλῃ τῇ διανοίᾳ σου. αὕτη ἐστὶ ἡ μεγάλη καὶ πρώτη ἐντολή» (Ματθ. 22, 37-38)¹⁷⁵. Αμέσως μετά την ανάστασή Του, στο διάλογο που είχε με τον Απ. Πέτρο, θέτει ως προϋπόθεση της διαποιμάνσεως την αγάπη προς το Θεό. Ο Ιωάννης Χρυσόστομος ερμηνεύοντας το διάλογο με τον Πέτρο επισημαίνει ότι «ἐρωτᾷ τὸν μαθητὴν ὁ διδάσκαλος, εἰ φιλοῖτο παρ' αὐτοῦ... ἵνα ἡμᾶς διδάξῃ ὅσον αὐτῷ μέλει τῆς τῶν ποιμνίων ἐπιστασίας τούτων»¹⁷⁶. Κατά τον Μ. Βασίλειο, ο

¹⁷³ Βλ. γενικά και Ε. Χριστινάκη-Γλάρου, *Η αρχή της νομιμότητας στους Ιερούς Κανόνες: η αρχή της μη αναδρομικότητας στους κανόνες των Οικουμενικών Συνόδων* (*Nullum crimen nulla poena sine lege praevia*): η σπουδή της περιπτώσεως, Διδακτορική Διατριβή, Αθήνα 2004.

¹⁷⁴ Βλ. Χριστινάκης, *Θέματα Κανονικού και Εκκλησιαστικού δίκαιου Α'*, ό.π., σ. 205-206.

¹⁷⁵ Πρβλ. Βασίλειος Καισαρείας, *Όροι κατά πλάτος, Έρώτησις Α'*. PG 31, 908Α: «Αὐτὸς οὖν ἐπέθηκε ταῖς ἑαυτοῦ ἐντολαῖς τὴν τάξιν ὁ Κύριος· πρώτην μὲν καὶ μεγίστην περὶ τῆς πρὸς τὸν Θεὸν αγάπης τὴν ἐντολὴν ὀρισάμενος».

¹⁷⁶ Ιωάννης Χρυσόστομος, *Περὶ Τερωσύνης, Λόγος Β', α'*. PG 48, 631. Βλ. και *Περὶ Τερωσύνης, Λόγος Β', ε'*. PG 48, 637: «Ὁ μὲν γὰρ Χριστὸς τὰ τεράστια πάντα ἀφείς, ἅπερ ἔμελλεν ὑπὸ τῶν ἀποστόλων τελεῖσθαι, “Ἐν τούτῳ, φησί, γινώσκονται οἱ ἄνθρωποι, ὅτι ἐμοὶ ἐστε μαθηταί, ἐὰν ἀγαπᾶτε ἀλλήλους”. Ὁ δὲ Παῦλος πλήρωμα τοῦ νόμου φησὶν αὐτὴν εἶναι, καὶ ταύτης ἀπούσης οὐδὲν εἶναι τῶν χαρισμάτων ὄφελος. Τοῦτο δὴ τὸ ἐξαιρετὸν ἀγαθόν, τὸ γινώρισμα τῶν τοῦ Χριστοῦ μαθητῶν, τὸ τῶν χαρισμάτων ἀνωτέρω κείμενον, εἶδον γενναίως ἐν τῇ σῇ πεφυτευμένον ψυχῇ, καὶ πολλῶ βρῦον τῷ καρπῷ». *Περὶ Τερωσύνης, Λόγος Γ', ις'*.

ποιμένας οφείλει να είναι «ἀπερίσπαστος» και «ἀπερίτρεπτος», διότι η μόνη του προτίμηση είναι ο ίδιος ο Θεός¹⁷⁷. Μέτρο της αγάπης προς το Θεό είναι «τὸ ὑπὲρ δύναμιν αἰ τὴν ψυχὴν ἐπεκτείνεσθαι πρὸς τὸ τοῦ Θεοῦ θέλημα, κατὰ σκοπὸν καὶ ἐπιθυμίαν τῆς αὐτοῦ δόξης»¹⁷⁸. Ἐτσι προϋπόθεση για να ιερωθεῖ κάποιος νέος είναι η πλήρης και ολοκληρωτική αγάπη προς τον Θεό. Ο ἅγιος Μάξιμος Ομολογητής τονίζει ότι «ο αγαπών τον Χριστό, τον μιμείται με ὅλη του τη δύναμη, ενώ και σε ἄλλο σημείο αποφαίνεται ὅτι ο διακατεχόμενος ἀπὸ αγάπη ἔχει ἀποκτήσει τον ἴδιο το Θεό, διότι ο Θεός είναι αγάπη. Η πίστη πρὸς το Θεό και η ἀποδοχή του θελήματός Του συνδέονται στενά με την αγάπη, ὡς μυστική ἀγαπητική ἐμπειρία»¹⁷⁹.

Κατὰ τον Μάξιμο τον Ομολογητή, το κήρυγμα, η κατήχηση και ὅλο το ποιμαντικό ἔργο του ιερέως είναι η ἐρμηνεία και ἐκδήλωση της ἐμπειρίας της αγάπης¹⁸⁰. Παράδειγμα ὑψίστης αγάπης είναι ο ἅγιος Ἰγνάτιος ο Θεοφόρος με την

PG 48, 656: «Οὐκ ἐπιεικὴ δὲ μόνον καὶ ἀνεξίκακον τὸν τούτων προστάτην, ἀλλὰ καὶ οἰκονομικὸν οὐχ ἥττον εἶναι χρή· ὥς, ἐὰν τοῦτο ἀπῇ, πάλιν εἰς τὴν ἴσιν περιίσταται ζημίαν τὰ τῶν πενήτων χρήματα». *Περὶ Ἱερωσύνης, Λόγος Γ', ιζ'.* PG 48, 655: «Αὕτη δὲ ἐστὶν ἡ πάντων αἰτία ἀνθρώποις τῶν ἀγαθῶν, ἀνεξικακία»

¹⁷⁷ Μ. Βασίλειος, *Λόγος Ἀσκητικός*, 2. PG 31, 632B: «Ἄλλ' ἐν πολλῇ φροντίδι καὶ περινοίᾳ ποιῆσαι ποιεῖν ἄνδρα... καλῶς ἐπιστάμενον ὁδηγεῖν τοὺς πρὸς τὸν Θεὸν πορευομένους, κομῶντα ταῖς ἀρεταῖς, ἐκ τῶν οἰκείων ἔργων τὴν μαρτυρίαν ἔχοντα τῆς πρὸς τὸν Θεὸν ἀγάπης, γινῶσιν ἔχοντα τῶν θείων γραφῶν· ἀπερίσπαστον, ἀφιλάργυρον, ἀπράγμονα, ἡσύχιον, θεοφιλῆ, φιλόπτωχον, ἀόργητον, ἀμνησίκακον... ἀκενόδοξον, ἀνυπερήφανον, ἀκολάκευτον, ἀπερίτρεπτον, μηδὲν προτιμῶντα τοῦ Θεοῦ».

¹⁷⁸ Μ. Βασίλειος, *Ὅροι κατ' ἐπιτομήν, ἐρώτησις ΣΙΑ'*. PG 31, 1224A.

¹⁷⁹ Βλ. Κωστοπούλου, *Τα κωλύοντα την ιερωσύνην*, ὁ.π., σ. 94. Πρβλ. Μητσοπούλου, *Θέματα Ορθοδόξου Ἠθικῆς Θεολογίας, Α'*, ὁ.π., σ. 55.

¹⁸⁰ Μάξιμος Ομολογητής, *Ἐπιστολὴ Α' Πρὸς Ἰωάννην ἐπίσκοπον*. PG 91, 624D-625A: «Ὡς περ ἀκτὶς ἐπισπᾶται προσηνῶς ὑγιαίνουσιν ὄψιν... οὕτως καὶ ἡ ἀληθὴς

Προς Ρωμαίους επιστολή του. Παραμονές του μαρτυρίου του, ανυπομονούσε να γίνει βορά των θηρίων, για να βρεθεί κοντά στον Χριστό, φανερώνοντας τη φλεγόμενη από θείο έρωτα καρδιά του. Χαρακτηριστικός είναι ο ορισμός που δίνει το *Corpus Dionysiacum*: «ἔστιν δὲ καὶ ἐκστατικός ὁ θεῖος ἔρως, οὐκ ἑῶν ἑαυτῶν εἶναι τοὺς ἐραστάς, ἀλλὰ τῶν ἐρωμένων»¹⁸¹. Τέλος ο ἅγιος Νεκτάριος Πενταπόλεως σημειώνει ότι η αγάπη προς το Χριστό δέον να θεωρείται εκ των πρωτίστων προσόντων του πνευματικού ποιμένα, διότι σε όλη την ποιμαντορική του δράση οφείλει να κινείται από διαθερμαίνουσα αγάπη προς τον Χριστό, την Εκκλησία, τις θείες αλήθειες του Ευαγγελίου¹⁸², καθώς η αγάπη προς τον Θεό είναι η γνώση Αυτού. Αυτός που αγαπά, αγαπά αυτό που γνώρισε, είναι αδύνατο κάποιος να αγαπήσει το άγνωστο. Άρα ο αγαπών γνώρισε τον Θεό¹⁸³. Χωρίς αυτήν την αρετή, δεν ωφελούν τα όποια άλλα πνευματικά χαρίσματα. Εκείνο που πρέπει να συγκλονίζει την ψυχή του ιερέως είναι η αγάπη του προς το ποίμνιο, ως απαύγασμα της θείας αγάπης. Ο Κύριος καθόρισε ότι εκδήλωση της αγάπης προς Αυτόν είναι η αγάπη και φροντίδα για το ποίμνιο. Η αγάπη σφραγίζεται με τη θυσία, η οποία καθιστά ενίοτε τον βίο του κληρικού ανεπίγνωστα μαρτυρικό.

5.2. Κανονικές συνέπειες του αδικήματος της τοκογλυφίας

ίερωσύνη... πᾶσαν ψυχὴν... φιλόθεον καὶ θεῖαν ἐφέλκεται πρὸς ἑαυτήν, καὶ τῆς ἰδίας μεταδίδωσι γνώσεως, εἰρήνης τε καὶ ἀγάπης... Τέλος γὰρ τῆς κατὰ ψυχὴν λογικῆς ἐνεργείας ἡ ἀληθὴς γνῶσις ἐστὶ· τῆς ἐπιθυμητικῆς δὲ ἡ ἀγάπη· τῆς δὲ θυμικῆς ἡ εἰρήνη· ὥσπερ καὶ τῆς ἀληθοῦς ἱερωσύνης τὸ διὰ τούτων θεοποιεῖσθαι τε καὶ θεοποιεῖν».

¹⁸¹ Διονύσιος Αρεοπαγίτης, *Περὶ θεῶν ὀνομάτων*, κεφ. Δ', XIII. PG 3, 712A.

¹⁸² Νεκταρίου Πενταπόλεως, *Ἄπαντα*, σ. 68-69.

¹⁸³ Νεκταρίου Πενταπόλεως, *Ὁρθόδοξος Ἱερὰ Κατήχησις*, σ. 155.

Ο κηρυσσόμενος ένοχος για το αδίκημα της τοκογλυφίας σύμφωνα με τον 10^ο κανόνα της Πενθέκτης, καθαιρείται¹⁸⁴. Όμοια αποφαινεται και ο 4^{ος} κανόνας της Λαοδικείας¹⁸⁵: Από τα παραπάνω μπορούμε να συμπεράνουμε ότι αποκλείονται της ιεροσύνης όσοι βαρύνοντα με το εν λόγω αμάρτημα. Ο τοκιστής δεν μπορεί να εισέλθει στην τάξη του κλήρου, διότι τον υποδούλωσε το πάθος της πλεονεξίας και της φιλοχρηματίας. Επιτρέπεται να χειροτονηθεί μόνο εάν αποδεδειγμένα και έμπρακτα δείξει ότι απέχει μία τέτοια καταδικασμένη κακή έξη¹⁸⁶. Στην 5^η Απόκριση του Βαλσαμώνος η ερώτηση είναι, εάν για τους ιερωμένους είναι ακίνδυνο ή αντίθετα ολέθριο να δανείζουν με τόκο. Και ο Βαλσαμών απαντά: «Ο μέν Μωσαϊκός νόμος, Οὐκ ἐκτοκιεῖς, φησί, τό ἀργύριόν σου, τῷ ἀδελφῷ σου· ὁ δέ πολιτικός ἐπιγινώσκει τόκους ἑκατοστιαίους, ἡμικατοστιαίους, καί ἀπό τρίτης ἑκατοστῆς. Διορίζεται γάρ τούς συγκλητικούς λαμβάνειν τόκους ἀπό τρίτης ἑκατοστῆς...Τούς ιερωμένους δέ τοκίζειν παντελῶς ἀπηγόρευται. Φησί γάρ ὁ μδ' κανὼν τῶν Ἀγίων Ἀποστόλων ταῦτα ῥητῶς· Ἐπίσκοπος, ἢ πρεσβύτερος, ἢ διάκονος, τόκους ἀπαιτῶν τούς δανειζομένους, ἢ

¹⁸⁴ «Ἐπίσκοπος, ἢ πρεσβύτερος, ἢ διάκονος τόκους, ἢ τὰς λεγομένας ἑκατοστὰς λαμβάνων, ἢ παυσάσθω, ἢ καθαιρείσθω», Ράλλη-Ποτλή, *Σύνταγμα Θείων και Ιερών Κανόνων*, Β', ό.π., σ. 328.

¹⁸⁵ «Περὶ τοῦ μὴ δεῖν ἱερατικούς δανείζειν, καὶ τόκους, καὶ τὰς λεγόμενος ἡμιολίας λαμβάνειν», Ράλλη-Ποτλή, *Σύνταγμα Θείων και Ιερών Κανόνων*, Γ', ό.π., σ. 174.

¹⁸⁶ Βλ. Καλπάκη, *Η εις πρεσβύτερον χειροτονία*, ό.π., σ. 155-158. Βλ. και 17^ο κανόνα της Α' Οικουμενικής: «Ἐπειδὴ πολλοὶ ἐν τῷ κανόνι ἐξεταζόμενοι, τὴν πλεοναξίαν, καὶ τὴν αἰσχροκέρδειαν διώκοντες, ἐπελάθοντο τοῦ θείου γράμματος λέγοντος· Τὸ ἀργύριον αὐτοῦ οὐκ ἔδωκεν ἐπὶ τόκῳ· καὶ δανείζοντες, ἑκατοστὰς ἀπαιτοῦσιν· ἐδικαίωσεν ἡ ἀγία καὶ μεγάλη σύνοδος, ὡς εἴ τις εὗρεθείη μετὰ τὸν ὄρον τοῦτον τόκους λαμβάνων, ἐκ μεταχειρίσεως, ἢ ἄλλως μετερχόμενος τὸ πρᾶγμα, ἢ ἡμιολίας ἀπαιτῶν, ἢ ὅλως ἕτερόν τι ἐπινοῶν αἰσχροῦ κέρδους ἕνεκα, καθαιρεθήσεται τοῦ κλήρου, καὶ ἀλλότριος τοῦ κανόνος ἔσται», Ράλλη-Ποτλή, *Σύνταγμα Θείων και Ιερών Κανόνων*, Β', ό.π., σ. 151.

παυσάσθω, ἢ καθαιρείσθω. Καί ὁ ιζ' κανὼν τῆς ἁγίας καὶ οἰκουμενικῆς α' συνόδου ταῦτα διέξεισιν· Ἐπειδὴ πολλοὶ ἐν τῷ κανόνι ἐξεταζόμενοι, τὴν πλεονεξίαν καὶ τὸ αἰσχροκερδὲς διώκοντες, ἐπελάθοντο τοῦ θείου γραμματος, λέγοντος, Τὸ ἀργύριον αὐτοῦ οὐκ ἔδωκεν ἐπὶ τόκῳ, καὶ δανείζοντες ἑκατοστὰς ἀπαιτοῦσιν, ἐδικαίωσεν ἡ ἁγία καὶ μεγάλη σύνοδος, ὥς, εἴ τις εὐρεθείη μετὰ τὸν ὅρον τοῦτον τόκους λαμβάνων ἐκ μεταχειρίσεως, ἢ ἄλλως ἐπερχόμενος τὸ πρᾶγμα, ἢ ἡμιολίας ἀπαιτῶν, ἢ ἕτερόν τι ἐπινοῶν αἰσχροκερδείας ἕνεκα, καθαιρεθήσεται τοῦ κλήρου, καὶ ἀλλότριος τοῦ κανόνος ἔσται.,»¹⁸⁷.

Και ὁ Ζωναράς σχολιάζοντας τὸν 17^ο κανόνα τῆς συνόδου τῆς Λαοδικείας, επιχειρηματολογεῖ λέγοντας ὅτι εἶναι ἀνάρμοστο στους ἱερεῖς νὰ δανείζουν ἐπὶ τόκῳ. Διότι αὐτοὶ οφείλουν νὰ εἶναι γιὰ τοὺς λαϊκοὺς πρότυπο καὶ υπόδειγμα τῆς κάθε ἀρετῆς¹⁸⁸. Καταλαβαίνει κανεὶς ἀπὸ ὅλα τὰ παραπάνω ὅτι ἡ Ἐκκλησία με τοὺς ἱερούς τῆς κανόνες εἶναι ἀπόλυτα κατηγορηματικὴ στο ἐπιτίμιο τῆς καθαίρεσης, γιὰ ὅσους ἱερεῖς ἐμπλέκονται σὲ θέματα δανεισμοῦ με τόκο.

¹⁸⁷ Ράλλη-Ποτλή, *Σύνταγμα Θείων καὶ Ιερῶν Κανόνων*, Δ', ὁ.π., σ. 451-452.

¹⁸⁸ Ράλλη-Ποτλή, *Σύνταγμα Θείων καὶ Ιερῶν Κανόνων*, Β', ὁ.π., σ. 151.

6. Συμπεράσματα

Το βασικό ερώτημα της εργασίας είναι πόσο σημαντικά και επιβαρυντικά είναι τα αμαρτήματα της κλοπής, της σιμωνίας και της τοκογλυφίας για τη ζωή της Εκκλησίας. Αυτή ήταν η αφετηρία της συγκεκριμένης ενασχόλησης. Αυτό ήταν και το θέμα της παρούσης εργασίας. Διαπιστώνεται από την ανάλυση των ιερών κανόνων που αναφέρονται στα συγκεκριμένα ζητήματα ότι και τα τρία αυτά αδικήματα, δηλαδή η κλοπή, η σιμωνία και η τοκογλυφία, συνιστούν καρπούς- αποτελέσματα της πλεονεξίας και της διάθεσης του ανθρώπου για ιδιοποίηση του πλεονάζοντος κέρδους. Είναι στην ουσία τα αποτελέσματα μίας «άρρωστης» ψυχικής διάθεσης, μία παραφθορά του ανθρώπινου προσορισμού. Ειδικά, για την περίπτωση των ιερέων, δεν μπορεί να γίνει σε καμία περίπτωση συγγνωστή η ενασχόληση με τέτοιες κοσμικές φροντίδες, οι οποίες απομακρύνουν τον ιερέα τόσο από την αληθινή του αποστολή όσο και από τη λειτουργία του ως πρότυπο και υπόδειγμα για το πλήρωμα της Εκκλησίας.

Το πρώτο αρχικά υποερώτημα είχε να κάνει με τον ρόλο και τη σημασία των ιερών κανόνων και των επιτιμίων που επιφέρουν στη θεραπεία και στην ίαση της ψυχικής διάθεσης που είναι πίσω από αυτά, αλλά και από όλα τα αμαρτήματα. Μπορούμε βάσιμα να πουμε ότι

Α. Οι ιεροί κανόνες ως αντικείμενο τους έχουν την εν Χριστώ και Πνεύματι Αγίω πλαισίωση της ζωής των πιστών, και σκοπεύουν στη μεταμόρφωση του έσω ανθρώπου εν Χριστώ. Ο κανόνας ουσιαστικά βασίζεται σε μια ανθρωπολογική βάση και ορίζει ποια είναι η ατομική πνευματική ισορροπία του πιστού, έχοντας πάντα υπόψη ότι το Κανονικό Δίκαιο ορίζεται από την εν Χριστώ αποκάλυψη. Στόχος είναι η «εκκλησιαστικοποίηση» του συνόλου της ανθρώπινης ζωής του ατόμου. Οι ιεροί κανόνες έχουν ως βασικό και κύριο τους στόχο τον αρμονικό και υγιή συνδυασμό του περιεχομένου της εν Χριστώ αποκάλυψης και της πνευματικής αποστολής της Εκκλησίας, σύμφωνα πάντα με τις διαρκείς ιστορικές μεταβολές. Η ενασχόληση με τις χρηματικές και εμπορικές συναλλαγές είναι

πλαίσιο αυτών που ονομάζουμε και κατηγοριοποιούμε ως ιστορικές συνθήκες των ανθρωπίνων κοινωνιών, όμως βλέπουμε ότι για αυτά τα θέματα το περιεχόμενο των σχετικών ιερών κανόνων δεν μεταβάλλεται. Ο σκοπός των ιερών κανόνων είναι σωτηριολογικός, διότι μέσω αυτών διαφυλάσσεται και βιώνεται το μυστήριο της Εκκλησίας και απομακρύνεται ως κάτι το «παραβατικό» η τάση για νόθευση της εν Χριστώ σωτηρίας.

Β. Οι ιεροί κανόνες ουσιαστικά αποτελούν μια πηγή, που καταμαρτυρεί ποια είναι τα αναφερόμενα εκκλησιαστικά ζητήματα της εκάστοτε εποχής καθώς και τον τρόπο που αντιμετωπίστηκαν από την Εκκλησία. Τα επιτίμια στην Ορθόδοξη Εκκλησία έχουν πνευματικό χαρακτήρα και απαγορευόταν αυστηρά η χρήση βίας. Οι ιεροί κανόνες προσδιορίζουν σε σχέση με το κάθε επιτίμιο τις αρχές και τις προϋποθέσεις, που θα πρέπει να είναι σε γνώση του κάθε ποιμένα. Επαναλαμβάνουμε ότι τα επιτίμια έχουν πάντα θεραπευτικό και ποιμαντικό – παιδαγωγικό χαρακτήρα, δεν είναι και δεν εγείρουν νομικά αποτελέσματα, και ούτε αποτελούν τα μέσα ικανοποίησης της θείας δικαιοσύνης. Σκοπός τους είναι να φέρουν τον μετανοούντα στη μετάνοια και να του ενισχύσουν τη βούληση ότι μπορεί να ξεπεράσει την αμαρτία. Τα αδικήματα της κλοπής, της σιμωνίας και της τοκογλυφίας δείχνουν ότι αυτά τα οικονομικά και κοινωνικά προβλήματα υπήρχαν και απασχολούσαν το πλήρωμα της Εκκλησίας. Οι κανόνες που ασχολούνται με αυτά τα αδικήματα, μαρτυρούν και την προσπάθεια παρέμβασης της Εκκλησίας στην κοινωνική διαβίωση προς την κατεύθυνση της εν Χριστώ και Πνεύματι Αγίω ζωής.

Το δεύτερο υποερώτημα είχε να κάνει με το ζήτημα της ιεροσύνης και πως αυτή οφείλει να μένει «ακηλίδωτη» από κάθε κοσμική ιδιοτέλεια και πλεονεξία. Η εξουσία που λαμβάνουν οι κληρικοί δεν είναι υλική και κοσμική. Είναι πνευματική. Είναι διακονία αγάπης. Η χειροτονία είναι μυστηριακή τελετή, κατά την οποία με ειδική ευχή και επίθεση χειρός του επισκόπου επί της κεφαλής του υποψηφίου κληρικού κατέρχεται η Θεία Χάρις και τον προχειρίζει σε έναν από

τους τρεις βαθμούς της ιεροσύνης και για ορισμένο χρόνο. Η ιεροσύνη είναι το «μέγιστο έργο» και δώρο του Θεού προς τους ανθρώπους. Είναι επίσης έκφραση της αγάπης Του και έργο της Θείας Πρόνοιας για την σωτηρία του δημιουργήματος Του. Καταλαβαίνει, λοιπόν, κανείς, ότι δεν μπορεί μία τέτοια πνευματική αποστολή να υπάρχουν υπονοιες ή μομφές για ιδιοτελή, οικονομικά συμφέροντα. Ακόμα περισσότερο, αυτό φαίνεται όταν κάποιος αναζητήσει τις προϋποθέσεις της υποψηφιότητας για το ιερατικό αξίωμα. Δεν είναι μόνο η ορθή πίστη. Ο υποψήφιος κληρικός θα πρέπει να κατευθύνει όλες τις γνώσεις και τις πατερικές ή αγιογραφικές του εμπειρίες προς την κατεύθυνση της ωφελείας του ποιμνίου. Η καλή φήμη και ο ανεπίληπτος βίος κάνουν τον ποιμενάρχη να αποτελεί πρότυπο διαπαιδαγώγησης για το πλήρωμα της Εκκλησίας.

Κατά τον Μ. Βασίλειο, ο ποιμένας οφείλει να είναι «ἀπερίσπαστος» και «ἀπερίτρεπτος», διότι η μόνη του προτίμηση είναι ο ίδιος ο Θεός. Το ανεπίληπτον του βίου και η εξέταση των υποψηφίων για χειροτονία είναι δείγματα της πνευματικότητας ενός λειτουργήματος, το οποίο καλούνται να υπηρετήσουν οι κληρικοί. Αναλύοντας τους όρους τοποθετηθήκαμε στο μυστήριο της χειροτονίας. Μελετώντας για το μεγαλείο και την αξία του μυστηρίου ανακαλύψαμε προϋποθέσεις του υποψήφιου που θα «νυμφευθεί» την Εκκλησία. Η ιεροσύνη είναι η χαρισματική που συντρίβει τις όποια μορφή αλλοίωσης και της φθοράς και ανακαινίζει τον άνθρωπο. Αναφερθήκαμε στους σκοπέλους που πιθανόν μπορεί να αντιμετωπίσει ο κληρικός. Αυτή η τοποθέτηση είχε ως αποτέλεσμα:

1) να κατανοήσουμε το μυστήριο, ότι ο Χριστός είναι η μόνη πηγή ιεροσύνης και δια της αποστολικής διάδοχης χειροτονούνται οι κληρικοί μέχρι και σήμερα,

2) να έρθουμε όσον το δυνατόν πλησιέστερα στα προσόντα του υποψήφιου, διότι ο ιερέας, σε όποιον βαθμό βρίσκεται, είναι κόσμημα πολύτιμο, και παράδειγμα προς την Εκκλησία,

3) από την άλλη σκοπιά, ως κωλύματα αναφέρονται αυτά που αφορούν τον γάμο, ο δεύτερος γάμος, η πορνεία, η μοιχεία, η κλοπή – ληστεία, ο εκτοκισμός και η σιμωνία. Αναφορά στα κωλύματα έγινε με σκοπό να κατανοηθεί ο όρος κώλυμα, μία λέξη που έχει βαρύ φορτίο και που θα μας οδηγήσει στα συγκεκριμένα κωλύματα που αναφέρονται στη διαχείριση του χρήματος σε σχέση με την ιεροσύνη.

Και φθάνουμε στο αδίκημα της κλοπής. Στο κοσμικό δίκαιο η κλοπή μπορεί να θεωρηθεί ως ένα κοινό ή συνηθισμένο αδίκημα. Μπορεί να κατηγορείται και να τιμωρείται, όμως δεν έχει ή δεν φέρει μία ιδιαίτερη πνευματική βαρύτητα. Η κλοπή για την Εκκλησία και τους ιερούς κανόνες ανήκει στα εγκλήματα που προκύπτουν από πλεονεξία και φιλοχρηματία. Είναι χαρακτηριστικός ο 6^{ος} κανόνας του Γρηγορίου Νύσσης, ο οποίος κατατάσσει την κλοπή στις αρρώστιες της πλεονεξίας, οι οποίες είναι πάθη της ψυχής. Αυτή την κλοπή την διαιρεί στη συνέχεια σε ληστεία και σε τυμβωρυχία.

Τα πάθη που παράγονται από την πλεονεξία δημιουργούν πολλά και ποικίλα νοσήματα, τα οποία ονομάζονται έτσι διότι αφορούν στο «τριμερές» της ανθρώπινης ψυχής. Η πλεονεξία μπορεί να αναιρεθεί με τη θεολογική και την ποιμαντική διδασκαλία, όμως τα αμαρτήματα όπως η κλοπή, η ιεροσυλία και η τυμβωρυχία επιδέχονται επιτίμια. Αυτός που κηρύσσεται ένοχος της διαπράξεως του αδικήματος της κλοπής και είναι κληρικός τιμωρείται με την ποινή της καθαίρεσης. Δεν υπάρχει επιείκεια για την Εκκλησία για κάποιον ο οποίος έχει δεχθεί την ιεροσύνη και το χάρισμα του Αγίου Πνεύματος και επιμένει να θέτει σε προτεραιότητα του την ικανοποίηση της πλεονεξίας του. Πολύ περισσότερο, αυτό φαίνεται και στην περίπτωση της κλοπής- ιεροσυλίας.

Το δεύτερο αδίκημα το οποίο εξετάσαμε ήταν αυτό της σιμωνίας. Αποδείξαμε ότι για τους ιερούς κανόνες πρόκειται για ένα βαρύτατο αδίκημα, που ουσιαστικά συνεπάγεται την οικονομική συνδιαλλαγή και την εξαγορά της Θείας

Χάριτος. Η φιλοχρηματία και η ασιχροκέρδεια βρίσκονται πίσω από αυτό το αδίκημα και σε μεγάλο βαθμό το καθορίζει. Ο όρος «σιμωνία» συναντάται στην εκκλησιαστική γραμματεία σε συνάρτηση με εκκλησιαστικές πράξεις και αδικήματα που αναφέρονται στο εμπόριο και τη χρηματική εξαγορά της Θείας Χάριτος. Η σιμωνία είναι ένα βαρύ έγκλημα, νόσος και βαρύτατο παράπτωμα, που υπάρχει πάντοτε, παρά τις συνοδικές και κανονικές καταδίκες. Είναι μία περίπτωση «συναγερμού» για τη λειτουργία της Εκκλησίας. Η πράξη του Σίμωνα αποτέλεσε το αρνητικό πρότυπο για μερικούς εντός του ιερατικού χώρου που επιχείρησαν να αποκτήσουν χρήματα ή άλλα ανταλλάγματα μεταδίδοντας Θεία Χάρη. Αυτός που κηρύσσεται ένοχος διάπραξης του αδικήματος της σιμωνίας τιμωρείται για πράξη τέλεσης χειροτονίας σε οποιοδήποτε βαθμό της ιεροσύνης, και ο χειροτονήσας Επίσκοπος και ο χειροτονηθείς, στην ποινή της καθαίρεσης, ή δια της αυτής ποινής και του παντελούς αφορισμού. Τα επιτίμια είναι βαρύτατα, διότι και το συγκεκριμένο αδίκημα είναι πολύ βαρύ.

Το τρίτο αδίκημα έχει να κάνει με την τοκογλυφία, δηλαδή τον δανεισμό με τόκο. Ο εκτοκισμός ήταν πάντοτε μία πράξη την οποία κατηγορούσε η Εκκλησία και την θεωρούσε εμπόδιο για την ιεροσύνη. Ο κληρικός δεν μπορεί να είναι ούτε τοκογλύφος, ούτε δανειστής, ακόμη και με νόμιμο τόκο, εφ' όσον η πράξη αυτή γίνεται κατά συνήθεια ή κατ' επάγγελμα. Ο εκτοκισμός, βαρύ κανονικό παράπτωμα, υποβάλλει σε καθαίρεση τους κληρικούς εκείνους που υπέπεσαν σε αυτό. Η τοκογλυφία είναι έγκλημα, το οποίο επιδιώκει κανείς, είναι δηλαδή έγκλημα σκοπού, που ως αντικείμενό της έχει το «αισχρο κέρδος», όχι κάθε κέρδος, αλλά το κέρδος εκείνο που έχει ηθική απαξία. Η πλεονεξία είναι αυτή η ψυχική ασθένεια, η οποία προκύπτει ως υποκειμενική διάθεση και κατευθύνει τις πράξεις του ατόμου. Από τα παραπάνω γίνεται κατανοητό ότι αποκλείονται της ιεροσύνης όσοι βαρύνονται με το εν λόγω αμάρτημα, εφόσον τα καθαιρετικά της ιεροσύνης είναι και κωλυτικά. Ο τοκιστής δεν εντάσσεται στις τάξεις του κλήρου, διότι τον υποδούλωσε το πάθος της πλεονεξίας και της

φιλοχρηματίας. Επιτρέπεται να χειροτονηθεί μόνο, εάν αποδεδειγμένα απέχει από μία τέτοια καταδικασμένη κακή έξη.

Στην αρχή και αφετηρία της εργασίας δόθηκε σημασία στο τι αξία έχουν οι κανόνες και τι ορίζουν στη βάση των χαρακτηριστικών τους ως ορθό εν Χριστώ και παιδαγωγικά ωφέλιμο. Οι ιεροί κανόνες της Εκκλησίας αποτελούν κείμενα παιδαγωγικά, κείμενα που συντάχθηκαν για να ρυθμίσουν συγκεκριμένες ανάγκες της Εκκλησίας ως κοινωνίας πιστών, ή για να καθοδηγήσουν την πνευματική ζωή των μελών της. Ο κάθε κανόνας προϋποθέτει συγκεκριμένο ποιμαντικό πρόβλημα, το οποίο η Εκκλησία αντιμετωπίζει με συγκεκριμένη ποιμαντική ενέργεια. Γι' αυτό οι κανόνες δεν αποτελούν την έκφραση κάποιου νομικού πνεύματος που τείνει να περιορίσει τη ζωή του πνεύματος σε νομικούς τύπους αλλά την έκφραση της παιδαγωγικής μέριμνας της Εκκλησίας για τη σωτηρία των μελών της. Άρα ο χαρακτήρας των ιερών κανόνων είναι σωτηριολογικός. Οι κανόνες εκφράζουν ουσιαστικά τις θέσεις της Εκκλησίας για την όσο το δυνατόν καλύτερη λειτουργία της κοινότητας, ενώ συγχρόνως θεωρούνται εχέγγυο της αποφυγής παρερμηνείας της αποκεκαλυμμένης αλήθειας. Ορίζουν το ορθό τρόπο σκέψης και πράξης. Η αξία των ιερών κανόνων ενισχύεται από τη διαχρονικότητά τους. Τα επιτίμια, που ορίζονται από τους κανόνες, δεν έχουν σκοπό να τιμωρήσουν αλλά να παιδαγωγήσουν τον πιστό, μέσα από τη συναίσθηση των πράξεων τους. Σκοπό έχουν, να βοηθήσουν τον άνθρωπο, να κατευθυνθεί προς τον αληθινό προορισμό του τη Βασιλεία του Θεού. Η Εκκλησία μεριμνά για την τήρηση των ιερών κανόνων που αποτελούν οδοδείκτες για τον άνθρωπο. Μέσα από την ανάπτυξη του θέματος παρατηρήθηκε, ότι μέσα από την θεοπνευστία των Οικουμενικών Συνόδων, οι ιεροί κανόνες απαντούν σε προβλήματα της σύγχρονης κοινωνίας δείχνουν ένα μοντέλο που μπορεί να χαρακτηριστεί και ως ένα μοντέλο δικαιοσύνης που αποδίδει μέχρι σήμερα σε ικανοποιητικό βαθμό.

Οικονομικές συναλλαγές και ιδιοτέλειες ή πλεονεξίες δεν συνάδουν με το μυστήριο της ιεροσύνης. Στην ανάλυσή μας αυτή καταλήξαμε, ότι το μυστήριο της ιεροσύνης ούτε εξαγοράζεται ούτε μεσιτεύεται, αλλά θέτει σε λειτουργική έκφραση όλα τα μυστήρια και αναγεννά, κινεί και τρέφει στην πορεία προς την τελείωση. Πόσο ιστορικά είναι αυτή η διαπίστωση, όμως, και ποια είναι η ιστορική σημασία του κανονικού έργου της Εκκλησίας; Το περιστατικό που έλαβε χώρα στο χρονικό διάστημα 1874-1878 και έμεινε γνωστό ως «σιμωνιακά», δείχνει ανάγλυφα την ιστορική επικαιρότητα τέτοιων ζητημάτων. Ο λόγος για ένα μεγάλο πολιτικοεκκλησιαστικό σκάνδαλο που συντάραξε τη δημόσια γνώμη και την πολιτική κυβέρνηση της Ελλάδας στα τέλη του 19^{ου} αιώνα. Υπουργοί της κυβέρνησης συνελήφθηκαν δωροδοκηθέντες με τη μεσολάβηση τρίτων προσώπων από ορισμένους κληρικούς, οι οποίοι ήθελαν να κερδίσουν θέσεις αρχιερατικές. Η σκανδαλώδης αυτή υπόθεση έγινε γνωστή και η τότε ελληνική κυβέρνηση αναγκάστηκε λόγω της γενικής κατακραυγής σε παραίτηση. Η Ι. Σύνοδος, βέβαια, στη συγκεκριμένη περίπτωση αποφάνθηκε ότι δεν ήταν το περιστατικό αυτό «πράξη σιμωνίας», παρά την καταδικαστική απόφαση «επί σιμωνία» του ειδικού δικαστηρίου. Για αυτό και η ποινή, η οποία επιβλήθηκε στους τρεις εμπλεκόμενους αρχιερείς ήταν μόνο τριετής αργία από κάθε ιεροπραξία μετά στερήσεως των δικαιωμάτων των, όπως και μη στέρηση των αρχιεπισκοπικών τους θρόνων. Άσχετα με το αποτέλεσμα αυτής της μεγάλης δικαστικής διαμάχης, το βέβαιο είναι ότι πράξεις όπως αυτές της σιμωνίας προκαλούν την προσοχή και συγκεντρώνουν το ενδιαφέρον μίας δημόσιας, κοινής γνώμης, η οποία είναι έτοιμη να εξεγερθεί κατά δικαίων και αδίκων.

Το άλλο αδίκημα που εξετάσαμε, η τοκογλυφία, είναι επίσης μία πρακτική που καταδικάστηκε από την Εκκλησία στη βάση των ιερών κανόνων. Αυτή η καταδίκη έχει και μία άλλη διάσταση, η οποία σχετίζεται με την «υποδούλωση» του δανειζόμενου στους όρους και τις προϋποθέσεις του δανειστή. Ο οφειλέτης είναι μεν ελεύθερος ως πρόσωπο, αλλά οι πράξεις και οι συμπεριφορές του θα πρέπει να

εκτυλίσσονται μέσα σε ένα πλαίσιο που ορίζει το χρέος, το οποίο έχει συνάψει. Αυτό ισχύει τόσο για το άτομο όσο και για έναν πληθυσμό ή μία ομάδα. Ο «χρεωμένος άνθρωπος» υπόκειται σε μία σχέση εξουσίας πιστωτή- οφειλέτη, η οποία τον συνοδεύει σε όλη του την ζωή, από τη γέννηση έως τον θάνατο. Αντί ο άνθρωπος να είναι εξαρτημένος και σε συνεχή αναφορά προς το Θεό, γίνεται εξάρτημα της σχέσης χρέους που έχει δημιουργήσει.

Δεν μπορεί να υπάρξει αληθινή χριστιανική ζωή και κοινωνία, όταν ο άνθρωπος έχει τη διάθεση της πλεονεξίας στην επιδίωξη της αισχροκέρδειας με οικονομικές συναλλαγές ή όταν αυτός επιδίδεται σε κλοπές και σε κάθε είδους οικονομικούς εξαναγκασμούς. Αυτό είναι μία βασική αλήθεια που αποκτά τη δική της σημασία αναφορικά με τη θέση του ιερέα που είναι ο «μεσολαβιτής» μεταξύ Θεού και ανθρώπου.

Βιβλιογραφία

1.1.1 Πηγές

Αγαπίου Ιερομονάχου Νικόδημου Αγιορείτου , *Πηδάλιον τῆς νοητῆς νηός, τῆς Μίας, Ἀγίας, Καθολικῆς καὶ Αποστολικῆς τῶν Ὁρθοδόξων Ἐκκλησίας, ἥτοι ἅπαντες οἱ ἱεροὶ καὶ θεῖοι Κανόνες τῶν ἁγίων καὶ πανευφύμων Αποστόλων, τῶν ἁγίων Οἰκουμενικῶν τε καὶ τοπικῶν συνόδων καὶ τῶν 107 των κατὰ μέρος θείων πατέρων, ἐλληνιστί μεν, χάριν αξιοπιστίας ἐκτιθέμενοι, δια δε τῆς καθ' ἡμᾶς κοινοτέρας διαλέκτου, πρὸς κατάληψιν των ἀπλουστέρων ἐρμηνευόμενοι παρὰ Αγαπίου Ιερομονάχου, και Νικοδημου Μοναχού.* Εκδ.Αστήρ, Αθήναι 1993.

Ακανθόπουλου Π., *Κώδικας Ιερῶν κανόνων και ἐκκλησιαστικῶν νόμων*, εκδ. Κυριακίδη, Θεσσαλονίκη 1912.

Αλιβιζάτου, Αμ., *Οι ιεροὶ κανόνες και οι Ἐκκλησιαστικοὶ νόμοι*, τυπ. Φοῖνιξ, Αθήνα 1949.

Αριστοτέλης , *Ἠθικά Νικομαχεῖα* ,Μεταφραστική ομάδα Κάκτου. Τρεῖς τόμοι. Αθήνα: Κάκτος, 1993.

Νεκταρίου Πενταπόλεως, Ἄπαντα = Ἱερατικόν Ἐγκόλπιον, ἥτοι Α' περὶ ἱερωσύνης, σ. 19-71, Β' περὶ τοῦ πρωτείου ἐν τῇ ἱεραρχίᾳ, σ. 73-95, Γ' περὶ τῆς ἰσότητος ἐν τῇ ἱεραρχίᾳ, σ. 97- 119, Ἄπαντα, τόμος Β', Ἐπιμέλεια κειμένων, σχόλια, εὔρετήρια ὑπὸ Ἀρχιμ. Χρυσοστόμου Σαββάτου, ἔκδ. Ἱερᾶς Μητροπόλεως Ὑδρας, Σπετσῶν καὶ Αἰγίνης - Ἱερᾶς Μονῆς Ἀγίας Τριάδος (Ἀγίου Νεκταρίου) Αἰγίνης, Αθήναι 2006.

Νεκταρίου Πενταπόλεως, *Ὁρθόδοξος Ἱερὰ Κατήχησις*, εκδ. Β. Ρηγοπούλου, Θεσσαλονίκη, 1972.

Αγιορείτου Νικόδημου, *Εξομολογητάριον*, Νέα Σκήτη Αγίου Όρους, 2013.

Metzeger M. , *Les Constitutions apostoliques*, t. II, SC 329, σ. 370. = Metzeger, M. , *Les Constitutions Apostoliques*, I, [SC 320] σ. 100-339 (Paris,1985), II, [SC 329] σ. 116-395 (Paris, 1986). III, [SC 336] σ. 24-311 (Paris, 1987).

Koder J., *Symeon le nouveau Théologien*, Hymnes SC 196 = KODER J., *Symeon le nouveau Théologien*, Hymnes SC t. I,[SC 156], σ.100-301 (Paris 1959) ,II, [SC 174], 14-493 (Paris 1971), III, [SC 196],10-309 (Paris 1973).

Ράλλη Γ.– Ποτλή Μ., *Σύνταγμα τῶν Θείων καὶ Τερῶν Κανόνων τῶν τε Ἁγίων καὶ πανευφήφων Ἀποστόλων, καὶ τῶν Τερῶν Οἰκουμενικῶν καὶ Τοπικῶν Συνόδων, καὶ τῶν κατὰ μέρος Ἀγίων Πατέρων*, τ. 6, Αθήνησι 1852-1859.

Funk, *Didascalia et Constitutiones Apostolorum* = Funk, FR. X., *Didascalia et Constitutiones Apostolorum*, vol. I-II, Paderborn 1905.

1.1.2 Έργα Πατέρων της Εκκλησίας.

Βασιλείου Καισαρείας , *Όροι κατὰ πλάτος, Έρώτησις Α'*. PG 31,901 – 1.052.

Γρηγορίου Νύσσης, *Εἰς τόν Ἐκκλησιαστήν*, PG 44, 616 – 753 .

Γρηγορίου Νύσσης, *Εἰς τούς Μακαρισμούς*, PG. 44, 1.193 – 1.301.

Γρηγορίου Νύσσης, *Περὶ πίστεως*. PG 45, 136A - 146A.

Γρηγορίου Θεολόγου, *Λόγος Β'*,PG 35, 408A - 513D.

Διονυσίου Αρεοπαγίτου, *Περὶ θείων ὀνομάτων*, κεφ. Δ', XIII. PG 3, 712A-712B.

Θεοφάνη Νικαίας, Ἐπιστολή Διδασκαλική πρὸς τοὺς ἱερεῖς καὶ τοὺς λοιποὺς κληρικούς τῆς κατ' αὐτὸν Ἐκκλησίας, δεικνύουσα τί ἐστὶ τὸ τῆς ἱερωσύνης χρῆμα καὶ ὁποῖον δεῖ εἶναι τὸν ταύτης ἡξιωμένον Γ', η'. PG 150, 341D-344D.

Ιγνατίου Αντιοχείας, Πρὸς Ἐφεσίους, PG 5, 643A-662C.

Ισιδώρου Πηλουσιώτου, Βιβλίον Α', ΠΙΒ'. Εὐσεβίῳ Ἐπισκόπῳ. PG 78, 257B ἐγκύκλιος αὕτη ἐπιστολή τοῦ πατριάρχου Γενναδίου καὶ τῆς σὺν αὐτῷ Ἀγίας Συνόδου πρὸς ἅπαντας τοὺς Ὀσιωτάτους Μητροπολίτας καὶ πρὸς Πάπαν Ρώμης, PG 85, 1613A- 1620A.

Ιωάννου Χρυσοστόμου, Περὶ Ἱερωσύνης, Λόγος Β', PG 48, 631.- 640.

Ιωάννου Χρυσοστόμου, Περὶ Ἱερωσύνης, Λόγος Γ', PG 48, 641-660.

Ιωάννου Χρυσοστόμου, Περὶ Ἱερωσύνης Λόγος Δ', PG 48, 677-692.

Ιωάννου Χρυσοστόμου, Ὁμιλία εἰς Ματθαῖον, PG 58, 551-560.

Κλήμεντος Αλεξανδρέως, Παιδαγωγός, Λόγος Α', PG 8, 249A – 376C.

Κλήμεντος Αλεξανδρέως, Στρωματεῖς, Λόγος Β', PG 9, 1008C-1013D.

Μαξίμου Ομολογίτου, Ἐπιστολή Α', PG 91, 624D-625A.

Μαξίμου Ομολογίτου, Ἐπιστολή ΛΑ', PG 91, 625A - 626D.

Μεγάλου Βασιλείου, Ἐπιστολή ΣΙ, Τοῖς κατὰ Νεοκαισάρειαν λογιωτάτοις, PG 32, 767C-779D.

Μεγάλου Βασιλείου, Λόγος Ἀσκητικός, PG 31, 626D-648C.

Μεγάλου Βασιλείου, Ὁμιλία εἰς τὸν Ψαλμὸν 14, καὶ Κατὰ Τοκιζόντων, 1-6, PG 29, 268A -280.

Μεγάλου Βασιλείου, Ὅροι κατ' ἐπιτομήν, ἐρώτησις ΣΙΑ'. PG 31, 1224A-1224B.

Μεγάλου Βασιλείου, *Όροι κατὰ πλάτος*, Έρώτησις ΜΓ', 2. PG 31, 1029A-1032B.

Συμεών Θεσσαλονίκης, *Απόκρισις πρὸς Γαβριήλ Πενταπόλεως*, έρώτησις ΛΑ ' PG 155, 881 B.

Συμεών Θεσσαλονίκης, *Περὶ Τερωσύνης*. PG 155, 953A-976B.

1.1.3 Βοηθήματα

Ελληνόγλωσσα

Αθανασίου Μ., «Η απαγόρευση από τους κανόνες του δανεισμού με τόκο», *ΕΕΘΣΑΠΘ*, Διακονία. Αφιέρωμα στὴ μνήμη Βασιλείου Στογιάννου, Θεσσαλονίκη 1988, σ. 321-331.

Ακανθοπούλου Π., *Στοιχεία κανονικού και εκκλησιαστικού Δικαίου*, εκδ. Υπηρεσία Δημοσιευμάτων ΑΠΘ, Θεσσαλονίκη 1987.

Αλιβιζάτου Αμ., *Η οικονομία κατὰ το Κανονικόν Δίκαιον της Ορθοδόξου Εκκλησίας*, εκδ. Αστήρ, Αθήναι 1949.

Ανδρούτσου Χ., *Δογματική της Ορθοδόξου Ανατολικής Εκκλησίας*, εν Αθήναις 1907.

Αρχοντώνη Β., (Αρχιμ.) [νυν Πατριάρχη Κωνσταντινουπόλεως], *Περί την κωδικοποίησιν των Ιερών Κανόνων και των Κανονικών Διατάξεων εν τη Ορθοδόξω Εκκλησία*, Ανάλεκτα Βλατάδων-6, Πατριαρχικόν Ίδρυμα Πατερικών Μελετών, Θεσσαλονίκη 1970

Βαβούσκου Κ., *Εγχειρίδιον Εκκλησιαστικού Δικαίου*, εκδ. Σάκκουλα, Θεσσαλονίκη 1989.

Beck H-G., *Η Βυζαντινή Χιλιετία*, μετ. Κούρτοβικ, Δ., Εκδ. Μορφωτικού Ιδρύματος Εθνικής Τραπέζης, Αθήνα 1992.

Βούτση Μ. Θ., *Λειτουργικές μαρτυρίες στους βίους των Αγίων*, διπλ. εργ. , Θεσσαλονίκη 2010.

Γιάγκου Θ.Ξ. – Πούλη Γ.Α., *Πηγές του Εκκλησιαστικού Ποινικού Δικαίου με σχόλια και βιβλιογραφία*, εκδόσεις Πουρνάρας, Θεσσαλονίκη, 2007.

Γκαβαρδίνια, Γ., *Η Πενθέκτη Οικουμενική Σύνοδος και το νομοθετικό της έργο*, διδ. διατρ., εκδ. Επέκταση, Κατερίνη 1988.

Γκοϊδακη Κ., *Κώδιξ της ορθοδόξου χριστιανικής πίστης ήτοι εκτενής ορθόδοξη χριστιανική κατήχησις απολογιτική και πολεμική*, εκδ. Εμ. Φαρλέκα, Αθήναι 1933.

Drimmelen, R. Van, «Χριστιανική πίστη και οικονομική ζωή», *Καθ' Οδόν*, 7-8 (1994), 57-74.

During, Ο Αριστοτέλης, παρουσίαση και ερμηνεία της σκέψης του = During, I., Αριστοτέλης, παρουσίαση και ερμηνεία της σκέψης του, μτφ. Α. Γεωργίου – Κατσιβέλα, Μορφωτικό Ίδρυμα Εθνικής Τραπέζης, τ. 2, Αθήνα, 1944.

Ιατροίδου Κ. Ε. Ν., *Ο παιδαγωγικός χαρακτήρας των ιερών κανόνων*, μετ. εργ. Τμήμα Ποιμαντικής και Κοινωνικής Θεολογίας, ΑΠΘ., Θεσσαλονίκη 2015.

Καλπάκη Β., *Η εις πρεσβυτερον χειροτονία στην ορθόδοξη εκκλησία ιστορική εξέλιξη και λειτουργική τάξη*, διδ. διατρ., Τμήμα Ποιμαντικής και Κοινωνικής Θεολογίας της Θεολογικής Σχολής του ΑΠΘ, Θεσσαλονίκη 2019.

Καμπούρη Ι. Μ., *Η σιμωνία κατά τους Ιερούς Κανόνες*, μετ. εργ., Τμήμα Ποιμαντικής και Κοινωνικής Θεολογίας, Θεολογική Σχολή, ΑΠΘ, Θεσσαλονίκη, 2011.

Καρμύρη Ι., *Δογματική, κατά τας παραδόσεις. Ανατύπωσις εκ της εκδόσεως του Φοιτητικού Θεολογικού Συνδέσμου του έτους 1964*, Αθήναι 1995.

Κατερέλου Κ. (Μητρ. Κρήνης). «ΕΜΠΙΣΤΕΥΟΜΑΙ ΤΗΝ ΕΚΚΛΗΣΙΑ: Σχέσεις τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας πρὸς τὸν λοιπὸν Χριστιανικὸν κόσμον». Στο Ἡ Αγία καὶ Μεγάλη Σύνοδος τῆς Κρήτης. Ἡ Ὁρθόδοξη Ἐκκλησία καὶ οἱ Ἑτερόδοξοι, 143-198. Κωνσταντινούπολη: Ἐκδοσις Ἱερᾶς Θεολογικῆς Σχολῆς Χάλκης, 2020.

Κατσάρα Ε., *Η κανονική αντιμετώπιση της Ιεροσυλίας*, διπλ. εργ., ΕΚΠΑ, Αθήνα 2017.

Καψάνη Γ., *Η ποιμαντική Διακονία κατά τους ιερούς κανόνες*, εκδ. Ἄθως, Πειραιάς 1976.

Κονταλή Α.Ν., *Η σιμωνιακή χειροτονία κατά τους ιερούς κανόνες*, Αθήνα, εκδ. Αρμός, 2006.

Κοτσώνη Ι. Ι. (Αρχιμ)[νυν Αρχιεπισκόπου Αθηνών και πάσης Ἑλλάδος] , *Προβλήματα της Εκκλησιαστικής Οικονομίας*, Αθήνα 1957.

Κρουσταλάκη Γ., *Διαπαιδαγώγηση, πορεία ζωής*, Αθήνα 2006.

Κωστοπούλου Κ. (Αρχιμ.), *Τα κωλύοντα την ιερωσύνη και καθαιρούντα τους κληρικούς παραπτώματα κατά τους ιερούς κανόνες*, Αθήνα 2010.

Μαντζαρίδη , Γ.Ι., «Ο τόκος κατά τους Πατέρες της Εκκλησίας», *Σύναξη* 129 (2014) σ. 29-40.

Μαρτζελου Δ. Γ., *Ουσία και ενέργειαι του Θεού κατά τον Μέγαν Βασίλειον*, Θεσσαλονίκη 1993.

Μενεβίσογλου Π., *Μητροπολίτη Σουηδίας και πάσης Σκανδιναβίας, Ιστορική εισαγωγή εις τους κανόνες της Ορθοδόξου Εκκλησίας*, Στοκχόλμη 1990.

Μητσοπούλου Ν., *Θέματα Ορθοδόξου Ηθικής Θεολογίας* Α' εκδ. Οργανισμός Εκδόσεως Διδακτικών Βιβλίων, Αθήνα 1984.

Μουρατίδου Δ. Κ., *Η συνταγματική κατοχύρωσις των Ι. Κανόνων*, Αθήναι 1974.

Μουρατίδου Δ. Κ., *Χριστοκεντρική Ποιμαντική*, Αθήνα 1975.

Μπόννη Γ. Κ., «Αί τρεῖς “κανονικαὶ ἐπιστολαὶ” τοῦ Μεγάλου Βασιλείου πρὸς τὸν Ἀμφιλόχιον Μητροπολίτης Ἰκονίου (ca 341/45-395/400) καὶ τὰ γενώμενα ἐκ τούτων προβλήματα», *Θεολογία* 60 (1989) 201-220.

Μπουγάτσου Ν., *Κοινωνικὴ Διδασκαλία Ἑλλήνων Πατέρων, Κείμενα*, Τόμ. Α', εκδ. Επτάλοφος, Αθήνα 1988.

Μπουγάτσου Ν., *Το πρόβλημα του θεσμού της Ιδιοκτησίας, Ορθόδοξη Ἀποψη*, Αθήνα 1982.

Μπούμη Ι. Π., *Κανονικὸν Δίκαιον*, Αθήνα, 2000.

Μπούμη Ι. Π., «Οι ιεροὶ καὶ θεῖοι κανόνες της Εκκλησίας», *Εφημέριος* (2004) 6-7.

Μίλα Ν. (Μητροπολίτου Ζάρας τῆς Δαλματίας), *Τὸ Ἐκκλησιαστικὸν Δίκαιον τῆς Ὁρθοδόξου Ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας*, Αθήνα, 1946.

Ξεσφύγγη Λ. Δ., *Οι Ιεροὶ κανόνες του Αγίου Γρηγορίου Νύσσης*, . διατρ., Τμήμα Κοινωνικῆς Θεολογίας της Θεολογικῆς Σχολῆς του ΕΚΠΑ του Αθήνα 2017.

Παναγιωτάκου, Π.Ι., *Σύστημα του Εκκλησιαστικού Δικαίου κατά την εν Ελλάδι ισχύν αυτού*, τομ. Γ' Το Ποινικόν Δίκαιον της Εκκλησίας, Εν Αθήναις, Τυπογραφείον Μυρτίδη, 1962.

Παναγοπούλου Ι., *Η σιμωνία κατά το δίκαιο της Ορθοδόξου Ανατολικής Εκκλησίας και Δυτικής Εκκλησίας (νομική και κανονική θεώρηση)*, Αθήνα 1946.

Παντελεήμονος Β', (μητρ. Θεσσαλονίκης), «Οι περί Ιερωσύνης Λόγοι του Ιωάννου Χρυσοστόμου», σε: *Ιερά Μητρόπολις Θεσσαλονίκης, Πρακατικά ΙΣΤ' Θεολογικού Συνεδρίου*, με θέμα «Ο Ιερός Χρυσόστομος», Θεσσαλονίκη 1996, σ. 21-42.

Παπαγεωργίου Κ., *Εκκλησιαστικό Δίκαιο*, Θεσσαλονίκη 2013.

Παπαγιάννη Ε., *Τα οικονομικά του έγγαμου κλήρου στο Βυζάντιο*, διδ. διατρ., Αθήνα 1986.

Παπαδημητρίου Δ. Μ., *Ο κοινωνικός χαρακτήρας των ιερών κανόνων*, μετ. εργ., Τμήμα Ποιμαντικής και Κοινωνικής Θεολογίας, Θεολογική Σχολή, ΑΠΘ, Θεσσαλονίκη 2012.

Παπαθανασίου Π. Χρ. (Αρχιμ.)[νυν Μητροπολίτης Μάνης], *Κανονικού Δικαίου Μελετήματα Β'*, Αθήνα, 2008.

Παπαθωμά, Γρ. Δ. (Αρχιμ.)[νυν Μητροπολίτης Περιστερίου] *Τὸ Corpus Canonum τῆς Ἐκκλησίας : Τὸ Corpus Canonum τῆς Ἐκκλησίας (1ος – 9ος αἰώνας), Τὸ κείμενο τῶν Ἐκκλησιακῶν Ἱερῶν Κανόνων. Νομοκανονική Βιβλιοθήκη 30.* Θεσσαλονίκη–Κατερίνη: Ἐκδόσεις Ἐπέκταση, 2015.

Παπαστάθη Χ., *Στοιχεία Εκκλησιαστικού Δικαίου*, Εκδ. Σάκκουλα, 1994.

Πετρακάκου Δ. , *Νομοκανονικαί ενασχολήσεις, γενικαί αρχαί του Κανονικού Δικαίου και του κανονικού ποινικού δικαίου τα κατά την μείζονα Ιεράν Σύνοδον (Ιούλιος του 1941)*, εκδ. Δ. Δημητράκου, Αθήνα 1943.

Πηλίλη Ι. (επισκόπου Κατάνης), *Η χριστιανική ιερωσύνη (Από ιστορικής απόψεως των 10 πρώτων αιώνων μ.Χ)*, έκδ. Ηλίας Καμπανάς Αθήνα 1988.

Πούλη Γ.Α., «Ο κοινωνικός χαρακτήρας των κανόνων», *Χριστιανός* (1992) 49-61.

Ράλλη Μ. Κ., *Περί των μυστηρίων της μετανοίας και του Ευχελαίου*, Αθήνα 1905.

Ροδόπουλου Π. (Μητροπολίτου Τυρολόης και Σερεντίου), *Μαθήματα Κανονικού Δικαίου*, εκδ. Κυριακίδη, Θεσσαλονίκη-Αθήνα, 1996.

Σακελλαρόπουλος Μ., (Αρχιμ.), *Εκκλησιαστικόν Δίκαιον της Ανατολικής Ορθοδόξου Εκκλησίας μετά του ισχύοντος νυν εν τη Εκκλησία του Πατριαρχείου και εν Ελλάδι*, Εκ του Τυπογραφείου Μιχ. Ι. Σαλιβέρου, 1898.

Σκουτέρη Κ.Β., *Ιστορία Δογμάτων*, τ.Α', Αθήνα, Ιδιωτική Έκδοση, 1998.

Τζωρτζάτου Β. , (Μητροπολίτη Κίτρους), *Η θεολογία και η επιστήμη του δικαίου, ομιλία εν τω ΑΠΘ επί τη αναγόρευσει αυτού ως επίτιμου διδάκτορος Νομικής*, Εν Αθήναις 1975.

Τρεμπέλα Π.Ν., *Δογματική της Ορθοδόξου Καθολικής Εκκλησίας*, τομ. 3., εκδ. Σωτήρ, Αθήναι 2013.

Τρεμπέλα, Π., «Η έννοια και το κριμα της σιμωνίας», *Εκκλησία*, ΚΕ' (1948).

Τρεμπέλα, Π., *Υπόμνημα εις τας Πράξεις των Αποστολών*, Αθήνα 1977.

Τρωιάνου Σ., *Οι πηγές του βυζαντινού Δικαίου, Εισαγωγικό βοήθημα*, Εκδ. Σάκκουλα, Αθήνα-Κομοτηνή 1986.

Τρωιάνου Σ., *Παραδόσεις Εκκλησιαστικού Δικαίου*, εκδ. Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα-Κομοτηνή 1984.

Τρωιάνου Σ.- Παπαγεωργίου Κ., *Θρησκευτική Νομοθεσία. Ειδική Νομοθεσία-Βιβλιογραφία-Νομολογία*, εκδ. Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα 2009.

Τρωιάνου Σ.– Πουλή Γ., *Εκκλησιαστικό Δίκαιο*, Αθήνα – Κομοτηνή, εκδ. Σάκκουλας, 2003.

Τσομπανίδη Σ.Χ., «Money-theism», *Σύναξη* 138 (2016) 5-16.

Φειδά Βλ., *Εκκλησιαστική Ιστορία*, τ.Α', Αθήναι, Ιδιωτική Έκδοση, 2002.

Φειδά Βλ., *Ιεροί κανόνες και καταστατική νομοθεσία της εκκλησίας της Ελλάδος*, Αθήνα 1998.

Φειδά Βλ., *Ιστορικοκανονικά και Εκκλησιολογικά προϋποθέσεις ερμηνείας των ιερών κανόνων*, χ.ε., Αθήνα 1969.

Χατζημιχαλη Ν., *Εκκλησία και Ιδιοκτησία*, Θεσσαλονίκη 1991.

Χριστινάκη Π. Ε. *Ἡ ἀπόπειρα ἐκκλησιαστικοῦ ἐγκλήματος: Ἡ ἀπόπειρα ἐκκλησιαστικοῦ ἐγκλήματος: Μελέτη νομοκανονική καί ἱστορικοσυγκριτική*, (δ.δ.). Αθήναι: 1978.

Χριστινάκη Π. Ε., *Θέματα Κανονικού και Εκκλησιαστικού δίκαιου Α'*, εκδ. Συμμετρία, Αθήνα 1994.

Χριστινάκη-Γλάρου Ε., *Η αρχή της νομιμότητας στους Ιερούς Κανόνες: η αρχή της μη αναδρομικότητας στους κανόνες των Οικουμενικών Συνόδων (Nullum crimen nulla poena sine lege praevia): η σπουδή της περιπτώσεως, Διδακτορική Διατριβή*, Αθήνα 2004.

Χριστινάκη-Γλάρου Ε., *Κανονική Θεωρία τῆς Ἐκκλησιαστικῆς Ποινῆς. Νομοκανονικά Ανάλεκτα 11*. Αθήνα: εκδ. Γρηγόρη, 2018

Χριστινάκη-Γλάρου Ε., *Οικονομία και Εξατομίκευση: «Η “εις ὕψος αναδρομή” της Εκκλησιαστικής Οικονομίας και η “ἐξ ὕψους συγκατάβαση” της Θείας Οικονομίας στο μυστήριο της Μετανοίας. Η οιονεί ταυτοσημία “οικονομίας” και “διακριτικής ευχέρειας” κατά την εξατομίκευση των επιτιμίων»*, στο «Από τη Θεία Οικονομία στην Οικονομία της Εκκλησίας». Πρακτικά Επιστημονικής Δημερίδας Μ.Φ.Θ.Σ. υπό την αιγίδα της Ιεράς Μητροπόλεως Ηλείας (Αμαλιάδα,

19-20 Μαΐου 2012): 245-274. Αθήνα: εκδ. Ιερά Μητρόπολη Ηλείας / Ηρόδοτος, Αθήνα 2015.

Χριστοφιλοπούλου Π. Α., *Ελληνικὸν Ἐκκλησιαστικὸν Δίκαιον*, Αθήναι 1965.

Χριστοφιλοπούλου Π. Α., *Θέματα Βυζαντινὸῦ Ἐκκλησιαστικοῦ Δικαίου, ενδιαφέροντα την σύγχρονον πρακτικὴν*, Αθήναι 1957.

Ξενόγλωσσα

Klawitter, "Sündige Geschäfte"= Klawitter, N. "Sündige Geschäfte", *Der Spiegel Geschichte*, 4 (2009), σ. 24-25.

Palachovsky & Vogel, Sin in the Orthodox Church and in the Protestant

Churches = Palachovsky V., Vogel C, Sin in the Orthodox Church and in the Protestant Churches, New York 1960.

Todeschini, "La pauvreté a-t-elle un sens?"= Todeschini, G, "La pauvreté a-t-elle un sens?", *L' Histoire*, 480 (2021), σ. 36-43.

Διαδικτυακές Πηγές

Μ. Βασίλειος: Η πλεονεξία είναι κλοπή! Ομιλία εις το ρητόν του κατά Λουκάν ευαγγελίου “καθελώ μου τας αποθήκας και μείζονας οικοδομήσω” και περί πλεονεξίας, 7, http://www.oodegr.com/oode/pateres1/basilios/pleoneksia_1.htm [ημερομηνία πρόσβασης, 20.5.2021]